

**INSTITUTUL DE ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI
SECTORUL CALITATEA EDUCAȚIEI**

Marina MORARI, Zinaida URSU

**MODELE DE RECONFIGURARE
A PROCESULUI DE ÎNVĂȚARE
Aria curriculară Arte**

Ghid metodologic

CHIȘINĂU, 2022

Lucrarea a fost aprobată spre editare în ședința Senatului Universității Pedagogice de Stat
Ion Creangă, proces - verbal nr. 5 din 24.11.2022, și în
ședința Consiliului Științifico-Didactic al Institutului de Științe ale Educației
din 24 februarie 2022, proces verbal nr. 3

Ghidul metodologic a fost realizat în cadrul proiectului *Reconfigurarea procesului de învățare
din învățământul general în contextul provocărilor societale.*

Autori:

Marina MORARI, *dr., conf. univ., cercetător științific superior*, **Institutul de Științe ale
Educației**

Zinaida URSU, *cercetător științific*, **Institutul de Științe ale Educației**

Recenzenți:

Ionela HÎNCU, *dr. în pedagogie*, **Universitatea de Stat din Tiraspol**

Nina PETROVSCHI, *dr. hab., conf. univ.*, **Institutul de Științe ale Educației**

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Strategii de reconfigurare a procesului de învățare: Aria curriculară Arte: Ghid metodologic /
Marina Morari, Zinaida Ursu; Institutul de Științe ale Educației. – Chișinău: Institutul de Științe
ale Educației, 2022. – 115 p.

CUPRINS:

INTRODUCERE.....	4
I. RECONFIGURAREA PROCESULUI DE ÎNVĂȚARE A ARTELOR PRIN INTERDISCIPLINARITATE	
1. Învățarea la disciplinele ariei curriculare Arte: concepte, abordări specific	5
(Marina MORARI, <i>dr., conf. univ., cercetător științific superior</i>)	
2. Integrare și interdisciplinaritate: provocări și perspective în psihopedagogia artelor	15
(Marina MORARI, <i>dr., conf. univ., cercetător științific superior</i>)	
3. Repere pentru integrarea curriculară verticală (Marina MORARI, <i>dr., conf. univ., cercetător științific superior</i>).....	30
4. Integrarea artelor în procesul de învățare prin proiecte STEAM (Marina MORARI, <i>dr., conf. univ., cercetător științific superior</i>).....	36
II. APLICAȚII PRACTICE DE RECONFIGURARE A ÎNVĂȚĂRII LA DISCIPLINELE ARIEI CURRICULARE ARTE	
1. Tipologia activităților artistico-didactice	45
(Marina MORARI, <i>dr., conf. univ., cercetător științific superior</i>)	
2. Învățarea la lecțiile de <i>educație plastică</i>	57
(Zinaida URUSU, <i>cercetător științific</i>)	
3. Învățarea la lecțiile de <i>educație muzicală</i>	72
(Marina MORARI, <i>dr., conf. univ., cercetător științific superior</i>)	
4. Modele de integrare a artelor în proiecte STEAM	91
(Marina MORARI, <i>dr., conf. univ., cercetător științific superior</i>) (Zinaida URUSU, <i>cercetător științific</i>)	
ÎNCHEIERE	98
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE.....	102
ANEXE	106
<i>ANEXA 1. Piramida învățării STEAM (traducerea modelului elaborat de G. Yakman)</i>	107
<i>ANEXA 2. Model de proiectare a lecției STEAM</i>	108
<i>ANEXA 3. Proiect didactic la Educația plastică</i>	109
<i>ANEXA 4. Blocuri informative pentru construirea învățării integrate</i>	112
<i>ANEXA 5. Modele de structurare a învățării integrate</i>	114

INTRODUCERE

Învățarea artei ne pune în fața mai multor provocări legate de găsirea unor soluții împlinitoare de viață, ce pot fi implementate doar pe calea educației și edificării de sine prin arte. Studiind artele, elevii studiază viața. Legile ce țin de cunoașterea senzorială și emoțională a lumii sunt concentrate în artă. Caracterul experiențial și spiritual al actului artistic, potențialul estetic și extraestetic al artelor, factorul integrator al artelor în dialogurile și tradițiile culturale etc. atribuie artelor în procesul de învățământ un spațiu de neînlocuit. Precum omul este inseparabil de viața socială, artele, ca produs al spiritualității umane, izvorăsc din legile vieții, există după aceleași legi. Astfel, educația/ învățarea prin arte formează în mod direct cultura traductibilă în conduită și existență.

Ghidul „Modele de reconfigurare a procesului de învățare. Aria curriculară Arte” propune repere teoretico-metodologice pentru conceperea și aplicarea strategiilor de învățare integrată la disciplinele ariei curriculare Arte: *educația muzicală și educația plastică*. În prima parte a ghidului sunt prezentate concis conceptele și abordările specifice învățării disciplinare și dezvăluite perspectivele de integrare și interdisciplinaritate în pedagogia artelor. Elementul de inovație îl prezintă **funcțiile intergatoare ale artelor** prin: participarea totală a individului, specificul cunoașterii artistice, inserție socială cu păstrarea individualității, experiențele reflexive interioare, dimensiunea spirituală a învățării, abordarea diferențiată a învățării etc.

Legătura *arte – viață* este laitmotivul intergrării artelor în procesul de învățare prin proiecte STEAM. În partea a doua a ghidului se prezintă abordarea educațională care folosește *Știința, Tehnologia, Ingineria, Artele și Matematica* (STEAM) ca puncte de acces pentru ghidarea învățării integrate, bazată pe principii specifice, care încurajează elevul să investigheze, să experimenteze, să rezolve probleme, să fie creativ și să creeze produse pentru a găsi soluții la unele dintre provocările cu care ne confruntăm. Cum poate fi strctutat un poiect/ o lecție de învățare STEAM, care factori condiționează învățarea prin proiecte STEAM, cum pot fi integrate artele în procesul de învățare prin proiecte STEAM, care sunt nivelurile de integrare a activităților artistico-didactice într-o lecție, cum specificul cunoașterii artistice poate facilita construirea conexiunilor dintre artă și alte domenii de cunoaștere etc. – acestea sunt întrebări imperative pentru reconfigurarea procesului de învățare, care își găsesc răspuns și modelizare aplicativă în prezentul ghid.

Artele în procesul de învățare STEAM construiesc conexiuni prin intermediul inteligenței spirituale, modelând lumea interioară a personalității elevilor și construind punți de legătură dintre lumea interioară și cea exterioară, prin sincronizarea inteligențelor multiple în actul de învățare – o abordare originală, promovată de autorii ghidului.

Ghidul se adresează cadrelor didactice, managerilor instituțiilor de învățământ, cercetătorilor științifici în domeniul științelor educației, studenților și masteranzilor de la facultățile de pedagogie.

Îndemnăm, deci, utilizatorii ghidului să persevereze în cunoașterea, înțelegerea și aplicarea strategiilor de reconfigurare a învățării la disciplinele ariei curriculare Arte.

I. RECONFIGURAREA PROCESULUI DE ÎNVĂȚARE A ARTELOR PRIN INTERDISCIPLINARITATE

1.1. ÎNVĂȚAREA LA DISCIPLINELE ARIEI CURRICULARE ARTE:

concepte, abordări specifice

Toți copiii sunt artiști. Problema e cum să rămânem astfel când creștem.

Pablo Picasso

În prezent ne aflăm în pragul unei revoluții în domeniul învățării. Vorbind despre capacitatea noastră incredibilă de a învăța și modul în care o putem folosi, expertul în educație Alex Beard¹ subliniază că învățarea este sufletul speciei umane, de la primul pas până la ultimele cuvinte suntem ceea ce învățăm. Învățarea se subordonează educației și poate prezice profilul culturii, cum și cât vom trăi, cât de mulțumiți vom fi, cât vom câștiga... Dar, în ciuda importanței sale evidente, învățarea a pierdut contactul cu progresele umane. Trăim într-o epocă informațională, muncim într-o economie a cunoștințelor, însă școlile noastre sunt relicve ale epocii industriale.

Învățarea reprezintă o acțiune de receptare și asimilare a mesajului didactic într-un context disciplinar, inter/ pluridisciplinar, transdisciplinar (S. Cristea).

Învățarea școlară reprezintă latura procesului de învățământ intenționată, programată, organizată și conștientă de asimilare și dobândire a cunoștințelor teoretice și practice de către elev pe baza predării și studiului independent (I. Bontaș).

Învățarea școlară, ca variantă a învățării, se definește ca fiind construire, elaborare de sensuri, asimilare de cunoștințe, schimbare (transformare) intenționată, pozitivă și pe termen lung a comportamentului elevului, a personalității acestuia. Învățarea școlară este condiționată de trăirea unei experiențe organizate, saturată de semnificații pedagogice, experiență de tip teoretic și practic, în același timp, modificările putându-se constata în plan cognitiv, afectiv-attitudinal, acțional (M. Zlate).

O prioritate strategică a sistemului de învățământ general din Republica Moldova reprezintă formarea/ dezvoltarea culturii învățării. „Or, o cultură a învățării formată/ dezvoltată în învățământul general va fi cheia succesului pe tot parcursul vieții”².

Din perspectivă didactică, învățarea poate fi concepută ca:

- *un produs cantitativ și calitativ al cunoașterii* sistematice, formale și nonformale;
- *un proces de achiziție* de fapte, abilități și metode care pot fi utilizate potrivit necesităților și contextelor;
- *capacitate superioară de înțelegere*, interpretare și reinterpretație a realității percepute și procesate în moduri care variază cu personalitatea actorului care învață;
- *comportament, produs și/sau proces*.

¹ Beard A., *Născuți pentru a învăța*. București: Editura Publica, 2019.

² Franțuzan L., *Proiectarea paradigmei de reconfigurare a procesului de învățare*. In: Paradigma de reconfigurare a procesului de învățare. Monografie. Chișinău, IȘE, 2021

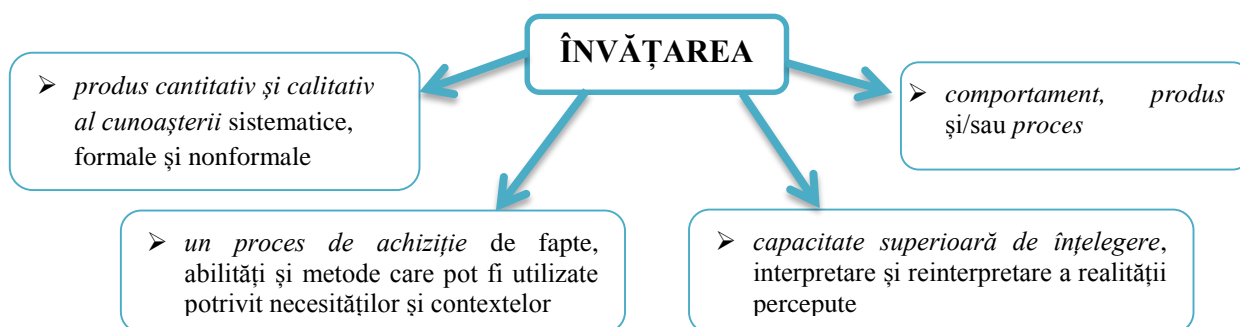

Figura 1. *Sensurile conceptului „învățare”*

Învățarea se află într-o corelație directă cu provocările societății contemporane, iar impactul acestora asupra educației impune valorificarea unor concepte și teorii noi (învățarea inovatoare, învățarea vizibilă, învățarea prin comuniune, învățarea transformativă, învățarea integrată ș.a.), invocând constant necesitatea reconfigurării procesului de învățare prin abordare inter- și transdisciplinară. Dacă vrem să ne atingem cu toții potențialul ca ființe care învață, trebuie să aflăm cum să modelăm acest mediu.

Pentru a atribui mai multă semnificație conceptului de „învățare”, aducem mai jos o listă cu sinonime din *Dictionarul de sinonime al limbii române*:

1. *studiere, studiu* (învățarea termenilor de nuanțe dinamice);
2. *învățătură, studiu* (învechit) deprindere (s-a pus pe învățare);
3. *asimilare, asimilație, însușire* (învățarea unor cunoștințe temeinice despre duratele sunetelor, clasificarea culorilor);
4. *deprindere, însușire* (învățare unor noțiuni elementare: punct, linie);
5. *memorare, memorizare* (învățarea unei poezii, melodii);
6. *cultivare, instruire* (învățarea elevilor);
7. *inițiere, instruire* (învățarea cuiva într-un domeniu: interpretare la xilofon, desenarea figurilor).

Procesul de învățare se realizează prin interacțiunea multiplă și complementară dintre *profesor – elev, predare – învățare - evaluare*. Este notabil că „procesul de predare – învățare reprezintă, în esență, un proces de cunoaștere contextualizat în procesul de învățare”³. Așa cum menționează C. Cucuș, „relația facilitantă” - structura de bază a educației/ învățării, conține un element integrabil. Din perspectiva învățării la disciplinele ariei curriculare Arte, este de menționat, că în procesul de învățare se stabilesc interacțiuni multiple nu doar între profesor și elev, dar între 3 actanți: *elev – opera de artă – profesor*. Cadrul didactic alege strategia didactică pentru aceste interacțiuni.

³ Cucuș, C. Pedagogie. Iași: Editura Polirom, 2014.

În practica școlară sunt cunoscute următoarele **tipuri de învățare**⁴:

- învățarea didactică (se obține în cadrul exclusiv al școlii);
- învățarea socială (realizată în cadrul școlii, precum și în afara ei);
- învățarea din propria experiență;
- învățarea din experiența altora.

Din perspectiva conținutului celor învățate, se atestă următoarele **forme ale învățării**: *perceptivă* (învățăm să observăm, să privim un tablou, să vedem, să sesizăm, să ascultăm etc.); *verbală* (învățarea utilizării diferențiate a limbajului în funcție de împrejurări, caracterizarea limbajului artistic, descrierea imaginii operei de artă etc.); *conceptuală* (învățarea de noțiuni, termeni, legități, judecăți, raționamente); *motorie* (învățarea de mișcări, învățare prin mișcări, operații și acțiuni concrete, de gesturi, conduite expresive – mișcări muzical-ritmice cu brațele, pași de dans, mișcări plastice ale mâinilor în spațiu, tehnici de mânăuire a creionului/ pensulei etc.).

Există **condiții interne și externe ale învățării**. Fiind o activitate psihică complexă, învățarea școlară implică toate procesele și fenomenele psihice. Ea este condiționată de o serie de factori interni, dar și externi: *condițiile de mediu* în care se realizează învățarea (mediu facilitator sau inhibitor), *personalitatea profesorului*, *metodele* utilizate și *stilul de predare* al acestuia, *programul de învățare* stabilit, factorii de grup și de activitate și interacțiune interpersonală, intragrupală etc.

Din perspectiva psihologiei educației, accentul cade, însă, pe condițiile interne ale activității de învățare, pe mecanismele psihologice care intervin în dinamica acestui proces. O secvență de învățare se prezintă sub două aspecte solidare: aspectul procesual și aspectul stimulator și reglator. Aspectul **procesual** vizează implicarea proceselor cognitive și intelectuale la actul învățării (percepții, reprezentări, gândire, memorie, imaginație și limbaj) și cuprinde cel puțin patru momente:

- a) perceperea sau recepționarea materialului;
- b) înțelegerea acestuia;
- c) memorarea și stocarea lui în memorie;
- d) actualizarea materialului sub forma recunoașterii, reproducerii sau transferului de cunoștințe și deprinderi.

Variatatea formelor învățării provoacă articularea strânsă a proceselor cognitive și intelectuale, încât ele practic se contopesc în unul și același proces de învățare. Aspectul **reglator** se referă la participarea proceselor și funcțiilor psihice care au rol stimulator și reglator pentru actul învățării: motivație, afectivitate, voință, atenție.

⁴ Zlate, M., *Fundamentele psihologiei*. Iași: Editura Polirom, 2009.

Învățarea la disciplinele ariei curriculare *Arte* implică activ elevii în activități care-i inspiră să dobândească abilitățile și cunoștințele prin activități de creație, receptare, interpretare, reprezentare artistică ș.a. – situații de comunicare cu opera de artă. În procesul de învățare elevul trăiește mai multe experiențe: a receptorului operei de artă, purtătorului/ promotorului valorilor operelor de artă, creatorului operei de artă (în activitatea de interpretare, improvizație muzicală sau reprezentare artistico-plastică).

Pedagogia artistică urmărește două aspecte în procesul formării viitoarei personalități a copilului:

- **educația pentru artă**, care înseamnă educarea sensibilității artistice la copilul interesat de a descoperi, cunoaște, crea și de a se instrui prin valorile artei;
- **educația prin artă**, cu valențe educative mult mai largi, care vizează dezvoltarea integrală a personalității.

Spre deosebire de alte discipline școlare, învățarea la lecțiile de *Educație muzicală* și *Educație plastică* este influențată foarte mult de experiența artistică, deoarece există o serie de lucruri învățate doar prin experiență, care nu pot fi învățate în nici un alt mod. Atunci când un individ învață cum se recepționează o operă de artă, cum se interpretează o piesă muzicală ș.a., nu se dobândește doar o totalitate de cunoștințe și abilități, dar se construiește o anumită cunoaștere artistică - o modalitate cu totul deosebită de a se cunoaște pe sine și lumea înconjurătoare, o cunoaștere prin care alte lucruri se pot face folosind propria creativitate și înțelegere.

Experiența artistică - reprezintă unitatea achizițiilor senzual-empirice, afective, spirituale, cognitive, comportamentale etc., adunate în procesul comunicării elevului cu arta (practicării activităților artistice de creație, interpretare, receptare etc.), care determină calitatea relației *om – artă*.

John Dewey, autorul celui mai apreciat studiu estetic asupra experienței artistice - „*Art As Experience*”, atrage atenția asupra relației de intercondiționare dintre experiența de viață a individului și experiența artistică propriu-zisă. În acest sens, pentru organizarea învățării într-o experiență artistică, este definitorie continuitatea și legătura dintre elementele experienței artistice și evenimentele/ activitățile/ trăirile care constituie conținutul general al experienței de viață a individului⁵.

„Experiențele artistice adunate în procesul de învățare sporesc formarea, emulația afectivă și spirituală, fără de care individul nu poate depăși sincopel vieții”⁶. Pentru elevi, manifestările creative îi învață încă de timpuriu socializarea, comunicarea și percepția propriului

⁵ Dewey, J., *Art As Experience*. New York: Capricorn Books, 1958, p. 3

⁶ Russu, M., *Etic și Estetic*. Modelare personală prin artă. In: Vol. 1: Modalități interpretative, contrast și controverse. / Coord. Marinela Rusu. Iași: Ars Longa, 2015, p. 8

eu în raport cu ceilalți. Conturarea ulterioară a idealurilor de viață au la bază tocmai aceste coordonate ale propriei individualități. Experiențele artistice pot fi integrate în alte contexte didactice disciplinare, interdisciplinare, precum și în contexte extradidactice. Astfel, experiența artistică poate depăși cadrul artisticului și, în rezultat, să devină mijloc de formare /dezvoltare a unei personalități integre⁷. Din perspectiva teoriei învățării experiențiale (după D. Kolb), ciclul învățării presupune parcurgerea obligatorie a următoarelor etape⁸: experiența concretă, observarea reflexivă, conceptualizarea abstractă, experimentarea activă.

La etapa experienței concrete în procesul de învățare se valorifică sensibilitatea, receptivitatea emoțională și intuiția, iar la etapa reflexivă se operează cu datele sensibilității, atenției, memoriei și imaginației. La etapa a treia, când gândirea se inspiră din stările emoționale și sufletești și caută explicații, pot fi învățați termeni, concepte, legități prin care se explică fenomenul artistic receptat. Inteligența se implică cu asocieri, subordonări, interpretări. La ultima etapă cunoștințele achiziționate se pun în aplicație practică, își revendică funcționalitatea în contexte noi de învățare.

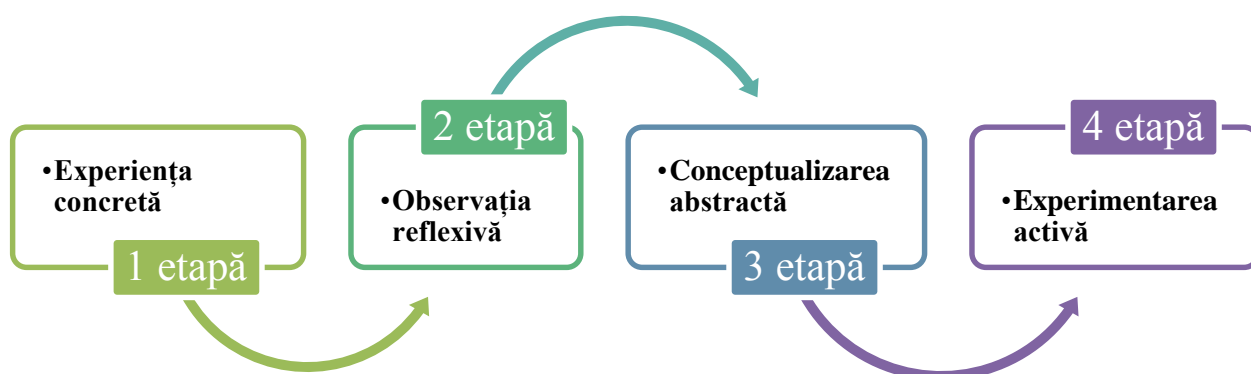

Figura 2. Etapele învățării experiențiale

În procesul de învățare a legităților operei de artă sau a ceea ce este arta se construiește relația dintre *elev* (în calitatea sa de receptor, creator, purtător sau consumator) și *opera de artă* propriu-zisă. Atunci când natura relației stabilite dintre subiect și obiect provoacă, influențează, inspiră etc., putem vorbi despre formarea unui anumit grad de cultură artistică ca parte componentă a culturii spirituale a elevilor. Chiar dacă nu toate elementele constituente ale experienței artistice sunt trecute prin conștiință, în procesul de învățare conștientizarea datelor experienței mobilizează resursele pentru o formare/ dezvoltare a personalității elevului.

⁷ Morari M., *Cunoașterea prin artă ca experiență interioară*. In: *Etic și Estetic. Modelare personală prin artă*. In: Vol. 1: Modalități interpretative, contrast și controverse. / Coord. Marinela Rusu. Iași: Ars Longa, 2015, p. 48

⁸ Apud: Bălăci, V., *Configurarea actuală a procesului de învățare: probleme, constrângeri, provocări*. In: *Paradigma de reconfigurare a procesului de învățare*. Monografie. Chișinău: IȘE, 2021, p. 26

În studiul artelor se articulează și relaționează intens dimensiunile de conștientizare a materiei învățate: conștientizare emoțională, fizică, mentală (cognitivă), spirituală, social-relațională. Anume aceste dimensiuni reprezintă **coeficientul de conștientizare a învățării**⁹.

Datorită presiunii sociale, învățarea are o motivație exterioară, dictată de interese sociale, politice și culturale. Pentru a elimina opoziția dintre învățare și cunoaștere, este necesar de transpus trăsăturile cunoașterii procesului de învățare. Astfel, crearea unei conexiuni între elevul-subiect și arta ca obiect al cunoașterii va purta un caracter viu, activ, provocator. Învățarea artelor poate fi întemeiată pe două tipuri de cunoaștere: artistică și științifică. În sistemul de învățământ general învățarea artelor se subordonează procesului de educație artistică și se bazează pe cunoașterea artistică.

Cunoașterea artistică este totalizantă și înglobantă. Ea este mai atentă la nuanțe și la profunzimi. Intuiția artistică poate prefața sau se arată consonantă cu cea științifică. Ea nu distruge sau neagă ce face știința, ci adaugă, întărește, adâncește. Ființând ca un orizont „transversal” și oarecum transcendent de raportare la realitate, arta devine un cadru necesar de unificare și polarizare în jurul umanului. „Când știința o ia „razna”, înaintând pe o cale prea „obiectivă”, devenind rece, abstractă, indiferență față de interpretări și consecințe, arta îi poate contrapune un „supliment” de suflet, de flexionare valorică, de responsabilizare umană. Nu e rău ca într-o lume predispusă la derapaje sau excese să intervină astfel de pârgii reglatorii”¹⁰.

În temeiul exigențelor cunoașterii artistice, avansăm ideea despre inițierea procesului de învățare de la contactul direct cu opera de artă și apelul la sensibilitate, intuiție și re-trăire emoțională. După cum notează prof. univ. dr. C. Cucuș, „sensibilitatea pentru artă, în general, este predeterminată și deschisă de frecventarea unei arte anume. Cel care este învățat să privească și să vibreze în fața unui tablou va fi pregătit, în mare măsură, să reacționeze la fel, ascultând un concert sau asistând la un spectacol de teatru. Din punct de vedere tehnic, dar și apreciativ, multe conduite receptive sunt rezonante, chiar interșanjabile. Cântând într-un cor, de pildă, nu înveți numai muzică. Simțul armoniei, intrarea în consonanță cu ceilalți, distingerea diferitelor tonuri și înălțimi, controlul suflului și respirației etc. te pregătesc să „cucerești” nu numai celelalte arte, ci și lumea în complexitatea, integralitatea și splendoarea ei”¹¹.

⁹ Ștefan M., *Lexicon pedagogic*. București: Editura Aramis Print, 2006, p. 172

¹⁰ Cucuș, C., Integrare și interdisciplinaritate în realizarea educației estetice. In: *Etic și estetic. Modelare personală prin artă*. In: Vol. 1: Modalități interpretative, contrast și controversate. / Coord. Marinela Rusu. Iași: Ars Longa, 2015, p. 10

¹¹ Cucuș, C., *Educație estetică*. Iași: Editura Polirom, 2014, p. 18

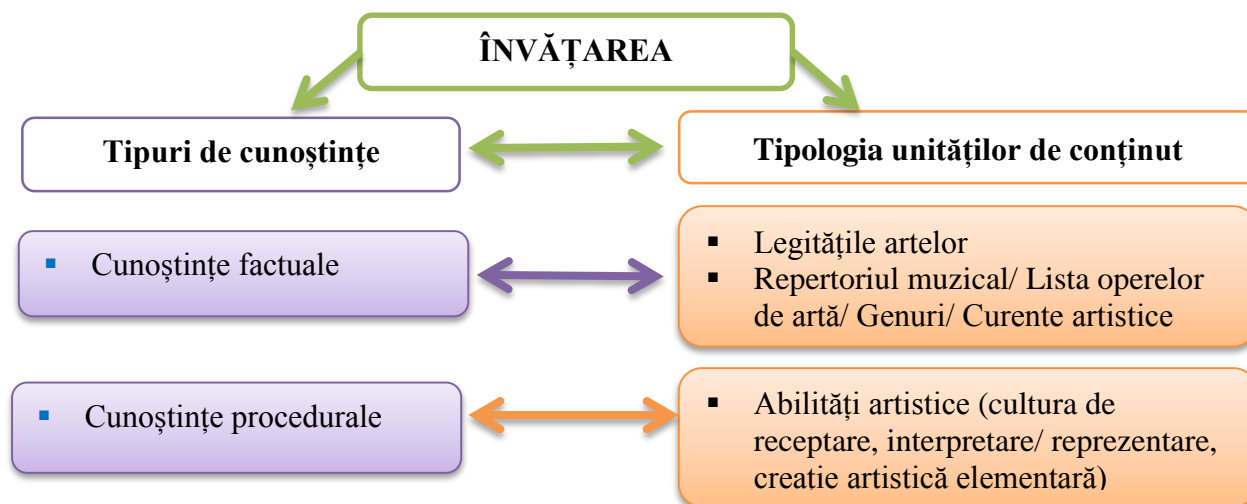

Figura 3. Corespondența dintre tipurile de cunoștințe și tipologia unităților de conținut în procesul de învățare la disciplinele ariei curriculare Arte

Prin învățare școlară elevul achiziționează două **tipuri de cunoștințe**: date, *cunoștințe factuale*, referitoare la fapte, la fenomenele studiate, respectiv, *cunoștințe procedurale* referitoare la strategiile și procedeele utilizate în învățare, la modurile de utilizare a datelor factuale, de analiză-evaluare și de aplicare practică a acestora. Spre exemplu, unitățile de conținut la educația muzicală reprezintă „totalitatea sistemului de informații muzicale și despre muzică transformate în cunoștințe, capacități, atitudini, valori, competențe”¹² și reunesc trei **compartimente**: legitățile muzicii, repertoriul muzical, abilitățile muzicale elementare pentru activitățile de audiție, interpretare și creație muzicală elementară.

În comparație cu alte discipline școlare, rezultatele învățării la *Educația muzicală* și *Educația plastică* sunt de ordin spiritual și comportă amprenta valorilor și atitudinilor formate elevilor. De aici rezultă unicitatea și necesitatea realizării procesului de învățare prin mijlocirea artelor în sistemul de învățământ general.

Totodată, prin **valorificarea potențialului valorilor operelor de artă** în procesul de învățământ poate fi lărgită acțiunea procesului de formare a competențelor transdisciplinare. Dacă frumosul ca scop întemeiază educația pentru artă, atunci frumosul ca mijloc întemeiază educația prin artă și vizează realizarea unei educații morale, intelectuale, fizice etc. „Un om nu este format plenar dacă nu cunoaște și nu este sensibilizat față de universul valoric specific creației artistice, nu receptează frumosul ipostaziat în alte contexte existențiale (natură, relațiile dintre oameni, comunitate etc.”¹³

Integrarea educației etice și estetice prin arte are drept esență formarea personalității copilului prin intermediul binelui și frumosului din artă, societate și natură și se înscrie pe linia unei pedagogii integrative.

¹² Morari M., *Educație muzicală: Concepția didactică a disciplinei*. In: Ghid de implementare a Curriculumului pentru învățământul primar. Chișinău: MECC, 2018, p. 143

¹³ Cucuș, C., *Educație estetică*. Iași: Editura Polirom, 2014, p. 87

Cele mai semnificative dintre acestea vizează calitatea procesului de socializare a acestora, maturizarea condiției socio-morale (curaj, capacitate de comunicare interumană ș.a.), formarea și rafinarea intelectului ca structură rațională și evaluativ-critică în plan mental, organizarea plăcută și eficientă a timpului liber prin recrearea unui univers propriu în sfera imaginativului, a afectivului, motivaționalului, motricului și volitivului, afirmarea și trăirea sentimentului identității culturale strâns legat de stimularea capacității copiilor de a iubi patrimoniul artistic al națiunii, stimularea inițiativelor în practicarea artelor etc.

Extinderea procesului de învățare peste limita domeniului de *educație estetică* spre *educație extraestetică* poate asigura formarea de competențe-cheie. Prin valorificarea potențialului imagistic, expresiv, intelectual, emoțional etc. al operelor de artă în procesul de învățare pot fi atinse cele cinci **dimensiuni ale învățării permanente în procesul de învățare**: (1) *a învăța să cunoști (să știi)*; (2) *a învăța să faci*; (3) *a învăța să trăiești împreună cu ceilalți*; (4) *a învăța să fii*; (5) *pentru a învăța să te transformi pe tine și să schimbi societatea*. Prin urmare, prin extinderea învățării artelor din domeniul estetic în domeniul extraestetic pot fi completate perspectivele de integrare a educației prin arte în procesul de învățare.

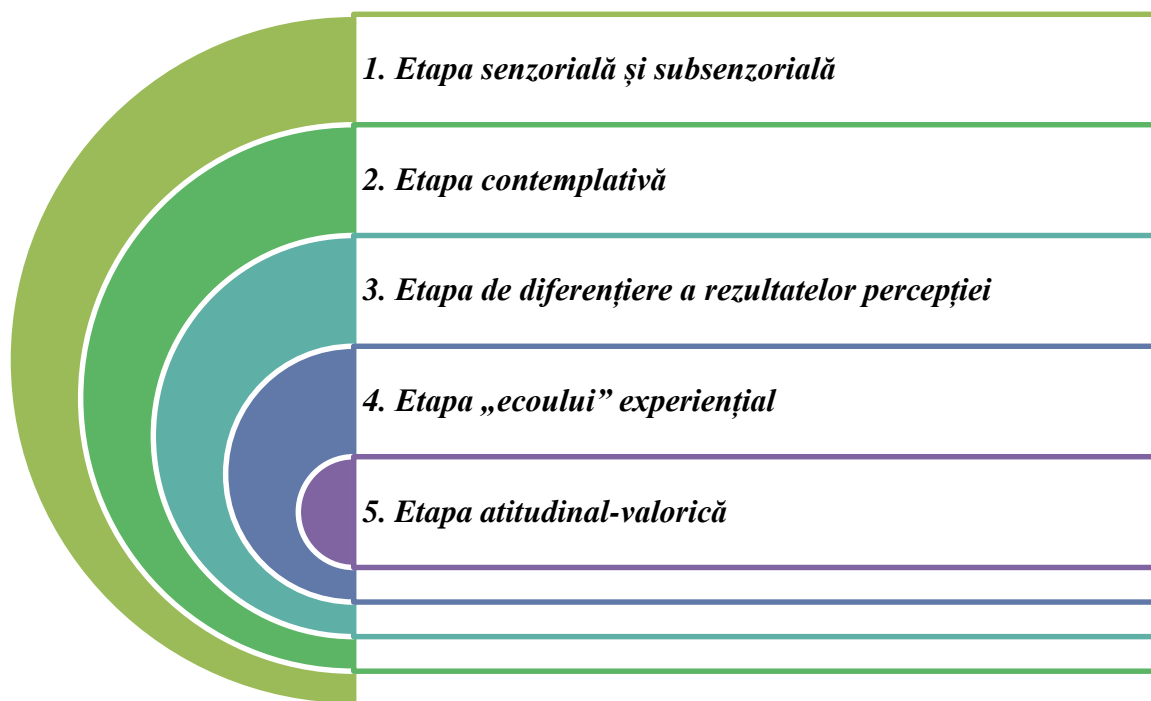

Figura 4. Etapele de conștientizare a experienței artistice în procesul de învățare

Pentru a orienta valoric elevii în procesul de învățare, **conștientizarea experienței artistice** se desfășoară succesiv în cinci etape¹⁴:

1. **Etapa senzorială și subsenzorială.** Are loc perceperea fenomenului artistic (cu manifestarea trăirii emoționale, aprecierilor primare și memorarea unor elemente impresionante).
2. **Etapa contemplativă.** Individul se detașează, se îndepărtează în timp și spațiu de fenomenul artistic. Are loc identificarea celor mai expresive momente, elemente, secvențe, fragmente etc., fiind apreciate ca ceva original, frumos, unic. La această etapă are loc perceperea generală a conținutului, determinarea formei și aprecierea estetică a operei de artă.
3. **Etapa de diferențiere a rezultatelor percepției.** Conținutul impresiilor se cristalizează ca fiind elemente de originalitate și unicat în experiența artistică a personalității. Se emite aprecierea estetică a operei de artă, care este în funcție de gustul și viziunea interioară a individului.
4. **Etapa „ecoului” experiențial.** Individul operează creativ cu datele experienței artistice, bazându-se pe rezultatele experiențelor anterioare. Fiecare întâlnire cu opera de artă devine o re-creare a ei.
5. **Etapa atitudinal-valorică.** Toată experiența artistică, mecanismul conștiinței estetice, necesitățile estetice, interesele, orientările valorice, atitudinile estetice etc. se reactualizează creativ în raport cu motivația individului.

Învățarea este legată de conceptele de gândire, înțelegere, explorare, experimentare, creativitate, curiozitate, educație, dezvoltare și creștere. Capacitatea unui elev de a învăța variază în funcție de diverși factori, cum ar fi personalitatea, nivelul de inteligență, motivația și stilul de învățare. O persoană devine mai interesată de învățare atunci când este determinată de curiozitate și motivație intrinsecă. Cultura învățării la fiecare disciplină școlară dezvăluie o filosofie de acțiune a cadrului didactic, raportată la specificul domeniului de cunoaștere - arta. Activitatea de învățare are o structură proprie, mecanisme și legi specifice, se desfășoară în etape, în forme și la niveluri proprii, sub influența unor factor specifici.

Învățarea artei ne pune în fața mai multor provocări legate de găsirea unor soluții împlinitoare de viață ce pot fi implementate doar pe calea educației și edificării de sine prin arte. Totodată, sunt cunoscute referiri exprese la ceea ce nu poate fi predat nicicând – creația artistică. Această idee este validă și în cazul învățării artei. Dacă există cărți despre modalitățile de a învăța arta, este greu să găsești în ele incursiuni savante, reguli pedagogice ce garantează învățarea artei, ci doar sugestii pentru a evita greșeli în actul artistico-didactic. Procesul de învățare la disciplinele ariei curriculare Arte este o „stare de deschidere” a fiecărui elev către

¹⁴ Arud: Печко Л.П., Накопление и активизация культурного и эстетико-художественного опыта в педагогическом процессе//Эстетический опыт личности как условие освоения культуры в образовательном процессе школы и вуза. Сб. н. тр. Под общ. редакцией Л.П. Печко. Серия: «Художественная культура и образование». Выпуск I. Москва: Издательство Секрет фирмы, 2004, p. 14

lumea imaginarii, lumea artei. Așa cum subliniază M. Mănescu¹⁵, „arta învățării artei” înseamnă prescripții ale libertății și regăsirii de sine și nu un sistem osificat de reguli.

În dialogul dintre profesor și elev, la lecțiile de educație muzicală/ educație plastică, V. Medușevski¹⁶ include „Eu-l” spiritual” – „logosul” (ordinea) ființării. Astfel, în rezultatul contactului/ comunicării/ cunoașterii artei se formează și se manifestă **viziunea intuitiv-intelectuală de conștientizare a vieții**. Activitățile artistico-didactice poartă mereu caracter creativ, intelectual și procesual, valorificând plenar trăirile emoționale. În contextul gândirii artistice, trăirea emoțională se consideră judecată/ opinie, iar în temeiul comparării opiniilor se exprimă inferențele cu care se descoperă logica imaginii operelor de artă. În actul artistic-didactic elevul, în calitate de receptor/ creator, descoperă pentru sine o nouă realitate/ lume produsă de artist: imitativă, expresivă, imaginată etc. „Cauza de la care începe mișcarea de apariție în artă e forma care se află în spirit”, scria Aristotel¹⁷. Prin artă „apar acele lucruri a căror formă se află în spirit”. Dacă arta este spirit în sensul că spiritul domină apariția ei, apoi actul artistic-didactic nu poate fi separat de spirit și este în esență un proces spiritual. Prin urmare, orice tehnologie de învățare la lecțiile de Educație muzicală/ Educație plastică trebuie să fie subordonată atmosferei emoționale și spirituale a actului de creație/ receptare artistică¹⁸.

Condițiile învățării sunt acele evenimente care trebuie să apară pentru ca un anumit tip de învățare să se producă. Subordonarea tehnologiilor didactice legităților artei este condiția fără de care nu poate fi conceput procesul de învățare la lecțiile de *Educație muzicală* și *Educație plastică*. În concluzie, pentru a particulariza unele aspecte ale procesului de învățare la disciplinele ariei curriculare Arte, este important de avut în vedere următoarele exigențe.

Învățarea la lecțiile de *Educație muzicală* și *Educație plastică* din instituțiile de învățământ general este condiționată de:

- **sensurile întruchipate în opera de artă** (filosofice, etice, estetice, spirituale, psihologice etc.);
- **valorile operei de artă** (imagine, limbaj, formă, gen etc.);
- **legitățile operei de artă** (caracterul sonor, spațial, temporal, imagistic, expresiv etc.);
- **respectarea specificului cunoașterii artistice** în actul didactic;
- **însușirile individului implicat în actul artistico-didactic** (senzațiile auditive/vizuale/motrice, sensibilitate, atenție, memorie, imaginație, gândire etc.);
- **metodologia activităților artistico-didactice** (receptare, interpretare/ reprezentare artistică, creație artistică).

¹⁵ Mănescu M., *Arta învățării artei*. Cluj-Napoca: Eikon, 2008, p. 32

¹⁶ Медушевский В.В., *Интонационная форма музыки*. Москва, 1993, p. 76-79

¹⁷ Metafizica, 1032 b), ⇒ Aristotel, *Metafizica*, trad. A. Cornea. București: Editura Humanitas, 2001

¹⁸ Рачина Б.С., *Педагогическая практика: подготовка педагога музыканта*. Санкт-Петербург: Планета музыки, 2015, p. 29

1.2. INTEGRARE ȘI INTERDISCIPLINARITATE: PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE ÎN PSIHOPEDAGOGIA ARTELOR

„A neglija contribuția artelor în educație, fie prin timp inadecvat, resurse sau profesori slab pregătiți înseamnă să le refuzi copiilor accesul la unul dintre cele mai uimitoare aspecte ale culturii lor și unul dintre cele mai puternice mijloace de dezvoltare a minții lor”.

Elliot Eisner

Ipotezele secolului al XX-lea despre lume devin rapid învechite. Globalizarea, declanșarea revoluției digitale, migrația în masă și perspectiva instabilității climatice sunt preocupări noi și cer un nou tip de absolvent al instituțiilor de învățământ general. În zorii secolului al XXI-lea se reformează înțelegerea despre economie, comunicare, securitate, identitate culturală, cetățenie și mediu. Se cere o învățare relevantă și autodirijată, care îi va pregăti pe tineri să trăiască, să concureze și să colaboreze într-un nou scenariu global.

În contextul globalizării învățării, școlile trebuie să devină organizații care învață pentru a reconfigura modul de învățare către unul integrat și pentru a pune în valoare dimensiunea funcțională a educației/ învățării prin contribuția ei la formarea competențelor-cheie. Printre condițiile cele mai demne de luat în seamă subliniem promovarea unei culturi centrate pe învățare, deschiderea școlii către comunitate, acordarea timpului destinat practicilor reflexive de învățare, întemeierea învățării pe problemele semnificative ale lumii, stimularea comunicării, colaborării, gândirii reflexive etc.¹⁹.

Integrare – acțiune de a face să interrelaționeze diverse elemente pentru a construi un întreg armonios, de nivel superior; integrarea părților duce la un produs/ rezultat care depășește suma acestor părți (A. Popovici-Borzea).

Învățare integrată – explorarea în mod extensiv de cunoștințe aparținând unor discipline diferite, dezvoltate și aplicate în cadrul unor diferite domenii de studiu (Humphreys, Post Ellis).

Organizarea integrată a predării-învățării presupune integrarea unor elemente de conținut particulare în noi structuri explicative, noi discipline sau secvențe ale acestora, care realizează un salt „metateoretic” sau „metavaloric”, preluând și integrând conținuturi esențializate și resemnificate din perspectiva noii „umbrele” explicative mai cuprinzătoare (C. Cucoș).

¹⁹ Ciolan L., *Învățarea integrată*. Fundamente pentru un curriculum transdisciplinar. Iași: Editura Polirom, 2008, pp. 86-89

Integrare curriculară – proces de stabilire a unor relații de convergență la nivelul elementelor de conținut, al obiectivelor sau al metodelor, dar și la nivelul conceptelor sau valorilor aparținând diferitelor discipline școlare (L. Ciolan).

Integrare interdisciplinară – intersecție a diferitelor arii disciplinare, prin depășirea limitelor disciplinarității, în temeiul unor teme comune diferitor discipline, care pot duce la realizarea unor competențe transversale (L. Ciolan).

Transdisciplinaritatea – gradul cel mai înalt de integrare a curriculumului, mergându-se adesea până la fuziune.

Prin organizarea predării și învățării pe discipline, elevii se confruntă cu cerințele societății. De la elevi se cere să învețe o percepție predefinită a lumii și să o reproducă în situații de examen, evaluări. Întrebarea despre contribuția pe care o pot aduce disciplinele școlare la autodezvoltarea copiilor și adolescenților devine tot mai imperativă. Realitatea școlară intră în opoziție cu principiul despre educația menită să sprijine elevul și să contribuie la autodezvoltarea acestuia. Se pune întrebarea: în ce măsură predarea și învățarea disciplinară cuprinde potențialul de dezvoltare a identității și autonomiei personale?

O înțelegere substanțială a lumii este fundamentul competenței globale. Elevii demonstrează competență globală prin conștientizare și curiozitate față de modul în care funcționează lumea. Astfel, **elevii competenți la nivel global** sunt capabili să manifeste următoarele patru competențe²⁰, prin care se definește viziunea lor integrată asupra lumii:

1. Investigează lumea dincolo de mediul lor imediat, încadrând probleme semnificative, acțiuni judicioase și cercetare adecvată vârstei.
2. Recunosc perspectivele/ nevoile altora și pe cele proprii, articulând și explicând argumentele cu grijă și respect.
3. Comunică ideile în mod eficient cu diverse audiențe, creând o punte fără bariere geografice, lingvistice, ideologice și culturale.
4. Iau măsuri pentru a îmbunătăți condițiile, participând acțional și reflexiv la provocările vieții.

În acest context, o abordare interdisciplinară a educației muzicale²¹ aliniază tendințele firești ale elevilor de a da sens experienței lor și de a integra ceea ce știu într-un model de acțiune sau „*image de ansamblu*” a lumii. Influența puternică a muzicii și artelor plastice asupra vieții este văzută mai holistic atunci, când elevii pot descoperi coerența artelor cu alte aspecte ale experienței lor școlare. Dobândirea de cunoștințe și abilități neconectate cu viața nu are sens. Integrarea cunoștințelor devine aspect important al educației, care nu ar trebui lăsat pur și simplu

²⁰ Boix Mansilla, V., Jackson, A., *Educating for Global Competence: Preparing Our Youth to Engage the World*. Council of Chief State School Officers' EdSteps Initiative & Asia Society Partnership for Global Learning. New York: Editor Evan Omeroso, 2011, p. 26

²¹ Cslovjecssek, M., Zulauf, M., *Integrated Music Education: Challenges of Teaching and Teacher Training*. Conference proceedings. Peter Lang Publishers, Berna, Berlin, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien, 2018, p. 125

în seama elevilor sau la voia întâmplării. Toate pornesc de la premisa, că învățarea școlară ar trebui să fie utilă pentru a face față provocărilor din lumea reală, problemelor complexe. Școala este o instituție care ar trebui să-i ajute pe elevi să devină ființe umane informate și creative, care gândesc autonom și acționează responsabil.

În opinia cercetătorilor de la Universitatea Harvard²², studiile interdisciplinare oferă capacitatea de a integra cunoștințe și moduri de gândire extrase din două sau mai multe discipline pentru a produce un progres cognitiv. De exemplu, explicarea unui fenomen, rezolvarea unei probleme, crearea unui produs sau ridicarea unei noi întrebări/ probleme în moduri care ar fi fost puțin probabile prin mijloace disciplinare unice. Elevii competenți la nivel global înțeleg pământul ca un sistem: înțeleg bine contextele locale, sunt familiarizați cu problemele stringente care definesc vremurile noastre. Subiectele educației globale pot deveni teme cross-curriculare în procesul de învățământ²³. Prin urmare, înțelegerea lumii ca atare necesită abordări atât disciplinare, cât și interdisciplinare.

Artele și activitățile artistice, prin natura lor, au *funcție integratoare în dialogurile și tradițiile culturale*²⁴. Jonathan Barnes leagă strâns educația muzicală de situații cross-curriculare din viața reală. El vede muzica ca un mod de comunicare în toate culturile, care leagă toate activitățile culturale și crede că lumea poate fi înțeleasă cu adevărat doar prin combinarea și confruntarea diferitelor sisteme de gândire.

În una din cele mai vechi instrucțiuni pentru instituțiile de învățământ general „*Cinq mémoires sur l'instruction publique*”²⁵, care datează din anul 1791, elaborată de filosoful și matematicianul Nicolas de Condorcet, se insistă asupra recunoașterii dreptului egal dintre arte și celelalte discipline școlare. Nu există altă cale în dezvoltarea prosperă a societății decât calea prin care se reduce inegalitatea accesului la artă și cultură. Din timpuri imemorabile, artele au făcut parte din modul în care învățăm, percepem, înțelegem și exprimăm experiența lumii în care trăim. Pluralitatea contemporană a „muzicilor” din societate necesită o redefinire a relației dintre promovarea muzicii în comunitate și educația muzicală formală în școală și clasă. Academicianul britanic Keith Swanwick, de renume internațional în pedagogia muzicii, psihologia performanței și experiența muzicală, avansează câteva idei esențiale procesului de învățare: „Muzica este o formă de discurs simbolic. În centrul său se află procesul metaforei care are loc în trei moduri:

²² Boix Mansilla V., Jackson A., *Educating for Global Competence: Preparing Our Youth to Engage the World*. Council of Chief State School Officers' EdSteps Initiative & Asia Society Partnership for Global Learning. New York: Editor Evan Omeroso, 2011, p. 16

²³ Boix Mansilla, V., *Assessing student work at disciplinary crossroads*. *Change: The Magazine of Higher Learning*. 37(1), 2005, pp. 14-21

²⁴ *Integrated Music Education: Challenges of Teaching and Teacher Training*. Conference proceedings. Edited by Markus Cslovjesek and Madeleine Zulauf. Peter Lang Publishers, 2018

²⁵ Apud: Kerlan A., *L'art pour éduquer? La tentation esthétique: contribution philosophique à l'étude d'une paradigme*. Québec: Les Presses de L'Université Laval, 2004, p. 30

tonurile sunt transformate în „melodii” sau gesturi; gesturile evoluează în noi structuri/ forme; aceste structuri pot da naștere la experiențe semnificative în legătură cu istoriile noastre personale și culturale”²⁶. Aceste trei transformări metaforice sunt audibile prin straturile elementelor muzicale observabile care dau naștere la *idei* (senzuri), *expresie*, *formă* și *valoare*. Datorită naturii sale metaforice, arta generează reflexivitate culturală și poate fi reprezentată/ interpretată/ produsă exclusiv într-un mod creativ. De aici rezultă **trei principii esențiale pentru procesul de învățare**²⁷: (1) grija pentru muzică ca discurs (în actul de receptare), (2) grija pentru discursul muzical al elevilor (în actul de interpretare), (3) grija pentru inspirație muzicală (în actul de creație). În același sens, o educație dedicată experienței muzicale va reuni toate cele patru straturi ale discursului muzical.

Învățarea bazată pe interdisciplinaritate cu artele îmbunătățește experiența de a crea sens. Rezultatele instruirii bazate pe arte au dovedit creșterea flexibilității și abilităților de gândire la nivel superior.²⁸ Artele sunt unice în educație, deoarece susțin o anumită zonă analitică de cunoaștere²⁹ și pot fi aplicate și ca procese de investigare senzitivă, intuitiv-intelectuală³⁰. Învățarea artelor este o pedagogie conectată cu reflexivitate și praxis și de-a lungul procesului, și în rezultatele acestuia. Învățarea prin arte creează medii puternice de exprimare și trăire emoțională profundă, care necesită niveluri penetrante de gândire, percepție și implicare - elemente esențiale într-o educație și o viață completă³¹. Procesul de învățare trebuie să exercite funcția de „restaurator de reactivare senzorială prin expresia artei și muzicii”³² - o chestiune de sustenabilitate pentru întreaga umanitate. Or, anume implicarea complexă a resurselor individului construiesc calitatea unei „relații facilitante” (concepția profesorului C. Cucoș) în reconfigurarea procesului de învățare. Cercetătorul Widorsk Dagmar³³ afirmă că învățarea de succes la lecțiile de artă se realizează atunci, când elevul este implicat emoțional și începe să gândească. Acest lucru este, de obicei, declanșat de experiențe active, semnificative și relevante, bazate pe subiecte importante pentru viața interioară. **Funcția intergatoare prin participarea totală a individului** se manifestă prin faptul că artele/ muzica nu sunt doar un instrument care ajută la învățarea altor materii, ci deține un aspect fundamental al ființei umane, o „comunicare

²⁶ Swanwick Keith, *Teaching music musically*. USA and Canada: Routledge, 2011, pp. 105-106

²⁷ Idem, p.106

²⁸ Wolfe, P., *Brain matters: Translating research into classroom practice*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development (ASCD), 2001

²⁹ Wagner, B. J., *Educational drama and language arts: What research shows*. Portsmouth, NH: Heinemann, 1998

³⁰ Goldberg Meryll, *Integrating the Arts: An Approach to Teaching and Learning in Multicultural and Multilingual Settings*, 3rd Edition. London: Pearson, 2006

³¹ Mello, R., When pedagogy meets practice: Combining arts integration and teacher education in the college classroom. *Arts and Learning Research*, 20(1), 2004, p. 135-163

³² Elliot Eisner. <https://ed.stanford.edu/news/elliott-eisner-champion-arts-education-dead-80>

³³ Widorsk Dagmar, Interdisciplinarity Based on a Deep Understanding of Disciplinarity: Benefits for Students' Self Development. In: *Integrated Music Education: Challenges of Teaching and Teacher Training*. Conference proceedings. Peter Lang Publishers, 2018, p. 195

prin descoperire” în cel mai adevărat sens al cuvântului și un mijloc de a exprima lucruri imposibil de descris în cuvinte. „Construirea unor punți de legătură, conlucrarea mai multor paradigme explicative, articularea puterii minții cu alte facultăți umane pot reface ceva din comprehensiunea funciară a omului privită ca un tot, ca un continuum de stări ce se combină pentru ca el să cunoască, să acționeze și să valorizeze universul ce îl înconjoară”.³⁴

Avansăm conceptul de *participare totală a individului în comunicarea cu arta*, având în vedere implicarea tuturor sferelor personalității în actul artistic:

- receptivitatea emoțional-artistică la mesajul sonor-artistic - **sfera emoțională**;
- deprinderile de a audia lucrări muzicale, activitate similară cu citirea operelor literare și receptarea operelor de artă plastică - **sfera comportamentală**;
- capacitățile de a observa (percepe) și analiza anumite elemente de limbaj artistic - **sfera senzitivă**;
- abilitatea de a gândi și crea/ re-crea imaginea artistică - **sfera cognitivă**;
- familiarizarea și memorarea repertoriului muzical/ operelor de artă - **sfera valorică**.

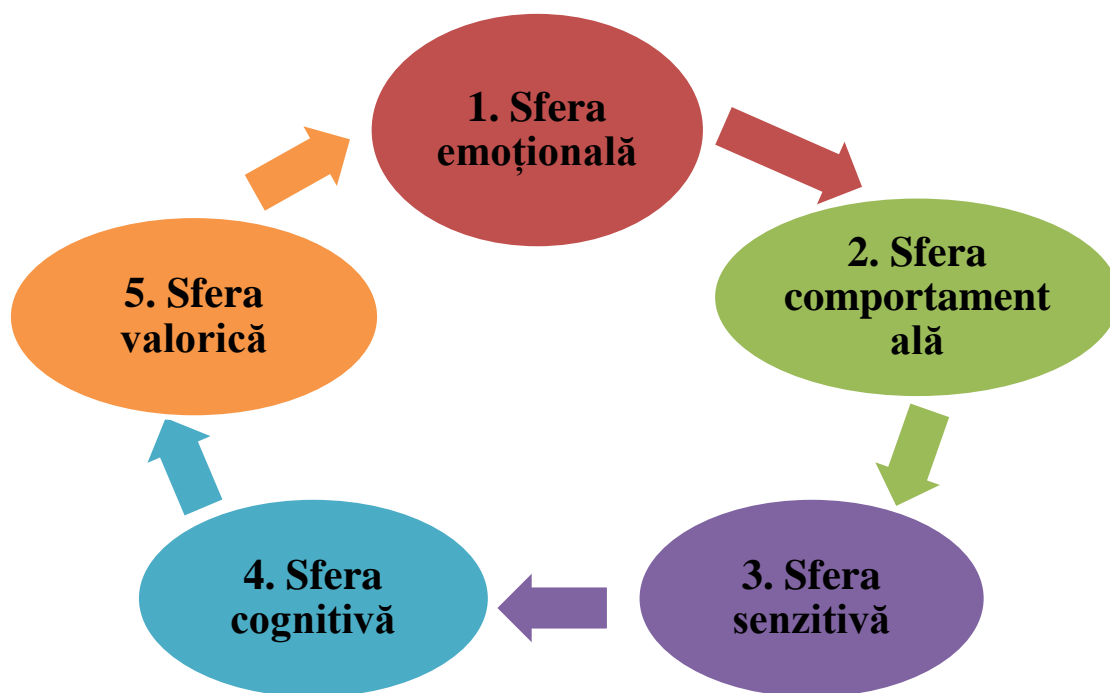

Figura 5. Sferele personalității implicate în actul artistico-didactic

La diferite vârste, în procesul de învățare aceste sfere corelează, se condiționează reciproc, dar interacționează diferit. Numerotarea sferelor personalității, așa cum este indicat în figura 5, prezintă succesiunea în care evoluează implicarea personalității în actul artistico-didactic. Calitățile unui act artistic se transpun actului didactic, fiind explorate succesiv și integrat, în

³⁴ Cucuș, C. *Educația: iubire, edificare, desăvârșire*. Iași: Editura Polirom, 2008, p. 60

raport cu arta, activitatea artistică inițiată. Cu cât mai mult avansează experiența artistică a personalității, cu atât mai stabile sunt conexiunile dintre sferle personalității în actul artistico-didactic. La debutul fiecărui proces de învățare se stabilește contextul în care elevii răspund emoțional la opera de artă. Receptivitatea emoțională la opera de artă este considerată element constituenț, fundamental artistismului. Prin urmare, până nu s-au conectat elevii emoțional la opera de artă, își pierde valoarea orice informație/ cunoștință despre aceasta.

Trei trepte succesive ale acțiunii artei asupra conștiinței³⁵ pot fi considerate și în actul artistico-didactic: 1. Apel la sentimente; 2. Act intenționat de conștiință; 3. Revelarea stării conștiinței Sinelui. Procesul de învățare la disciplinele ariei curriculare Arte reprezintă în esență *educație prin arte*, care se bazează pe experiențele elevului în trăirea artei. Sensibilizarea elevilor prin declanșarea emoției, a trăirii mesajului artistic, poate contribui, în condiții adecvate, la realizarea eficientă a procesului de învățare. Astfel, cadrul didactic va ghida sfera comportamentală și cea senzitivă în așa fel, încât acestea să contribuie la procesul de cunoaștere, cercetare, descoperire, valorizare etc. Este notabil că sfera cognitivă în actul artistico-didactic se bazează pe datele tuturor senzațiilor implicate în percepție de către elev (vizuală, auditivă, tactilă etc.) și nu se limitează doar la participarea rațiunii. Spre exemplu, în activitatea de audiție a unei compoziții muzicale, învățarea poate să rezulte din convergența senzațiilor (auditive, dar și vizuale, tactile, motrice etc.), simțirii și gândirii. Informațiile predate devin cunoștințe pe moment ce explică un fapt artistic și se pun în aplicație practică. Prin implicarea convergentă a sferelor personalității în actul artistico-didactic se edifică cultura artistică a elevilor.

Totodată, menționăm despre cinci activități principale ale ființei umane: fizică, vitală, mentală, psihică și spirituală - recunoscute ca fiind fundamental holistice. Fiind interrelaționate, ele necesită cultivare individuală și colectivă.³⁶ Astfel, participarea totală a individului în comunicarea cu arta este o abordare cuprinzătoare a întregii persoane.

Caracterul holistic al procesului de învățare la disciplinele ariei curriculare *Arte* necesită interrelaționarea activităților principale ale ființei umane: fizică, vitală, mentală, psihică și spirituală.

Caracterul holistic în abordarea elevului necesită construirea conexiunilor dintre sferle personalității în procesul de învățare: emoțională, comportamentală, senzitivă, cognitivă, valorică.

Profesorii pot dezvoltă diverse moduri de învățare prin proiecte, valorificând sferle de manifestare a personalității în actul artistic. În cercetările pedagogice de actualitate se abordează viziunea holistică astfel: interacțiune și interdependența reciprocă a elementelor componente ale

³⁵ Scurtulescu, D., Scurtulescu, F. *Calea transcendențială a muzicii*. București: Ararat, 2000, p. 109

³⁶ Zulaski Jeremie, A, Complete Integral Education: Five Principal Aspects. California Institutof Integral Studies (CIIS). In: *Integral review*, July 2017, Vol. 13, No. 1, pp. 20-30

unui întreg³⁷, interconexiune a elementelor unui întreg; stare a întregului de nonseparabilitate; teză metodologică de a studia comportamentul unui sistem complex, opusă atomismului care divide lucrurile pentru a le cunoaște mai bine etc.³⁸ În acest context, învățarea prin arte va opera diferite sfere ale personalității elevului (emoțională, comportamentală, senzitivă, cognitivă, valorică) pentru a produce cunoașterea prin diferite modalități de corelare, integrare, conjuncție ale acestora. Aici e vorba de o abordare holistică a individului în procesul de învățare.

Potrivit *teoriei integrale în acțiune*³⁹, dezvoltarea umană se întemeiază pe relaționarea cu valorile, cultura și viziunile asupra lumii – model constituit din patru cadrane, cu niveluri de dezvoltare (interioară/ exterioară), niveluri de profunzime și complexitate, prin care se reprezintă natura dinamică a realității și modalitățile de apariție a diferitelor realități în anumite condiții.

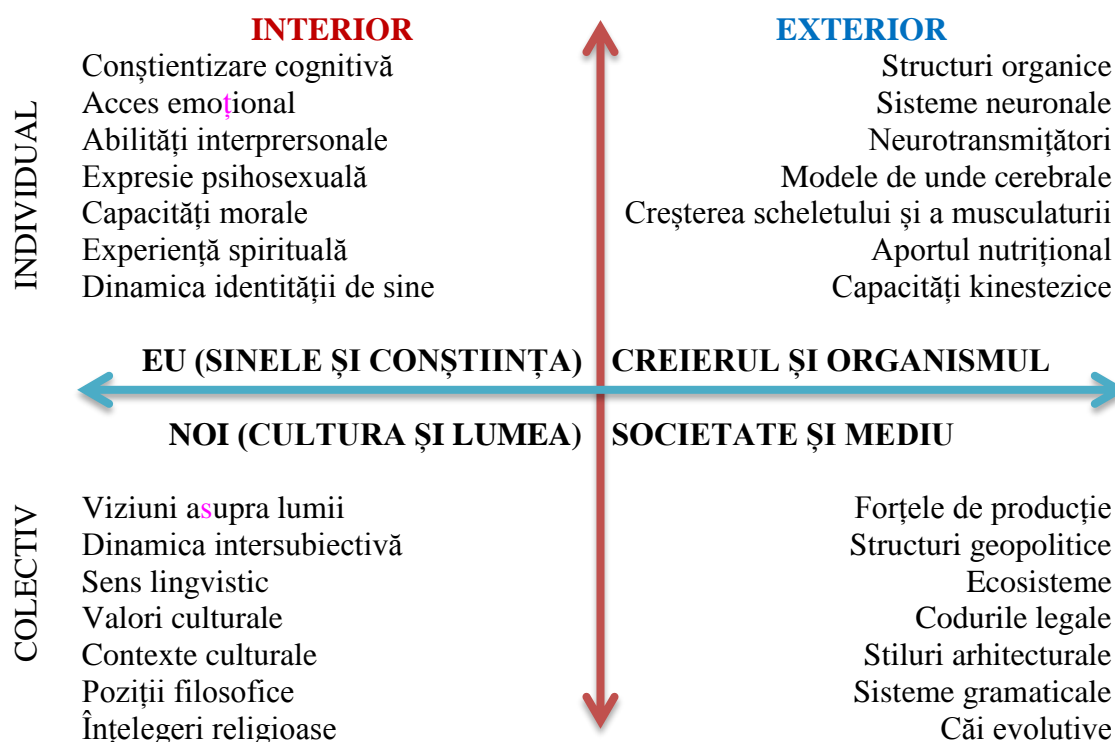

Figura 6. Traiectorii pentru dezvoltare integrală

Fiecare cadran reunește aspecte distincte în dezvoltarea și evoluția personalității. În plus, nivelurile fiecărui cadran sunt corelate cu nivelurile din celelalte pătrate. Teoria integrală folosește noțiunea de „altitudine generală” ca modalitate de comparare și contrastare a dezvoltării pe diferite domenii, fie în interiorul cadranelor, fie între ele. Includerea nivelurilor într-o abordare integrală este valoroasă, deoarece recunoaște numeroasele perspective de

³⁷ Callo T., Integrarea conținuturilor învățării din perspectiva formării competențelor-cheie. In: *Paradigma de reconfigurare a procesului de învățare*. Chișinău: Institutul de Științe ale Educației, 2021, p. 86

³⁸ Holism – teoria revoluționează lumea științei. <http://www.holism.ro/holism-teoria-revolutioneaza-lumea-stiintei/>

³⁹ Esbjörn-Hargens Sean, *Integral Theory in Action: Applied, Theoretical and Constructive Perspectives on the AQAL Model*. SUNY Press, 2010

dezvoltare din orice domeniu. Pentru profesori acest model prezintă interes, deoarece sugerează cum pot fi sprijinite fluxurile de dezvoltare a subiectului în orice proces de învățare.

Includerea mai multor **subiecte interdisciplinare în procesul de învățare** poate spori și aprofunda experiența estetică, artistică, deoarece se tratează un obiect sau un fenomen prin abordări multiple. Aceasta lărgeste și mărește gama de percepție și, în multe cazuri, durata acțiunii este prelungită. Obiectele sau fenomenele pe care elevii le pot considera inițial neatractive pot fi făcute mai interesante prin adăugarea perspectivelor unui alt subiect; acest lucru deschide frecvent căi nebănuite în ceea ce înainte era inaccesibil. Baza cunoștințelor și aptitudinile necesare pentru atribuirea de sens pot fi lărgite semnificativ prin desenarea pe mai multe subiecte; același lucru este valabil și pentru mijloacele personale de exprimare. Negocierea atribuirii de semnificații peste granițele disciplinare în cadrul școlii oferă, de asemenea, baza necesară pentru dialogul pe termen lung între materii și discipline.

Învățarea la disciplinele *Educație muzicală* și *Educație plastică* sunt expresia a două procese interdependente: individualizarea și socializarea. ***Funcția integratoare prin inserție socială cu păstrarea individualității*** exprimă unitatea diversității și căi posibile pentru rezolvarea contradicțiilor în procesul de socializare. Astfel, învățarea/ educația prin arte oferă trasee pentru construirea identității culturale și, totodată, oferă modele de socializare.

Așa cum subliniază a șaptea propoziție a lui Wittgenstein din *Tractatus*⁴⁰, una din cele mai semnificative lucrări filosofice ale sec. XX, starea creată de artă este ceva ce depășește limitele limbajului vorbit și nu poate fi definit prin cuvinte, iar sunetele sunt suficiente pentru a exprima sens⁴¹. O astfel de opinie a fost deja expusă și de compozitorul F. Mendelssohn-Bartholdy. Nu putem spune că sensurile desprinse dintr-o creație artistică exprimă verbal gânduri imprecise, mai degrabă, ele se formulează prin cuvinte nesatisfăcător. În cadrul procesului de învățare, mereu se caută cuvinte pentru a explica și descrie opera de artă.

Deseori, profesorii sunt obsedați de metoda caracterizării muzicii audiate/ interpretate. În lista așteptărilor profesorului tradițional atestăm exigențe privind descrierea expresivității limbajului, decodificarea imaginii, utilizarea unei terminologii specifice, utilizarea definițiilor etc. Anume în această situație se atestă o dificultate - profesorii încearcă să-i determine pe copii să vorbească fără a face referință la *experiența reflexivă interioară*. Pentru a valorifica ***funcția integratoare a experiențelor reflexive interioare*** este necesară familiarizarea elevilor cu lumile lor interioare, precum și cu lumea exterioară. La lecțiile de educație muzicală, educație plastică și

⁴⁰ Apud: Priestley, J. G., Curriculum and Kierkegaard: Towards creating a paradigm for discerning the spiritual dimension of education. In: *Education for spiritual, moral, social and cultural development*. London: Continuum, 2000, p. 101

⁴¹ Priestley, J. G., Curriculum and Kierkegaard: Towards creating a paradigm for discerning the spiritual dimension of education. In: *Education for spiritual, moral, social and cultural development*. London: Continuum, 2000, pp. 91-105

literatură, prin re-trăirea sensurilor operei de artă, se creează contexte prielnice pentru meditație, reflexie în raport cu scara valorilor personale, sociale, universale. În mod ideal, *Cadrul de referință al Curriculumului Național* prezintă profilul absolventului⁴², atributele generice ale absolvenților școlilor din Republica Moldova. Abordarea învățării integrate este o perspectivă, prin care poate fi construit acest profil.

De Souza M.⁴³ propune patru elemente care ar trebui să fie complementare în acest proces de învățare: *perceperea, simțirea, gândirea și intuirea*, iar toate acestea pot fi văzute ca având legături între spiritualitate și muzică. În literatura de specialitate tot mai mult se vorbește despre potențialul de a ajuta la restabilirea calităților spirituale deteriorate sau lipsă prin mijlocul artelor. Adesea, oportunitatea de a asculta piese muzicale alese cu grijă, împreună cu scrierea creativă sau reprezentarea artistic-plastică, pot produce sentimente de mare intensitate spirituală care au un efect cathartic sau vindecător⁴⁴.

În climatul economic mondial actual există un număr tot mai mare de elevi care par a fi dezamăgiți de viață. Este notabilă în acest sens afirmația profesorului C. Cucuș privind **legătura dintre educație și arte**, care vizează și procesul de învățare: „educația este o activitate colaborativă, interactivă, de relaționare a unuia cu celălalt, de dezvoltare a unei empatii inter-individuale; în procesul educativ, ne „extindem” dincolo de sinele propriu, translăm spre celălalt o experiență personală de ordin practic, reflexiv sau afectiv ce merită să fie răspândită”⁴⁵

Funcția integratoare prin dimensiunea spirituală a învățării se manifestă în diverse activități de învățare, precum:

- promovarea unui sentiment de conexiune pentru a dezvolta toleranța, empatia și compasiunea;
- valorificarea unei povești comune;
- crearea de căi care să ajute la căutarea înțelepciunii, sensului și scopului;
- oferirea de experiențe de uimire și descoperire;
- încurajarea conștientizării sporite a momentelor de bucurie și încântare;
- descoperirea modalităților de împlinire în activitățile de creație artistică;
- explorarea învățării prin arte;
- identificarea momentelor de magie a operelor de artă, în viața cotidiană;

⁴² *Cadrul de referință al curriculumului național* / aut.: Vladimir Guțu, Nicolae Bucun, Adrian Ghicov [et al.] ; coord.: Lilia Pogolșa, Valentin Crudu ; experți intern.: Ciprian Fartușnic, Daniel Petru Funeriu ; Min. Educației, Culturii și Cercet. al Rep. Moldova. Chișinău : Lyceum, 2017, p. 33-40

⁴³ Souza, M., Educating for hope, compassion and meaning in a divisive and intolerant world. *International Journal of Children's Spirituality*, 11(f), 2006, 165-175

⁴⁴ Kirkland, J. P., Helping to restore spiritual values in abused children: A role for pastoral cares in education. In R. Best (Ed.), *Education, spirituality and the whole child*. London: Cassell, 1996, pp. 260-270

⁴⁵ Cucuș C., „Arta educației” – realitate, deziderat, metaforă? In: *Creativity – sociological and philosophical dimensions*. / Coord. Marinela Rusu. Iași: Academia Română, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gheorghe Zane”, 2016, p. 9

- conștientizarea și acceptarea dimensiunii transcendente în viața de zi cu zi.

Pentru abordarea **învățării integrate a artelor cu alte domenii de cunoaștere** este important de valorificat legătura dintre spiritualitate și muzică, care pot fi văzute în trei moduri distincte⁴⁶: (1) în primul rând, pentru a oferi elevilor o experiență muzicală pe care altfel nu ar întâlni-o, într-o atmosferă în care nu li se cere neapărat să facă ceva cu ea sau despre ea; (2) în al doilea rând, s-ar putea spune că o componentă necesară reflexivității interioare este o identitate de sine pozitivă, bazată pe o recunoaștere a valorii de sine; (3) în al treilea rând, în procesul de învățare a unor opere de artă se oferă timp și spațiu pentru reflecție și pentru a spori identitatea de sine și valoarea de sine. Poziționarea critică în procesele cunoașterii și învățării școlare, procesele și acțiunile reflexive fac elevii să asculte, să împărtășească, să valorifice ce spun alții, să aibă curajul asumării unor noi moduri de a căuta semnificații.

O considerație absolut esențială pentru realizarea procesului de învățare este rolul profesorului. Este evident că pentru ca o persoană să poată ajuta elevii să dobândească un element spiritual în viața lor, acea persoană trebuie să înțeleagă ce este spiritualitatea pentru ei. După A.J. Palmer,⁴⁷ profesorii nu numai că trebuie să fie capabili să recunoască prezența spiritualității în propriile vieți, dar trebuie și să ia acest lucru în viața lor profesională. Prin dimensiunea spirituală orice profesor ar putea construi un alt „plan al existenței” pentru a depăși cadrul mental egocentric. În acest context, Palmer A.J. indică patru domenii principale⁴⁸ care contribuie la acest lucru: (1) dezvoltarea sinelui; (2) o nouă viziune asupra elevului și a procesului educațional; (3) dezvoltarea curriculară pentru a include dimensiunile spirituale ale existenței; (4) cercetarea în domeniul spiritualității în educație.

Metodele de predare interdisciplinară constituie un aspect al competențelor profesionale ale profesorilor. Prin intermediul educației interdisciplinare se deschid diferite perspective pentru elevi: să evalueze cunoștințele cu privire la originea și validitatea acestora, să integreze diferite blocuri de cunoștințe în propria judecată sau să includă diferite concepte, modele comportamentale și scheme de semnificație specifice subiectului în interpretarea situațiilor, faptelor și fenomenelor. Perspectivele interdisciplinare atribuie un grad înalt de interogație.

⁴⁶ Leave, A., Richard, M., Promoting Spirituality Through Music in the Classroom. In: *Integrated Music Education. Challenges of Teaching and Teacher Training*. Ed. By Markus Cslovjcek, Madeleine Zulauf. Bern, 2018, p. 181

⁴⁷ Palmer, A. J., Music education and spirituality: A philosophical exploration II. *Philosophy of Music Education Review*, 14(2), 2006, pp. 143- 158

⁴⁸ Palmer, A. J., Music education and spirituality: A philosophical exploration. *Philosophy of Music Education Review*. 3(2), 1995, pp. 91-106

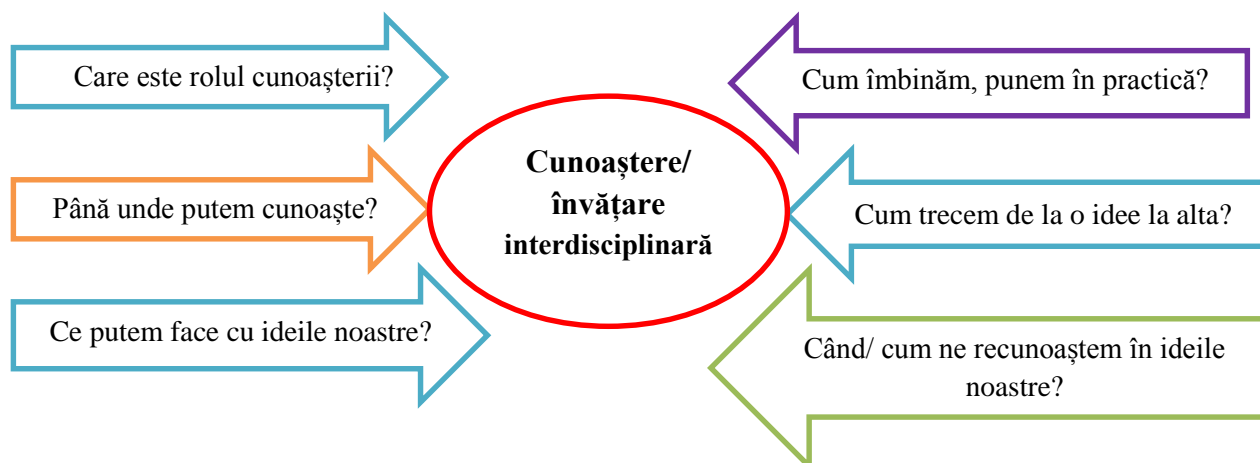

Figura 7. Întrebări generatoare de cunoaștere/ învățare interdisciplinară

Funcția integratoare prin abordarea diferențiată a învățării este argumentată prin opt aspecte, care demonstrează modul în care poate fi dezvoltată și îmbunătățită educația:

- 1) *Permiterea accesului la obiect sau fenomen (Enabling access to the object or phenomenon).* Implicarea cu un obiect sau un fenomen poate fi susținută și facilitată prin intermediul unor abordări diverse. Dispozițiile și interesele elevilor sunt luate în considerare. Profesorul poate astfel aprofunda și extinde experiența estetică prin diverse abordări.
- 2) *Creșterea duratei și intensității angajării (Increasing the duration and intensity of engagement)* Implicarea cu un obiect sau fenomen este posibilă mai mult timp, fără o scădere a intensității contemplației.
- 3) *Construirea de conexiuni cu cunoștințele existente (Building connections to existing knowledge)* Suprapunerile dintre subiecte pot fi utilizate pentru învățarea terminologiilor prin crearea de conexiuni cu cunoștințele și abilitățile deja disponibile.
- 4) *Furnizarea de termeni și cunoștințe suplimentare pentru atribuirea de semnificație (Providing additional terms and knowledge for the attribution of meaning)*
Ce înseamnă termenii-cheie dintr-un subiect într-un alt subiect sau cum sunt ei implementați la nivel de subiecte? Acest tip de anchetă poate fi folosit pentru a iniția și practica dialogul interdisciplinar.
- 5) *Specificarea și ilustrarea conținuturilor (Specifying and illustrating contents)*
Fenomenele, termenii și conceptele abstracte pot fi ilustrate, specificate și împărtășite.
- 6) *Realizarea transferului de cunoștințe (Enabling knowledge transfer)*
Transferul de cunoștințe de la un subiect la altul pentru interpretarea unui obiect sau fenomen poate fi practicat și dezvoltat.
- 7) *Îmbunătățirea posibilităților expresive (Enhancing expressive possibilities)*

Exprimarea personală într-un subiect suplimentar poate fi declanșată și inspirată. În plus, mijloacele de exprimare pot fi amplificate prin combinarea diferitelor instrumente și metode.

8) *Activarea reflexiei cognitive prin contrastare și comparare (Activating cognitive reflection by contrasting and comparing).*

Compararea abordărilor bazate pe subiecte și a mijloacelor de exprimare poate fi utilizată pentru a dezvolta o înțelegere a specificității subiecților. În plus, pot fi dezvoltate concepte pentru aranjarea și sistematizarea cunoștințelor bazate pe subiecte și specifice subiectului.

În rezultatul unui studiu praxiologic de învățare interdisciplinară⁴⁹ între disciplinele ariei curriculare Arte realizat în Germania, se ilustrează convingător aplicabilitatea abordării diferențiate. Se afirmă că imaginea auditivă transcende părțile vizibile ale operei de artă și încorporează aspecte neprezentate. Întrebând „Ce auzi când te uiți la tablou?”, se deschide o nouă perspectivă picturii, diferențiind și sporind percepția imaginii. În cadrul reflexiei se realizează o interpretare concretă a picturii, rămânând la nivelul percepției și reprezentării senzoriale, fără a se realiza lecturi speculative. În schimb, elementele picturii se evidențiază și sistematizează. Acesta este exact momentul cel mai dificil la descrierea unui tablou, când „verbalizarea impresiilor auditive servește dezvoltării unui repertoriu lingvistic diferențiat”.⁵⁰

Profesorul din Stanford Elliot Eisner, recunoscut savant al educației artistice, subliniază faptul că rezultatul cunoașterii și vehicularea ei în exercițiul didactic nu poate fi articulată explicit sub forma unor propoziții. Artele au un rol important în a transmite ceea ce nu se poate spune, în a vehicula inefabilul și inexprimabilul. Privitor la conținutul „ascuns” sau „implicit” al educației, prin raportare la comunicarea artistică, cea didactică are multe de câștigat⁵¹.

Reproducem descrierea unor rezultate ale acestui experiment în tabelul de mai jos⁵².

⁴⁹ Wermke, J. (2011). Hor-Bilder: Zur Funktion von Bildern im Rahmen einer Horerziehung. In: J. Bilstein (Ed.), *Anthropologie und Padagogik der Sinne*. Opladen, Germany: Barbara Budrich, 2011, pp. 293-317

⁵⁰ Idem, p. 315

⁵¹ Apud: Cucoș, C., „Arta educației” – realitate, deziderat, metaforă? In: *Creativity – sociological and philosophical dimensions*. / Coord. Marinela Rusu. Iași: Academia Română, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gheorghe Zane”, 2016, p. 12

⁵² Ibidem, pp. 210 – 211

*Tabelul 1. Rezultate ale învățării interdisciplinare
dintre Educația muzicală și Educația plastică*

№	Metode integratoare utilizate în procesul de învățare interdisciplinară
1.	<p>Permiterea/ construirea accesului la obiect sau fenomenul artistic:</p> <p>Întrebarea despre stratul acustic al picturilor le permite elevilor să se implice mai deplin în receptarea operelor de artă vizuală. Ei interpretează imagini, concentrându-se pe elemente ale picturilor și transferându-le în zona sunetului. Această interpretare specifică a picturii rămâne la nivelul percepției și reprezentării senzoriale și, prin urmare, nu are ca rezultat lecturi speculative. Imaginarea imaginilor vizuale ca sunete încurajează elevii să facă asocieri cu limbajul și cunoștințele muzicale, să se implice în cercetarea picturii. Pe de altă parte, elevilor talentați vizual sau interesați li se oferă acces la lumea sunetelor cu ajutorul picturii.</p>
2.	<p>Creșterea duratei și intensității angajamentului (extinderea timpului actului artistic):</p> <p>Verbalizarea interpretării declanșate de stratul acustic al picturii duce la o examinare de lungă și intensă durată a picturii. Alături de interacțiunea vizuală cu pictura, aceasta duce la realizări înrădăcinate auditiv ale imaginației, iar implicarea orientată spre sarcină cu obiectul sau fenomenul este prelungită.</p>
3.	<p>Construirea de conexiuni cu cunoștințele existente (experiența artistică):</p> <p>Cunoștințele despre compoziția picturii pot fi legate de cunoștințele muzicale. De exemplu, utilizarea termenilor muzicali cu privire la aspectele de ritm sau timbru poate dezvolta noi cunoștințe și forma vocabularul în domeniul alfabetizării imaginilor vizuale.</p>
4.	<p>Furnizarea de termeni și cunoștințe suplimentare pentru atribuirea de sens:</p> <p>Transformarea expresiei vizuale într-o imagine auditivă duce la o percepție diferită a imaginii, manifestată în termenii folosiți pentru descriere. Cu alte cuvinte, spațiul vizual este completat lingvistic de spațiul auditiv. Momentul temporal arătat în pictură este plasat într-un continuum temporal, care găsește apoi rezonanță în limbajul descrierii verbale. În cele din urmă, distanța privitorului este informată de intimitatea ascultătorului, ceea ce duce și la o concepție diferită.</p>
5.	<p>Precizarea și ilustrarea conținuturilor:</p> <p>Percepția muzicii se caracterizează printr-un nivel ridicat de abstractizare, întrucât sunetele sunt evanescente și nu pot fi surprinse în forma lor originală. Prin urmare, este destul de dificil să descrii verbal impresiile auditive ale cuiva într-un mod care să facă posibilă discutarea lor cu ceilalți și negocierea sensului lor. Un tablou, prin comparație, poate fi privit din când în când, iar elementele sale vizuale pot fi arătate, descrise și localizate. Legătura dintre stratul vizual și cel auditiv nu numai că permite o formă extraordinară de percepție a imaginii, dar face percepțiile sonore ale elevilor concrete, vii și, prin urmare, comunicabile.</p>
6.	<p>Realizarea transferului de cunoștințe/ abilități artistice în alte contexte:</p> <p>Imaginile auditive înțeleg ceea ce nu este afișat vizual și transcend ceea ce este vizibil. Elevii exersează deplasarea între diferite forme de exprimare și terminologii. Abilitățile și cunoștințele dobândite prin aplicarea conceptelor și termenilor de la un subiect la altul pot fi considerate ca bază pentru o viitoare gândire și lucru interdisciplinar, multi-perspectivă.</p>
7.	<p>Asigurarea/ îmbunătățirea posibilităților expresive ale discursului artistic:</p>

	Imaginile fără aspecte sonore clar detectabile (cum ar fi picturile suprarealiste) pot fi procesate prin inventarea reprezentărilor sonore. Substanța simbolică a imaginii poate fi transformată într-un design sonor, o compoziție muzicală sau o descriere a efectelor sonore dorite.
8.	Activarea reflexiei cognitive prin contrastare și comparare (identificare cu valorile artei prin reflexie): Sarcina descrisă mai sus permite o comparație între dimensiunea auditivă și cea vizuală a percepției și exprimării. Devine posibil să ne întrebăm ce forme de exprimare sunt cele mai potrivite pentru ce. Se poate discuta despre importanța relativă a termenilor, precum timpul și spațiul pentru diverse discipline. De asemenea, pot fi comparate principiile de structurare ale diferitelor subiecte: care dintre aceste principii sunt vizuale și care sunt de natură muzicală?

Pentru a promova o personalitate liberă și autonomă nu este nevoie să ne îndepărtăm de învățarea disciplinară. Succesul unui program de arte integrate se bazează pe implicarea personală a profesorului, care este chemat să fie artist sau să se asocieze cu artiști din afara școlii. Potențialul muzicii, cel mai des este valorificat în contextul învățării interdisciplinare ca fundal acustic și atmosferic pentru o „activitate principală”, pentru asocierile sale cu tema de studiu, fie pentru presupusa autenticitate.

De-a lungul secolelor muzica se utiliza pentru memorarea informațiilor din orice domeniu de cunoaștere. Aristotel, bunăoară a menționat, că dacii învățau legile statului cântând. Cea mai banală utilizare a muzicii în practica școlară adesea se reduce la interpretarea unui cântec la subiect, audiția unei piese legate geografic, suport „tehnologic” pentru o temă științifică sau o evocare a unui timp îndepărtat într-un studiu de istorie. Toate aceste roluri de „cenușăreasă” ale artei muzicale crează starea de umilință a disciplinei Educația muzicală, în mare măsură, și din cauza unui nivel scăzut al culturii muzicale a cadrelor didactice, a societății în genere. Ca limbaj de comunicare, muzica poate oferi oportunități prin care putem vedea alte culturi, alte vremuri și alți oameni.⁵³

Revenind la conceptul de **integrare curriculară**⁵⁴, care, după L. Ciolan, este înțeles ca proces de stabilire a unor relații de convergență la nivelul elementelor de conținut, al obiectivelor sau al metodelor, dar și la nivelul conceptelor sau valorilor aparținând diferitelor discipline școlare. Astfel, se pot distinge:

- *integrarea orizontală*: reunește într-un ansamblu coerent două sau mai multe obiecte de studiu aparținând unor domenii sau arii curriculare diferite, de exemplu: Educație muzicală și Istorie, Artele plastice și Literatura;

⁵³ Swanwick, K., *Teaching music musically*. U.S.A., Canada: Routledge, 2011

⁵⁴ Ciolan, L., *Învățarea integrată. Fundamente pentru un curriculum transdisciplinar*. Iași: Editura Polirom, 2008, p. 198

- *integrarea verticală*: reunește într-un ansamblu coerent două sau mai multe obiecte de studiu aparținând aceluiași domeniu sau arii curriculare, de exemplu: Educație muzicală și Educație plastică;
- *integrarea transversală*: presupune centrarea pe o temă/ problemă ce nu provine din disciplinele existente, are o anumită autonomie în raport cu acestea, dar le poate angaja pe anumite segmente în stabilirea unor aspecte ale temei în discuție.

În ce privește **integrarea în cazul artisticului**, după C. Cucuș, aceasta poate fi vizată prin raportare atât la 1) nivelul referențialul predării artei, sub diferitele ei aspecte, cât și la 2) nivelul modului de a face educația pentru receptarea artei prin diferite strategii didactice. La nivelul referențialul predării/ învățării artei, este vorba de o interferență constitutivă, procesuală, statuată la nivel artistic, prin următoarele dimensiuni⁵⁵:

- **Dimensiunea istorică**: acest mod de organizare presupune aducerea simultană la cunoștința receptorilor a unor realizări artistice din diverse arte (arhitectură, sculptură, muzică, literatură etc.), urmând axa istorică, evolutivă;
- **Dimensiunea tematică**: această opțiune presupune delimitarea unor teme mari în jurul cărora se pot aduce spre ilustrare și discutare opere reprezentative în raport cu tema invocată (de pildă, „Reprezentarea naturii în artele secolului al XIX-lea”, „Viața domestică evocată în arta Renașterii”, „Motivul iubirii în artă”, „Ilustrări și tematizări biblice în artă” etc.);
- **Dimensiunea tehnic-expresivă**: sub marca acestui pol vor fi tematizate inovații de ordin formal cu caracter transartistic, ce pot fi surprinse în diferite obiecte artistice, chiar dacă sunt aparent distante sub aspectul limbajelor utilizate (fidelitatea sau distanțarea față de realitate, ambiguitatea și disonanța, balansarea către receptori a unor sarcini de construcție sau de interpretare etc.);
- **Inter-determinarea și conexiunea manifestărilor artistice** cu alte paliere ale praxis-ului socio-cultural pe aliniamente, precum artă și religie, artă și acțiune socială, artă și comerț, artă și industrie, artă și suferință etc.
- **Corelativitatea artei cu *savoir-ul* sau marile paradigme ale cunoașterii**: din acest punct de vedere, se pot discuta opere care, sub aspectul conținutului, sunt consonante cu marile idei ale epocii (de ordin științific, filosofic). Opera de artă nu înlocuiește cunoașterea, nu este o „oglindire” fidelă a acesteia, dar poate merge în pas cu ea sau o poate anticipa;

⁵⁵ Cucuș, C., Integrare și interdisciplinaritate în realizarea educației estetice. In: *Etic și estetic. Modelare personală prin artă*. In: Vol. 1: Modalități interpretative, contrast și controversă. / Coord. Marinela Rusu. Iași: Ars Longa, 2015, p. 12

- **Joncțiunea artei cu utilitarul** sub spectrul unor demersuri, precum designul ambiental, vestimentar, industrial, social etc.; pot fi aduse în discuție ipostaze artistice ce presupun grade și dimensiuni diferite ale corelațiilor, posibilități și limite ale acestor apropieri, cazuistici fericite sau de evitat etc.;
- **Potențialitatea ilustrativă a artei** în raport cu mentalul colectiv și cu fiziologia socială; din această perspectivă, poate deveni relevantă arta în calitate de produs, comandă socială sau slujnică a socialului, inclusiv a puterii politice instituită la un moment dat (pozitivă sau negativă) care poate încuraja, instrumentaliza sau deturna scopurile specifice ale artei (arta în totalitarism, în societatea deschisă, liberală etc.).

Artele pot fi antrenate în procesul de învățare interdisciplinară și provoca experiențe semnificative în dezvoltarea personalității, dacă se vor lua în calcul mai multe funcții (cu rol de principii):

- Funcția integratoare în participarea totală a individului;
- Funcția integratoare prin cunoașterea artistică;
- Funcția integratoare prin inserție socială cu păstrarea individualității;
- Funcția integratoare a experiențelor reflexive interioare;
- Funcția integratoare prin dimensiunea spirituală a învățării;
- Funcția integratoare prin abordarea diferențiată a învățării.

Integrarea artelor presupune identificarea, explorarea și valorificarea pedagogică a suprapunerilor, a continuității, a discontinuităților și a contradicțiilor dintre conținuturile și procesele cunoașterii disciplinare, transpuse în formule didactice noi, în care accentul cade pe stimularea simultană, concertată a resurselor formative distribuite în multiplele planuri (individual/ colectiv/, personal/ contextual etc.) și multiplele dimensiuni ale spațiului acțiunii educative (curricular/ extracurricular, intelectual/ estetic/ profesional/ tehnologic/ afectiv etc.).⁵⁶

În manieră postmodernă, abordarea integrativă a curriculumului constituie un mod de a realiza predarea educației artistice în caracterul unității funciare a raportului *arte - științe* în privința aspectelor sociale, politice, culturale ale vieții.⁵⁷

1.3. REPERE PENTRU INTEGRAREA CURRICULARĂ VERTICALĂ

Izolarea activității umane de artă este o manifestare a incoerenței societății noastre. În cercetările științifice, deseori lumea spirituală și cea fizică sunt separate. În recuperarea acestui dualism în sistemul de învățământ, dar și în viața societății umane, un loc organic trebuie să-l

⁵⁶ Mitescu Manea M., *Artele și învățarea școlară*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ion Cuza”, 2016, p. 135

⁵⁷ Marchall, J., Connecting art, learning, and creativity: A case for curriculum integration. In: *Studies in Art Education*, 46(3), 2005, pp. 227-241

ocupe arta. Deoarece doar în opera de artă regăsim expresia interiorului uman, care leagă firesc viața omului cu mediul - lumea externă în care acesta trăiește/ creează.

În eul creatorului operei de artă, se îmbină tendințele din care se constituie esența epocii sale. Sensibilitatea creatorului este determinată de experiența de viață, de problematica vremii și de ideologia ei, de condițiile istorice în care trăiește. Dacă, prin opera sa, creatorul își transmite sentimentele și gândirea, apoi receptorul, deopotrivă, are nevoie, pentru a-i percepe mesajul, de o gândire profundă, de sensibilitate și inteligență, de întregul psihic.

În *actul de comunicare cu opera de artă* are loc perceperea expresiei artistice, care reprezintă un produs de sinteză dintre intelect și afect. Precum în eul creatorului operei de artă se unifică tendințele din care se constituie esența epocii sale, astfel și receptorul sintetizează, din multitudinea experiențelor de comunicare cu diferite arte, o viziune generalizată despre lume, viață și artă. Prin abordarea curriculară integrată a artelor pe dimensiune verticală, prin care sunt reunite eforturile disciplinelor dintr-o arie curriculară, în rezultatul procesului viziunea elevilor asupra vieții poate câștiga în valoare, integritate și autenticitate.

Literatura, teatrul, muzica, coregrafia etc. au coexistat într-o relație de interferență încă de la începuturile afirmării lor în evoluția culturii și civilizației umane, din perioada de sincretism al artelor. În fazele primitive de dezvoltare a culturii, artele nu se diferențiau, prezentând un act integru. Unitatea artelor a fost postulată încă de antici. În timp, prin metamorfozare, s-a început separarea lor, iar manifestările artistice au devenit acte conștientizate, cu specific propriu al formelor și limbajului de expresie.

De la Renaștere s-a pornit marea evoluție a domeniilor artistice, prin instituirea și fundamentarea genurilor, a limbajului expresiv, a formelor specifice pentru fiecare artă. Până la mijlocul secolului al XVIII-lea, în arta diferitor țări domina aceeași orientare stilistică. Odată cu dezvoltarea mișcării pentru independența statală a țărilor din Europa, s-au instituit diverse curente și orientări stilistice, care și-au anunțat concomitent existența.

Receptarea operelor moderne devine tot mai mult un exercițiu de verificare a propriului orizont cultural și chiar al descoperirii propriei identități uman-spirituale. În timp ce semnificațiile artei clasice sunt intrinseci, cele ale artei contemporane sunt voalate, camuflete, deghizate, iar decriptarea lor necesită, adesea, efortul unor investigații în zonele adiacente artei respective. Creația, indiferent de domeniu, are rolul unei veritabile oglinzi, care te ajută, cum ar spune Plotin, să îndrepti ceea ce e strâmb, să cureți ceea ce e întunecos în propria ființă, făcând-o luminoasă.

După prima jumătate a secolului al XIX-lea, arta contemporană necesită excursuri în multiple domenii conexe, pentru a decoda sensurile întruchipate în opera de artă. De la mijlocul secolului al XX-lea, limbajul unor creații artistice vine în contradicție cu principiile estetice ale

artei clasice. Apar multe subculturi. Fiecare artă în parte a cunoscut o evoluție dinamică, încât unele creații cu mari dificultăți pot fi atribuite unei arte, unui anumit stil.

Operele diferitor arte se deosebesc prin forma exterioară a imaginilor, prin conținutul lăuntric al acestor imagini, interioritatea spirituală, prin sensul artistic pe care îl includ, prin limbajul de expresie, direcția artistică, timpul și spațiul în care au fost create.

Platforma comună care leagă operele din arte diferite se bazează pe formele de exprimare artistică și pe specificul imaginii artistice.

Benedetto Croce⁵⁸ subliniază că singurul lucru care are valoare și însemnătate într-o operă de artă este imaginea formată și caracterul ei estetic, care transcende totdeauna caracterele fizice determinate, izolate de către cei ce studiază arte particulare.

Precum subliniază G.W. Hegel⁵⁹, artele se unesc pe un plan superior în domeniul interiorității spirituale însăși și nu în perspectivă atomistă.

Cu cât mai mult înaintăm în secolul al XXI-lea, se observă cum oamenii nu pot limita actul creației la domeniul unei singure arte. Deși, în fiecare etapă de dezvoltare a domeniilor artistice, sunt mai valorificate anumite genuri, totuși, pentru întruchiparea potențialului de idei artistice sunt necesare toate genurile artistice ale omenirii. Drumul înțelegerii istorice a fenomenelor artistice din trecut poate oferi deschideri în perceperea artelor contemporane, prin cunoașterea clară a deosebirilor dintre conceptele fundamentale ale diferitor timpuri și locuri.

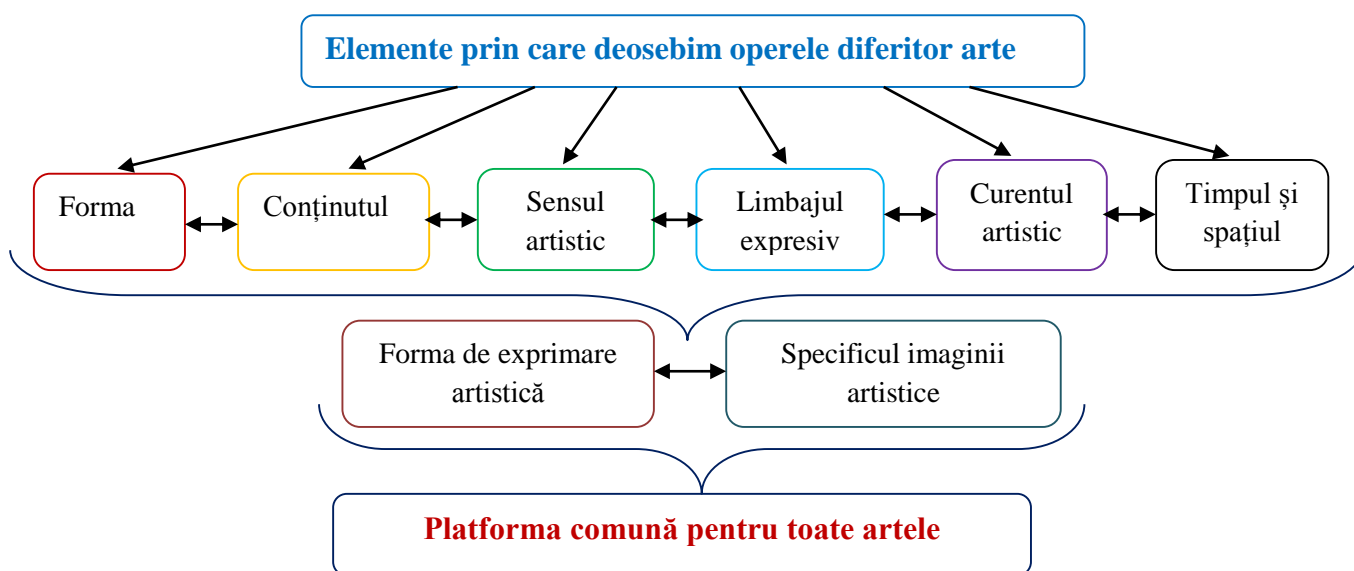

Figura 8. Platforma comună și elementele prin care deosebim operele⁶⁰

⁵⁸ Croce, B., *Poezia*. București: Univers, 1972, p.183

⁵⁹ Hegel, G.W., *Prelegeri de estetică*. București: Editura Academiei RSR, 1966, p. 681

⁶⁰ Morari, M., *Natura comună a artelor*. In: *Glottodidactica*, 2013, Anul IV, nr. 1. p. 51

În fond, toate artele și direcțiile artistice, în miezul lor, coincid și armonizează. Toate artele există într-o unitate organică și complexă, constituită din părți, elemente componente determinante, distincte. În secolul nostru se dă o nouă accepție conceptului de *unitate a artei* prin reactualizarea unei idei vechi despre sinteza artelor în căutarea unor soluții inimaginabile altădată. Există un punct de contact și de schimb între arte, dar și fenomenul de sinteză/ simbioză a artelor într-o operă/ creație artistică. Viziunea complexă a artei se percepe în aspectul diversității și cel al unității, care supun experiența artistică unei analize raționale a formelor artei. *Principiul fundamental al artei* impune un nivel de generalizare pe ordinea interioară a operei. Gândirea operei de artă este un proces de sinteză, care are ca punct de plecare intuiția și reprezentarea.

Condiția supremă în existența unei opere de artă se ascunde în unicitatea ei: viziunea proprie și inedită asupra lumii. Așa cum subliniază Jan Mukařovsky⁶¹, „datorită unicității sale, o singură operă este capabilă să epuizeze întreaga amplitudine și întregul conținut al noțiunii de artă”. Totodată, *opera de artă deține posibilitatea de a realiza unitatea în diversitate*. Chiar dacă exteriorul operelor de artă, în majoritatea lor, este diferit, instabil, variabil, iar materia se modifică de la o clipă la alta, totuși, lăuntric, în esența ei, arta este determinată prin general și necesar. Așa cum constată All. Husar⁶², „necesarul apare aici în forma accidentalului, generalul apare în conținutul unicului”. Trăsăturile comune tuturor artelor au implicații estetice și ideologice condiționate de spațiul și timpul în care s-au născut. Prin inducție - acțiunea de a strânge fapte, trecerea de la singular la universal, prin descoperirea esenței - se ajunge la concepte noi, se creează un tablou de relatări de sinteză al artelor. Experiența artistică, în acest sens, nu se percepe ca o colecție comparativă de opere individuale ale artei, ci ca o sinteză a lor. Statutul experienței artistice devine generalizator.

Diviziunea artelor nu exclude sinteza lor, prin urmare, simbioza artelor devine o condiție a civilizației epocii; presupune influența lor reciprocă și cooperare, coexistența activă în sfera de convergență a artei cu știința și filosofia aceleiași epoci. Evoluția artei nu exclude unitatea ei. Esența profundă a artei dezvăluie *unitatea dialectică dintre elementul sensibil (material) și cel inteligibil (spiritual)*, prin care se unifică experiențele artistice în una de sinteză. Astfel, „în cadrul unui anume spațiu-timp cultural, fiecare artă își pune în lucrare perspectiva sa particulară asupra valorilor comune. Și toate împreună - în interiorul unei anume imagini a lumii - o anumită imagine a omului”⁶³

⁶¹ Mukařovsky, J., *Studii de estetică*. București: Editura Univers, 1974, p. 174

⁶² Husar, All., *Studii de estetică. Istoria și teoria artei*. Iași: Princeps edit, 2008, p. 281

⁶³ Idem, p. 313

Mijloacele de expresie proprii diferitor arte determină organizarea expresiei formelor sensibile dintr-o creație sau alta. Prin materia artei, avem în vedere mijloacele expresive, tehnicile transmisibile, variatele limbaje tradiționale etc. Arta, de fapt, nu imită, ci „reproduce” sinteza spirituală estetică, în care se condiționează expresia artistică. Există o concordanță foarte profundă dintre opera de artă și legitățile naturii.

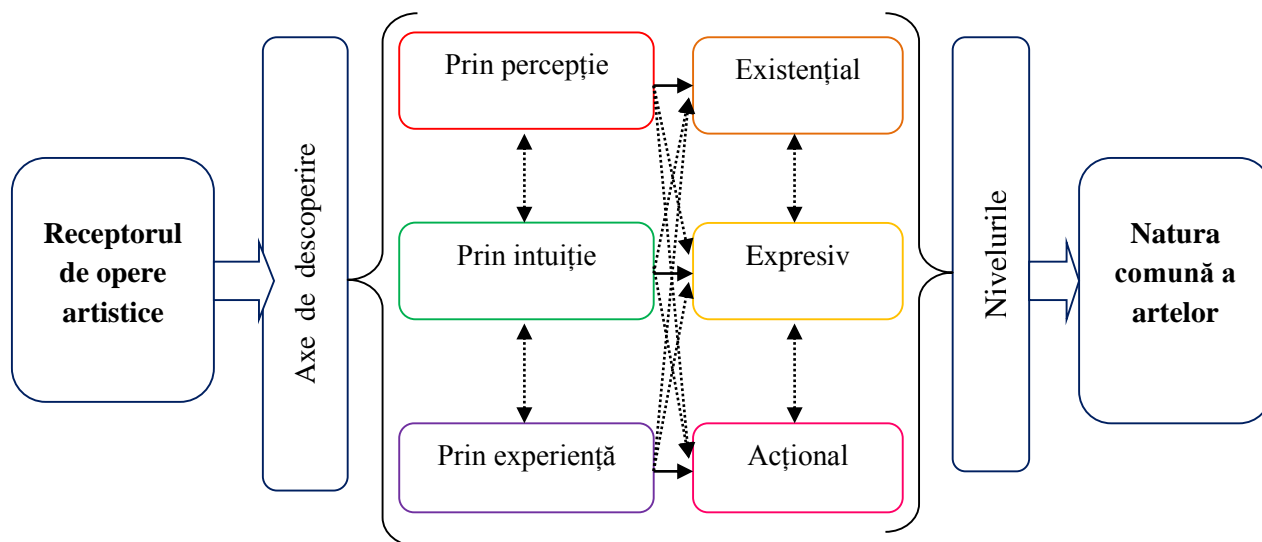

Figura 9. Nivelurile și axele de descoperire a naturii comune a artelor de către receptor

La baza expresiei artistice a tuturor artelor stă lumea obiectelor și fenomenelor exterioare, care devin o sursă a impresiilor elaborate de creator. Lucian Blaga⁶⁴ observă că „un anume spațiu vibrează într-un cântec și există, într-o formă oarecare, în chiar substraturile sufletești ale cântecului”. Drept urmare, receptorul operei de artă, în acest sens, acumulează o experiență, în urma căreia se formează o comunitate de spirit și de cultură anume, care evoluează istoric, lărgind „orizontul interior” al consumatorului de artă.

Natura comună a artelor poate fi descoperită la nivelul existențial al fenomenului artistic prin percepție, la nivelul expresiv al artei/ operei de artă prin intuiție și la nivelul acțional doar prin experiența artistică. Profesorii în procesul de învățare vor face mereu apel la intuiție, calitatea percepției în actul de acumulare a experienței artistice.

Într-o atare perspectivă toate artele există într-o unitate organică și complexă. Principiul fundamental al artei impune un nivel de generalizare pe ordinea interioară a operei. În secolul nostru, se dă o nouă accepție conceptului de unitate a artei prin reactualizarea unei idei vechi despre sinteza artelor în căutarea unor soluții inimaginabile altădată pentru procesul de învățare școlară. Natura comună a artelor poate fi descoperită la nivelul existențial al fenomenului artistic prin percepție, la nivelul expresiv al artei/operei de artă prin intuiție și la nivelul acțional doar prin experiența artistică. Receptorul operei de artă acumulează o experiență în urma căreia se

⁶⁴ Blaga, L., *Trilogia culturii*. București: Editura Humanitas, 2011, pp. 119-120

formează o comunitate de spirit și de cultură, care evoluează istoric, lărgind „orizontul interior” al consumatorului de artă. Precum în eul creatorului operei de artă se unifică tendințele din care se constituie esența epocii sale, astfel și receptorul sintetizează, din multitudinea experiențelor de comunicare cu diferite arte, o viziune generalizată despre lume, viață, artă.

Un curriculum cu adevărat integrat este conceput pentru a evidenția legăturile între aspectele cunoașterii, în timp ce un curriculum interdisciplinar este astfel configurat încât să pună în lumină natura separată, distinctivă a diverselor domenii disciplinare de cunoaștere academică.⁶⁵ A intenționa și a planifica abordări integrative ale artelor în curriculum presupune ca profesorii și toate categoriile de concepatori de curricula să înțeleagă, să identifice și să pună în lumină următoarele aspecte:⁶⁶

- *Organizarea și structura internă a spațiului-problemă în jurul căruia sunt propuse spre integrare conținuturile învățării școlare.* În relevarea acestor structuri stă potențialul vizualizării și înțelegerii modului cum structurăm cunoașterea, explorând-o cu instrumentele noastre culturale, și viceversa, cum lumea exterioară pe care o internalizăm ne șlefuește pe noi.
- *Aspectele universale, comune cunoașterii în diversele discipline de învățământ.* Pe fundamentul lor, prin analogii, sunt posibil de realizat conexiuni, de produs inferențe și de vizualizat abstract legăturile dinamice între diferitele aspecte ale gândirii asupra căreia cel care învață devine progresiv mai conștient, mai analitic și mai stăpân.⁶⁷ A forma disponibilitatea și priceperea gândirii de a se lua pe ea însăși în spațiul propriei reflecții este una dintre cele mai des invocate aspirații formative ale sistemelor de învățământ.⁶⁸
- *Oportunitățile pentru aplicarea cunoașterii și deprinderilor în contexte diferite de practică.* Acestea deschid drumul pentru transferul cunoașterii și pentru creativitate.⁶⁹ Prin transferul cunoașterii între diferitele domenii de exercițiu practic sunt posibile reconceptualizările și resemnificările instrumentelor teoretice și practice ale cunoașterii. De cele mai multe ori, în exercițiul practic, creativitatea se confundă cu aplicarea inovativă a unor instrumente specifice unui domeniu de cunoaștere la cerințele de explorare ale altui domeniu de cunoaștere.⁷⁰

⁶⁵ Clark, E., *Designing and implementing an integrated curriculum: A student-centered approach*, Holistic Education Press, Branton, VT, 1997, p. 35

⁶⁶ Mitescu Manea M., *Artele și învățarea școlară*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ion Cuza”, 2016, pp. 139 - 141

⁶⁷ Bransford, J., Brown, A., Cocking, R., *How people learn: Brain, Mind, Experience and Schools*, Commission on Behavioral and Social Sciences and Education, National Research Council, National Academy Press, Washington DC, 2000, p. 55

⁶⁸ Mitescu Manea M., *Artele și învățarea școlară*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ion Cuza”, 2016, p. 140

⁶⁹ Marchall, J., *Connecting art, learning, and creativity: A case for curriculum integration*. In: *Studies in Art Education*, 46(3), 2005, p. 229

⁷⁰ Branford, J., p. 55

- *Limitele categoriilor și taxonomiilor cunoașterii de specialitate.* Cunoașterea specifică diverselor discipline de învățământ presupune structuri și organizări interne proprii. Acestea sunt prin esență restrictive. Raportarea creativă la cunoaștere și învățare presupune permeabilizarea și transgresarea hotarelor și restricțiilor de structură și organizare internă a cunoașterii disciplinare. A transgresa, a permeabiliza presupune în egală măsură a evidenția hotarele specificului cunoașterii disciplinare.⁷¹
- *Evidențierea diferențelor și aspectelor specifice ale cunoașterii în domenii disciplinare distincte.* Bine formulate, discrepanțele, opozițiile, diferențele pun în lumină aspecte ale cunoașterii care până atunci rămăseseră obscure.

În concluzie, efectele formative ale integrării artelor și construirii conexiunilor între arte și științe solicită o înțelegere profundă a conținuturilor învățării, sporirea interesului pentru cunoaștere și participare activă în procese de explorare și afirmare a talentului, individualității și expresivității personale a elevilor, de creștere a încrederii și a sentimentului de autoeficacitate.

1.4. INTERGRAREA ARTELOR LA ÎNVĂȚARE PRIN PROIECTE STEAM

STEAM este un model educațional în curs de dezvoltare a modului în care disciplinele școlare pot să fie structurate într-un cadru prin care să se planifice programe integrative. Puse laolaltă, aceste discipline au puterea de a ne oferi o nouă viziune asupra lumii, care ar putea schimba lumea în bine prin interdisciplinaritate.

STEAM este o abordare educațională care folosește *Știința, Tehnologia, Ingineria, Artele și Matematica* ca puncte de acces pentru ghidarea învățării integrate, bazată pe principii specifice, care încurajează elevul să investigheze, să experimenteze, să rezolve probleme, să fie creativ și să creeze produse pentru a găsi soluții la unele dintre provocările pe care le întâmpinăm în întreaga lume.

Există educație STEM și educație STEAM. Diferența dintre ele este un cuvânt - Arte, adăugat la acronimul *Știință, Tehnologie, Inginerie și Matematică*. STEAM este pasul superior al STEM. Unele instituții folosesc STEM + A, în loc de abrevierea STEAM.

Trăsăturile specifice educației STEAM:

- abordare a învățării de la cele mai mici vârste, care utilizează știința, tehnologia, ingineria, artele și matematica ca puncte de acces pentru a ghida interogarea studenților, dialogul și gândirea critică;
- abordare promițătoare pentru a influența pozitiv rezultatele elevilor și eficacitatea profesorilor;

⁷¹ Mitescu Manea, M., p. 140

- include predarea și învățarea unor subiecte integrate intenționat;
- stimulează investigarea, colaborarea și deplasează accentul pe învățarea bazată pe proces;
- are impact pozitiv asupra dezvoltării cognitive, poate crește competențele de alfabetizare, ajută elevii să reflecteze în mod semnificativ asupra muncii lor și a colegilor lor, *încurajează gândirea critică și creativă*;
- se bazează pe observație directă, experiment, logică, înțelegerea lucrurilor și fenomenelor ca făcând parte dintr-un sistem;
- STEAM nu înlocuiește porțiuni de curriculum, ci oferă posibilitatea învățării simultane prin dimensiunile diferitor discipline școlare, fără restrângere în timp;
- artele aduc noi semnificații în procesul de învățare, prin îmbinarea cunoașterii artistice cu traseul cunoașterii științifice;
- a marcat o schimbare semnificativă a conceptului de învățare concentrată pe conținut la conceptul de învățare pe tot parcursul vieții.

La planificarea învățării un domeniu/ disciplină poate domina sau pot fi reprezentate în mod egal. În abordarea învățării integrate disciplinele școlare își păstrează unicitatea, iar pentru a construi conexiunile este necesar transferul de cunoștințe. Liderii din educație promovează puternic conceptul educației STEM pentru a crește mai mulți oameni de știință, matematicieni și ingineri, care sunt capabili să conducă descoperirile și evoluțiile viitorului.

Principala diferență între educația STEM și educația STEAM este că educația STEM simbolizează o abordare modernă a științei și a subiectelor înrudite care se concentrează pe rezolvarea problemelor prin gândirea critică și abilitățile analitice. Educația STEAM abordează aceleași materii, dar cu ajutorul gândirii creative și a artelor aplicate. Astfel, putem apela la ambele emisfere ale creierului – emisfera analitică și cea creativă – pentru a găsi cea mai bună soluție a unei probleme. Copilul este stimulat să gândească practic, creativ și analitic, să disece și să încerce diverse variante până reușește. Arta, în STEAM, înseamnă tot ce ține de arte liberale, limbă, studii sociale, arte plastice, muzică sau arte fizice. Ele stimulează colaborarea, comunicarea, rezolvarea problemelor și gândirea critică, îmbunătățesc flexibilitatea, adaptabilitatea, productivitatea, responsabilitatea și inovarea. Indiferent de domeniul pe care îl va alege elevul în viitor, va avea abilitățile și deprinderile necesare să treacă cu brio orice test.

În anul 2006 Georgette Yakman a venit cu propunerea să se adauge Arta la STEM. Astfel, a rezultat un nou concept, STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts and Mathematics) care se vrea a fi mult mai mult decât o simplă extindere cu o componentă. Incluziunea Artei a fost validată, în primul rând, de bunele practici din sistemele educaționale existente în alte țări (exemplu China). În al doilea rând, arta este necesară pentru dezvoltarea

Problema sau provocarea este centrul tuturor activităților atunci când îi angajăm pe copii în medii de învățare bazate pe proiect. Nevoia pentru interdisciplinaritate, interconectivitate este din ce în ce mai mare. Piramida STEAM (vezi *Anexa 1*) reprezintă modelul teoretic susținut de cercetare propus prima dată de Georgette Yakman în 2006, cu privire la modul de corelare a domeniilor subiect una cu cealaltă și cu mediul de afaceri și de dezvoltare socială. Scopul acestui lucru a fost să creeze o matrice prin care cercetătorii, profesioniștii și educatorii să poată împărtăși informații pentru a menține educația cât mai actualizată posibil, având totuși o bază în metodologii. Cercetarea se bazează pe revizuirea elementelor comune pe câmpuri și utilizarea sistemelor de clasificare bine stabilite în STEM pentru a face o corelație și a corela restul domeniilor artelor liberale.

„Educația STEAM nu implică o parte a educației, ci se referă la o paradigmă de ansamblu de la învățarea profesională la învățarea pe tot parcursul vieții, care este organizată cu adăugarea artei la învățământul existent, în special în educația integrată de Știință, Tehnologie, Inginerie, Matematică și Artă în educație elementară. Educația STEAM va fi o educație practică și realistă (model) care poate prezice viitorul într-un mod sistematic, bazat pe tehnologia științei și inginerie, precum și pe conexiunile cu politica, mediul, societatea, economia și urmărirea valorilor cu gânduri integrative și creativitate”.⁷²

Georgette Yakman⁷³ a propus o abordare interesantă a implementării STEAM, care poate fi reprezentată schematic printr-o piramidă cu mai multe niveluri:

- 1) Holistic.** Nivelul cel mai de sus, vârful piramidei. Este nivelul universal. Abordarea holistică se va aplica pe tot parcursul vieții (long life learning). Are ca scop formarea de oameni capabili să folosească și să genereze cunoștințe (Knowledgeable People), să aibă inițiative și libertate în acțiune vizavi de presiunile economice și politice. Sunt de remarcat cel puțin două modele din abordarea holistică, care au fost aplicate cu succes: Montessori și Waldorf.
- 2) Integrativ.** Abordarea integrativă trebuie să se reflecte atât la realizarea curricula, cât și la conectarea ei la realitățile vieții. Este nivelul specific pentru aplicare STEAM. Implementarea STEAM începe cu ciclul școlar primar.
- 3) Multidisciplinar.** Este nivelul în care focalizarea se face pe cele două componente: STEM și Arta – fiind o etapă de tranziție de la STEM la STEAM. Facilitează tranziția de la ciclul primar la cel secundar.

⁷² Idem

⁷³ Yakman, Georgette, *STEAM Education: an overview of creating a model of integrative education*. <http://www.iteaconnect.org/Conference/PATT/PATT19/Yakmanfinal19.pdf>

4) Discipline specifice. Se referă la o abordare de tip „siloz” (silo). Se aplică începând cu ciclul secundar de pregătire. Cuprinde 5 componente: Știință, Tehnologie, Inginerie, Artă și Matematici, cu o abordare mai mult sau mai puțin separată (independentă).

5) Conținut specific. Se referă la abordarea aprofundată a unui domeniu de interes – specializare în acel domeniu. Se aplică în pregătirea postliceală și în învățământul superior

Toate aceste noi practici și abordări sunt în faza de îmbunătățire continuă și de integrare într-un nou sistem educațional performant, pentru care se vor dezvolta standarde atât la nivel mondial, cât și zonal sau local. Rezultatul preconizat, ținând cont de aplicarea unei abordări de tip holistic, va fi unul mult mai mare decât o sumă simplă a rezultatelor implementării componentelor.

La *Institutul de Arte și educație STEAM* din Westminster (Marea Britanie) s-au elaborat 6 pași pentru a crea o **sală de clasă centrată pe STEAM**. La fiecare pas se lucrează atât la conținut, cât și la strategiile de învățare specifice artelor, pentru a aborda o problemă centrală sau o întrebare esențială. Procesul de realizare a unui Proiect STEAM reunește următorii șase pași, cu sugestii:

- 1. Focus.** Selectarea unei întrebări/ probleme esențiale la care se dă răspuns. Este important să vă concentrați în mod clar asupra modului în care această întrebare sau problemă se referă la fiecare din domeniile STEAM. Sugestii pentru elevi: identificați/ formulați problema sau întrebarea esențială.
- 2. Detaliu.** În timpul fazei de detaliere, căutați elementele care contribuie la rezolvarea problemei sau întrebării. Când observați corelațiile cu alte domenii sau de ce există problema, începeți să descoperiți o mulțime de informații-cheie/ fundamentale, abilități sau procese pe care elevii le au deja pentru a aborda întrebarea. Sugestii pentru elevi: observați cu atenție elementele care contribuie la rezolvarea problemei/ generează soluții de răspuns la întrebare, documentați-vă observațiile.
- 3. Descoperire.** Descoperirea se referă la cercetarea activă și predarea intenționată. Se caută soluții actuale și posibile. În acest pas, elevii caută soluții actuale, precum și ceea ce nu funcționează pe baza soluțiilor care există deja. În calitate de profesor, puteți folosi această etapă atât pentru a analiza lacunele pe care le pot avea elevii într-o abilitate sau proces, cât și pentru a preda acele abilități sau procese în mod explicit. Aici sunt învățate, formate abilitățile și se desfășoară procesele specifice legate de rezolvarea problemei/întrebării. Se caută în mod activ conexiuni și modalități de a utiliza abilitățile, procesele și cunoștințele pentru a aborda problema/ întrebarea. Sugestii pentru elevi: Căutați soluții actuale și posibile, învățați abilități și procese specifice legate de problemă/ întrebare, căutați în mod activ

conexiuni și modalități de a utiliza abilitățile, procesele și cunoștințele în abordarea problemei.

4. **Aplicare.** Aici se întâmplă distracția! După ce elevii s-au scufundat adânc într-o problemă sau întrebare și au analizat soluțiile actuale, precum și ceea ce trebuie încă abordat, ei pot începe să creeze propria lor soluție sau rezolvare a problemei. Aici elevii aplică abilitățile, se implică în diverse procese de cunoaștere/ învățare. Cunoștințele care au fost predate în etapa de descoperire se pun în aplicație, se găsesc noi soluții. Sugestii pentru elevi: folosiți-vă abilitățile, explorați procesele și cunoștințele pentru a crea o nouă soluție/ rezolvare a problemei.
5. **Prezentare.** Odată ce elevii și-au creat soluția sau traseul de rezolvare a problemei, este timpul să o împărtășească. Este important ca lucrarea să fie prezentată pentru feedback și să se expună diverse modalități de exprimare a perspectivelor elevului în jurul întrebării sau problemei în cauză. Aceasta este, de asemenea, o oportunitate importantă de a facilita feedback-ul și de a ajuta elevii să învețe cum să ofere și să primească cunoștințe. Sugestii pentru elevi: împărtășiți ideile/ soluțiile cu alții, facilitați oportunitățile de feedback.
6. **Link.** Acest pas este cel care încheie bucla învățării. Elevilor li se oferă șansa de a reflecta asupra feedback-ului care a fost împărtășit și asupra propriului proces de învățare și formare a abilităților. Pe baza acestei reflecții, elevii sunt capabili să-și revizuiască munca după cum este necesar și să producă o soluție și mai bună. Sugestii pentru elevi: luați în considerare sugestiile altora, reflectați asupra propriului proces de învățare, revizuiți soluțiile după necesitate.

La temelia învățării prin proiecte STEAM se află investigația, gândirea critică și învățarea bazată pe procese. Asta este extrem de important. Întreaga idee care înconjoară educația STEAM este că se bazează pe interogare - interogare profundă. Interesarea, curiozitatea, capacitatea de a găsi soluții la o problemă și a fi creativ în găsirea soluțiilor din diferite perspective (domenii de cunoaștere, discipline școlare, domenii de activitate) se află în centrul acestei abordări. Aceasta înseamnă că artele și științele umaniste sunt țesute în educația STEAM.

În practica internațională au fost identificați mai **mulți factori care condiționează învățarea** prin proiecte STEAM:⁷⁴

- planificare colaborativă, inclusiv a unor conținuturi transversale, cu profesori din fiecare arie curriculară;
- ajustarea proiectelor didactice pentru a se adapta unui nou mod de predare și învățare;
- dezvoltarea profesională pentru tot personalul în practicile și principiile STEAM;

⁷⁴ Susan Riley, Ce este educația STEAM? <https://artsintegration.com/what-is-steam-education-in-k-12-schools/#whysteam>

- schema de cartografiere a STEAM pentru curriculum și procesul de proiectare a evaluării;
- alinierea procesului de învățare prin proiecte STEAM la standarde de eficiență a învățării;
- implementarea învățării prin proiecte STEAM fără întreruperea procesului educațional în ansamblu.

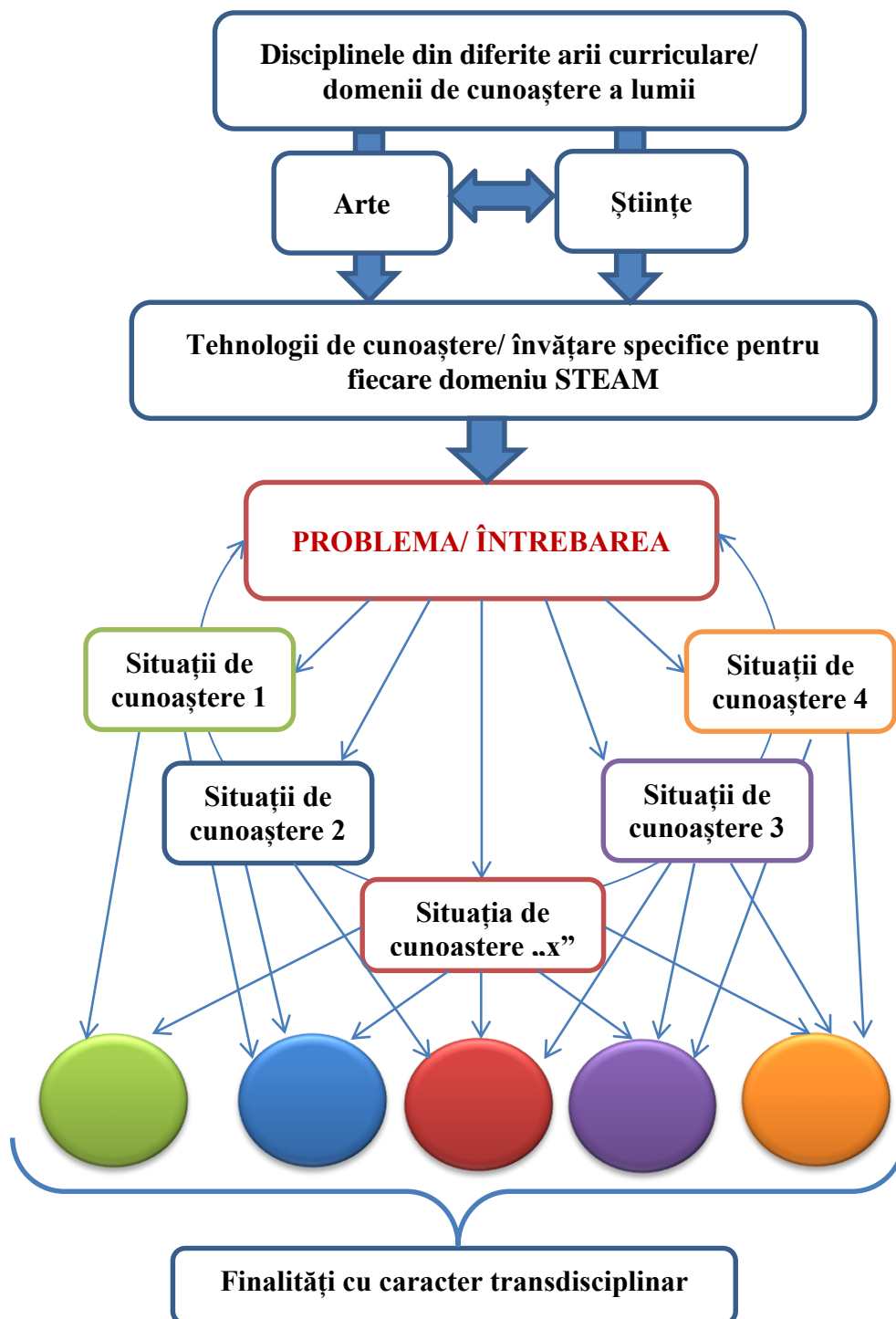

Figura 11. Integrarea artelor în proiecte de învățare STEAM

În practica internațională au fost identificați mai **mulți factori care condiționează învățarea prin proiecte STEAM:**⁷⁵

- planificare colaborativă, inclusiv a unor conținuturi transversale, cu profesori din fiecare arie curriculară;
- ajustarea proiectelor didactice pentru a se adapta unui nou mod de predare și învățare;
- dezvoltarea profesională pentru tot personalul în practicile și principiile STEAM;
- schema de cartografiere a STEAM pentru curriculum și procesul de proiectare a evaluării;
- alinierea procesului de învățare prin proiecte STEAM la standarde de eficiență a învățării;
- implementarea învățării prin proiecte STEAM fără întreruperea procesului educațional în ansamblu.

Proiectarea unei abordări integrative poate fi asemănată cu procesul creației artistice, deoarece în negocierile care au loc între profesorii de diferite discipline aceștia se străduiesc să identifice punctele de acces comune prin care se realizează calibrarea elegantă a conținuturilor.

Tabelul 2. Puncte de acces cu deschideri spre idei transversale

<i>Idei transversale</i>	<i>Teme de studiu/ Unități de conținut</i>	<i>Formă și concept artistic</i>
Interdependență	Biologie Adaptarea la mediu a organismelor vii Fizică Forțele: forța gravitației	Dans Echilibrul & contrabalanța Muzică Armonia sonoră Arhitectură
Organism	Biologie Procese fiziologice în corpul uman Chimie Elementele chimice în organism uman	Arte plastice Reprezentare figurativă Desenul la scară reală
Fizica în viața de zi cu zi	Fizică Mecanica. Legile lui Newton Istorie Iluminismul european Iluminismul românesc	Dans Greutate și contragreutate în coregrafie Artă dramatică Efecte speciale în scenografie
Modele de viață comunitară	Psihologie Comunități (Psihologie socială) Geografie Clima și distribuția demografică pe suprafața Globului Educație civică Sisteme de organizare politică	Arte plastice Modelarea în diferite medii de lucru Jocurile online Noile arte media Designul

⁷⁵ Susan Riley, Ce este educația STEAM? <https://artsintegration.com/what-is-steam-education-in-k-12-schools/#whysteam>

Transformări în mediul înconjurător	Fizică Legile termodinamicii Geografie Clima	Muzică Formele muzicale Arhitectură Arhitectura organică Arte vizuale Proporții
Explorări arheologice în istorie	Istorie Civilizații dispărute Informatică Căutarea selectivă Limbă și comunicare Arhaismele	Noile arte media Formă, fragment, design Ceramică Arhetipuri
Poezia jazzului ca expresie a narativului în istorie	Istorie Migrațiile Limbă și comunicare Genul liric; genul epic	Muzică Subiect, ton, tempo, poezia muzicală Noile arte media Imagine, sunet, mesaj
Mișcarea ca expresie a libertății	Economie Transporturi Educație civică Principiile fundamentale ale UE	Dans Calitățile mișcării Arte vizuale Simbolurile Adinkra
Margine și mărginire ca elemente ale cunoașterii	Istoria Românilor Unitatea lingvistică înaintea Marii Uniri Limbă și comunicare Antonimele	Arte vizuale Perspectiva în compoziție Contrastul Noile arte media Cadrul și perspectiva în film
Traducerea și adaptările	Literatură Limbă și cultură lingvistică - studii de caz	Muzică Sunet, ritm Artă dramatică Păpuși, spectacolul de umbre

În concluzie, educația STEAM reprezintă o schimbare de paradigmă de la filozofia educației tradiționale, bazată pe scoruri de teste standardizate, la un ideal modern care se concentrează pe evaluarea procesului de învățare, care este important la fel de mult ca rezultatele. Încercând să abordăm integrativ învățarea, integrăm mai mult decât conținuturile învățării din diferite domenii de cunoaștere școlară. Este necesară activarea și antrenarea tuturor resurselor pentru învățare disponibile în școală și în afara acesteia, inclusiv cadrele didactice.

II. APLICAȚII PRACTICE DE RECONFIGURARE A ÎNVĂȚĂRII LA DISCIPLINELE ARIEI CURRICULARE ARTE

2.1. TIPOLOGIA ACTIVITĂȚILOR ARTISTICO-DIDACTICE

Modul esențial de a fi al omului este acela de a desfășura o activitate. La baza tuturor comportamentelor stă activitatea prin care omul relaționează cu mediul, cu diferite fenomene. Cuvântul „activitate” înseamnă ansamblu de acte fizice, intelectuale și morale făcute în scopul obținerii unui anumit rezultat; folosire sistematică a forțelor proprii într-un anumit domeniu, participare activă și conștientă la ceva; muncă, ocupație, îndeletnicire, lucru. Conceptul de *activitate* este studiat în psihologie și impune considerarea și abordarea personalității umane ca pe un subiect capabil de a modifica-transforma situațiile externe și de a afirma și impune identitatea sa în lume. În timpul unei activități are loc interacțiunea și integrarea proceselor psihice cognitive, afective, volitive, a atenției și a limbajului, care reflectă modul de organizare și manifestare a personalității. O activitate se organizează și se structurează după o anumită matrice logică, prin raportare directă la motiv, scop și la mijloc. Factorul care declanșează, orientează și susține activitatea este starea de necesitate. Așa cum arată M. Golu⁷⁶, „activitatea reprezintă modalitatea cea mai naturală și veridică de exteriorizare și obiectivare a organizării psihice interne a omului, de atestare a valențelor instrumental-creative, temperamentale și caracteriale ale profilului personalității sale”.

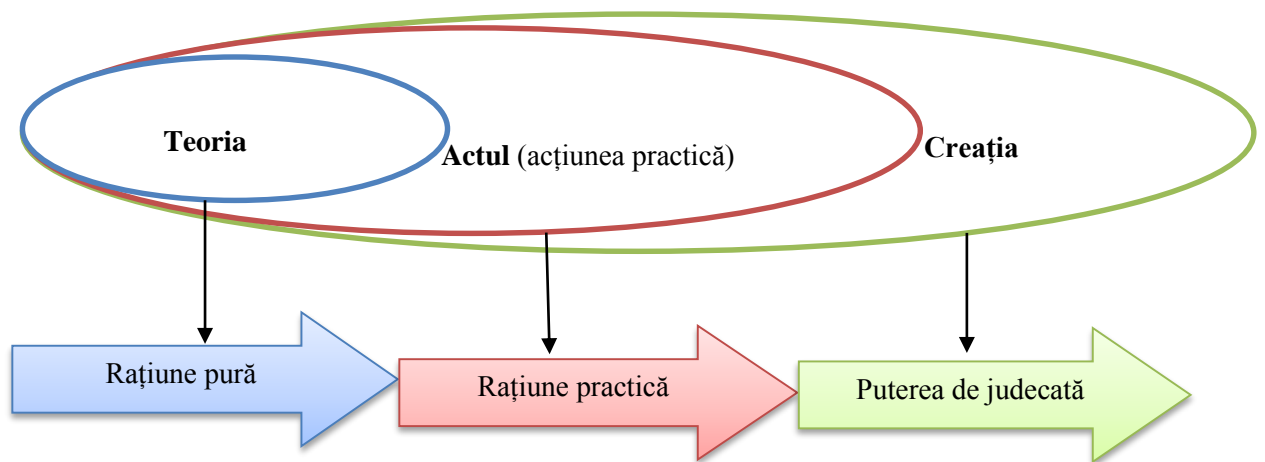

Figura 12. Viziunea trihotomică a activității

Activitățile sau modurile fundamentale ale existenței umane sunt percepute fie *trihotomic*, fie *dihotomic*. Viziunea trihotomică a fost menționată de Aristotel, apoi preluată, începând cu

⁷⁶ Golu M., *Fundamentele psihologiei*. Ed. a V-a, Vol. I, II. București: Editura Fundației România de Măine, 2007, p. 717

epoca romană, de Quintilian. Activitățile viziunii trihotomice sunt: *teoria* – *actul* (acțiunea practică) – *creația*. Mai târziu filosofii kantieni identifică în activitățile umane, în termenii filosofiei, viziunea trihotomică: *rațiune pură* (teoria), *rațiune practică* (actul) și *puterea de judecată* (creația).

În epoca modernă cele trei viziuni se reduc la două componente relativ antitetice, contradictorii: *știință* și *artă*. Activitățile științifică și artistică corespund anumitor (a) **tipuri ale existentului**: natural (o parte a naturii) și artificial (creat de om) și (b) **moduri de cunoaștere**: rațional și senzorial. Grecii antici deosebeau prin „noesis” ceea ce e gândit și prin „aesthesis” ceea ce se simte. Până la Im. Kant, după modurile de cunoaștere, se deosebeau „raționaliștii” de „senzorialiști”. Anume Im. Kant⁷⁷ a realizat sinteza acestor componente în procesul de cunoaștere.

Există o literatură extrem de bogată, accesibilă și diversificată, care pune la dispoziția cadrelor didactice sinteze teoretice, dar și experiențele practicienilor cu referire la clasificarea activităților didactice. Un loc central în cadrul activității didactice îl ocupă strategiile, necesare în orice act pedagogic, deoarece proiectarea și organizarea lecției se realizează în funcție de decizia strategică a profesorului. Strategiile de instruire⁷⁸ sunt elemente complexe ale realității pedagogice; ele se clasifică după criterii diverse :

→ *după domeniul activităților* instructionale predominante: cognitive, psihomotorii, afectiv-motivaționale, combinatorii;

→ *după logica gândirii*: inductive, deductive, analogice, transductive, mixte.

→ *după gradul de structurare a sarcinilor de instruire*: algoritmice, nealgoritmice, euristice.

Din perspectiva strategiilor didactice, activitățile se clasifică după mai multe criterii⁷⁹: a) activitatea dominantă în procesul instruirii; b) natura obiectivelor dominante; c) modul de dirijare a învățării; d) tipul de raționament abordat. În sistemul de învățământ general deseori se atestă preconcepții în legătură cu contribuția artelor și a disciplinelor artistice în formarea personalității elevilor. Este de subliniat faptul că „obiectele referitoare la palierul de sentimente și valori au același drept în „cetatea” școlii”.⁸⁰

⁷⁷ Apud: Șușală I.N., *Estetica și psihopedagogia artelor plastice și designului*. București: Sigma, 2000, p.17-18

⁷⁸ Iucu, R., *Instruirea Școlară. Perspective teoretice și aplicative*. Iași : Editura Polirom, 2008, p. 86

⁷⁹ Cerghit, I., *Sisteme de instruire alternative și complementare*. Iași: Editura Polirom, 2008, p. 34

⁸⁰ Cucuș, C., *Educație estetică*. Iași: Editura Polirom, 2014, p. 114

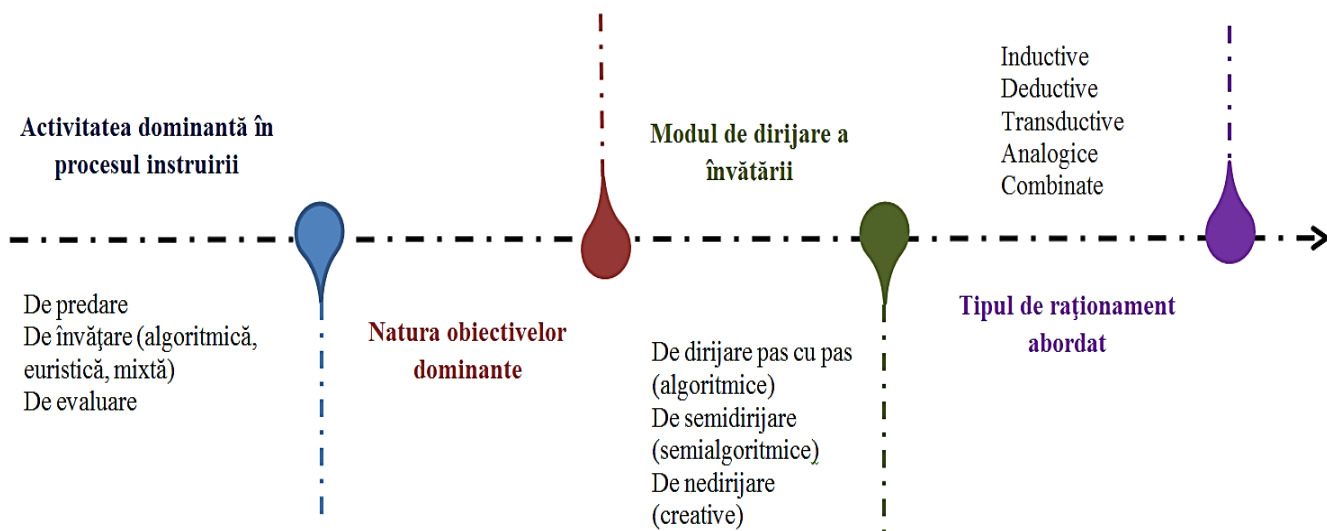

Figura 13. Clasificarea activităților de învățare din perspectiva strategiilor didactice

Promovarea artelor prin educație nu trebuie privită ca un element suplimentar, adăugat disciplinelor școlare. Așa cum atenționa academicianul Dm. Kabalevski⁸¹, autorul unei concepții de educație muzicală recunoscută în plan mondial, muzica nu este un supliment la viață, ci însăși viață. „Scopul educației estetice urmărește să-i învețe pe oameni să înțeleagă „legitățile frumosului”, să le urmeze în viața de toate zilele.

În *Declarația Universală a Drepturilor Omului*⁸², adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 septembrie 1948, în articolul 27 se subliniază faptul că „Orice persoană are dreptul de a lua parte în mod liber la viața culturală a colectivității, de a se bucura de arte și de a participa la progresul științific și la binefacerile lui”. Această declarație a fost prefațată de articolul 26, alineatul (2), în care se stipulează că „Educația trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalității umane și întărirea respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale”. Această declarație a stabilit drepturile tuturor copiilor de a primi **acces la arta de valoare** și de a beneficia de o **educație artistică și culturală de calitate**, ca parte esențială a oricărui sistem general de educație.

În ciuda diferitor definiții și diferențe de conținut ale educației artistice, într-o formă sau alta, **activitățile artistice fac parte din politicile educaționale aproape în toate țările lumii**. Dacă acceptăm faptul că prin intermediul activităților artistice se realizează educația artistică, de aici poate fi dedusă **destinația activităților artistice**, valabile pentru toate domeniile (teatru, coregrafie, literatură, muzică, artele plastice etc.). O operă de artă este un obiect care întruchipează un sens. Prin varietatea activităților artistice elevii descoperă sensurile operelor de

⁸¹ Кабалеvский Д.Б., *Как рассказывать детям о музыке?*: кн. Для учителя/Д.Б. Кабалеvский; вступ ст. И. В. Пигарева. 4-е изд. Дораб. Москва: Просвещение, 2005, p. 17

⁸² <http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/legea/declaratia-universala-a-drepturilor-omului.php>

artă, fie prin receptare, fie prin creație, fie prin gândire/ meditație/ apreciere. Dacă activitățile artistice reprezintă manifestări exterioare ale artelor, forme de a face artă, apoi actul artistic este o trăire interioară, o comunicare ca experiență specifică, profund spirituală.

Valoarea fundamentală a artei poate fi descoperită și însușită prin activitățile artistice⁸³ exprimate prin: a reproduce, a produce forme inedite, a exprima o lume interioară. La temelia metodelor de învățare stau activitățile de explorare, descoperire, acțiune, creare, iar conținutul activităților de învățare este condiționat de tipul și tema lecției. Este o deosebire dintre conceptul de activități artistice și activități artistico-didactice. În literatura metodică se fac referiri la activitățile de învățare și nu, în special, la activitățile artistice, artistico-didactice. Activitățile recomandate cadrelor didactice pentru lecțiile de Educație plastică sunt: lucrări practice, comunicare verbală, realizarea compozițiilor plastice, emiterea judecăților de valoare, care sunt artistice sau se referă la domeniul artei.

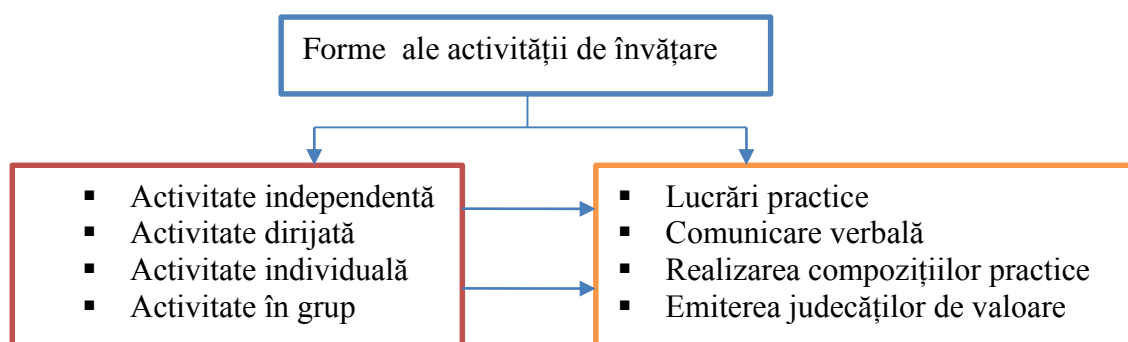

Figura 14. Formele activităților de învățare la lecția de Educație plastică

Pe parcursul ultimelor trei decenii s-a diversificat și constituit paleta activităților artistice specifice pentru fiecare disciplină din aria curriculară arte sau domeniu de artă.

Modalitățile de realizare a educației artistice se referă la activități curente sau dezirabile. Actualmente, activitățile artistice prin intermediul cărora se realizează educația artistică sunt stipulate în curriculum-urile disciplinelor ariei curriculare *Arte* și în *Planul-cadru* pentru învățământul primar, gimnazial și liceal. Potrivit exigențelor curriculare, competențele specifice și activitățile muzical-didactice s-au structurat pe anumite domenii, considerate fundamentale educației prin și pentru arte: audiția/ receptarea muzicii; interpretarea vocală/ corală/ instrumentală a muzicii; creația elementară muzicală în sinteză cu alte arte; analiza – caracterizare a muzicii. Ca urmare, varietatea activităților muzical-didactice s-a reorganizat și, grație subordonării acestor patru domenii principale în educația muzicală, s-a asigurat echilibrul dintre activitățile incluse în traseul unei lecții. În pedagogia muzicală s-au fundamentat deja tipurile, conținuturile și funcțiile activităților muzicale școlare. Cele mai generale sunt: *creația*,

⁸³ Pouivet R. *Ce este o operă de artă?* Iași: Editura Fundației academice AXIS, 2009, p. 47

interpretarea, audierea și reflecția. Din aceste activități derivă diferite forme de inițiere muzicală. Este important de conceput și activitatea de reflectare ca activitate artistico-didactică. Caracterul integrat al activităților muzicale din cadrul lecției este condiționat de finalitățile urmărite.

Activitățile muzical-didactice nu constituie domenii aparte, forme de lucru în sine, ci poartă un caracter deschis, de orientare una spre alta, de conlucrare, împletindu-se într-o activitate educațională unitară. Aceste activități muzicale nu sunt separate, ci reprezintă aspecte ale unei activități unice de educație muzicală, care contribuie în comun la edificarea culturii muzicale a elevului. Cultura artistică a elevilor nu poate fi interpretată ca un produs separat de activitatea elevului; ea se formează în cadrul *formelor practice de cunoaștere* și asimilare a tuturor artelor. În pedagogia artelor s-au fundamentat deja tipurile, conținuturile și funcțiile activităților artistico-didactice.

Organizarea activităților artistico-didactice reprezintă modalități de structurare a actului didactic într-o succesiune logică și cu semnificații bine definite, determinate de actul secvențial al învățării. Caracterul didactic al activităților artistice determină destinația de a învăța/ instrui subiecții într-un domeniu al artelor. Cea mai uzuală clasificare a activităților artistico-didactice se raportează la posibilitățile de comunicare *om – artă*: prin receptare/ audiere/ vizionare, prin interpretare/ reprezentare/ creație, prin analiză-caracterizare/ reflexie/ apreciere artistică. A începe o activitate înseamnă a iniția pe cineva, a-l introduce într-un domeniu de activitate. Din aceste activități derivă diferite **forme de inițiere muzicală**⁸⁴: audiția muzicii (ascultarea creațiilor muzicale, vizionarea spectacolelor/ programelor etc.), cântul (interpretare vocală/corală a cântecelor și melodiilor din alte creații), improvizația (ritmică, melodică, timbrală, armonică etc.), activități muzical-ritmice (mișcări ritmice, mișcări plastice etc.), jocul (jocuri muzicale, artistice, cu caracter reproductiv, cu caracter creativ etc.), interpretarea la instrumente muzicale pentru copii, cititul-scrisul muzical (învățarea elementelor de notație muzicală), solfegiarea (colectivă, pe grupuri, individuală), dramatizarea etc.

Învățarea la lecțiile de *educație muzicală* în instituțiile de învățământ general (clasele primare, gimnaziu) este axată pe următoarele domenii de activitate muzicală: audiere, interpretare, creație muzicală și reflexiune. Dacă audiția, interpretarea și creația sunt activități muzicale care se pot desfășura separat (ca activități) și integrat (ca metode integrate în alte activități), atunci reflexiunea nu se desfășoară separat, ci integrat fiecărei din activitățile muzicale practice. Prin urmare, când elevii audiază sau interpretează muzica, prin reflexiune pot fi descoperite sensurile creației muzicale etc. Amintim că reflexiunea presupune activitatea de conștientizare a percepției, a datelor simțurilor și trăirilor lansate de muzica audiată/ interpretată;

⁸⁴ Morari M., *Educație muzicală*. In: *Educație artistică în preșcolaritate*. Chișinău: Editura Pontos, 2016, p. 84

presupune o activitate în care se stabilește legătura dintre gândirea și simțirea muzicii în contextul temei lecției. Prin reflexiune se descoperă legitățile muzicii (formulate într-o variantă accesibilă în temele modulelor și unităților de conținut curriculare), se gândește și se construiește legătura muzicii cu viața, se formează totalitatea valorilor spirituale ca manifestări ale culturii muzicale a elevilor.

Pentru predarea disciplinei *Educația muzicală* în sistemul de învățământ general se recomandă: (a) studiul tuturor actelor normative emise de ministerul de resort privind organizarea și desfășurarea procesului educațional în instituțiile de învățământ general; (b) studiul metodologiei activităților muzical-didactice (audiția muzicii, interpretarea muzicală vocală/ corală/ instrumentală, jocul muzical, improvizațiile muzicale etc.); (c) participarea obligatorie la reuniunile metodice instituționale, raionale/ municipale, sesiuni de formare profesională continuă etc.; (d) conștientizarea diferențelor dintre procesul educațional din școala de cultură generală și școala de muzică/ centru de creație pentru copii (la nivel de concept, finalități, conținuturi, tehnologii de predare/învățare/evaluare etc.). Activitățile muzical-didactice pot deveni adevărate situații de învățare și educație prin respectarea metodologiilor specifice pedagogiei muzicale și exigențelor teoriei curriculumului.

Varietatea activităților artistice condiționează succesul procesului de educație în cadrul unei lecții. Cultura artistică a elevilor nu poate fi formată în afara activităților practice, în care elevul activ comunică, interacționează cu arta/ fenomenul artistic.

Cantitatea tipurilor de activități artistice reunite într-o lecție nu garantează succesul în atingerea obiectivelor propuse spre realizare. Pentru aceasta este necesară abordarea integrată în organizarea lecției, în care toate activitățile se subordonează unei teme, iar demersul lecției asigură un proces de formare/ dezvoltare artistică a elevului. După opinia autorilor L. Dmitrieva și N. Cernoivanenko⁸⁵, realizarea **abordării integrale a lecției** este posibilă în temeiul unei formări metodologice adecvate a cadrelor didactice (1), când sunt conștientizate valorile tipurilor de activitate artistică (2), fiecare activitate în parte își aduce aportul său în educație (3) și, totodată, activitățile se completează reciproc (4), interacționează între ele în așa fel, încât construiesc un proces în ansamblu al educației.

Activitatea muzicală școlară poate fi foarte diversă – de la lecția de muzică propriu-zisă până la lecții-concert, discuții despre muzică, victorine și concursuri muzicale, cercuri de interpretare muzicală: ansambluri vocale, instrumentale, vocal-instrumentale, grupuri folclorice, coruri după vârste, corul general al școlii, orchestre de diferite genuri (de muzică populară, de instrumente muzicale pentru copii, fanfară etc.), cluburi muzicale școlare după interese (amatori

⁸⁵ Дмитриева Л.Г., Черноиваненко Н.М., *Методика музыкального воспитания в школе*: Учеб. Пособие для студ. сред. пед. учеб. Заведений. 2-е изд. Москва: Издательский центр «Академия», 1998, p. 53

de muzică populară, rock, de cameră, simfonică, vocală, corală etc.), excursii muzicale (la sălile de concert, la teatrul de operă și balet, la casa de creație a copiilor etc.) și altele.

Conform Cadrului de referință al educației și Concepției învățământului extrașcolar din R. Moldova, educația nonformală se încadrează în conceptul educației pe parcursul întregii vieți și este privită ca o strategie de creare/ constituire a societății bazate pe cunoaștere⁸⁶. Astfel, educația de dincolo de procesul de învățământ apare sub aspectele ei principale: educația formală, informală și nonformală. În acest sens, identificăm **criteriul de clasificare a activităților artistice în baza formelor de organizare ale educației:**

- *formală* - intenționată, sistematică și evaluată, încredințată specialiștilor din domeniul acceptat instituțional și cuprinde totalitatea influențelor și acțiunilor organizate sistematic, gradate cronologic și elaborate în cadrul unor instituții specializate în vederea formării personalității umane;
- *informală* - considerată ca fiind educație incidentală și include totalitatea influențelor neintenționate, eterogene și difuze, prin care fiecare persoană dobândește cunoștințe, abilități și aptitudini din experiențele sale zilnice, educația realizată spontan; reprezintă influența incidentală a mediului social transmisă prin situațiile vieții de zi cu zi;
- *nonformală* – cuprinde totalitatea acțiunilor organizate în mod sistematic, dar în afara sistemului formal al educației și este considerată complementară cu educația formală sub raportul finalităților conținutului și al modalităților concrete de realizare; se realizează fie în sistemul de învățământ, fie în cadrul unor organizații cu caracter educativ.

Între aceste forme de organizare a educației trebuie să existe relații continue și permanente de interdependență.⁸⁷

Există mai multe piste disciplinare prin care se poate realiza învățarea artelor în cadrul școlii:⁸⁸

- **Artă vizuală:** arta bidimensională, cum ar fi pictura și desenul; arta tridimensională, cum ar fi sculptura;
- **Muzică:** interpretare muzicală, compoziția și critica muzicală;
- **Dramă:** interpretare dramatică, scrierea pieselor dramatice, critica dramatică;
- **Dans:** performanța de a dansa, coregrafia și aprecierea dansului;
- **Arte ale comunicării:** elemente artistice și expresive ale mass-media, cum ar fi fotografia, filmul, video și animație pe computer;

⁸⁶ https://mecc.gov.md/sites/default/files/cadrul_de_referinta_al_educatiei_si_invatamantului_extrascolar.pdf

⁸⁷ <http://trainermarianaiacob.weebly.com/blog/educatia-formala-nonformala-si-informala>

⁸⁸ Cucuș C., *Educație estetică*. Iași: Editura Polirom, p. 115

→ **Artizanat**: elemente artistice și culturale ale meșteșugurilor, cum ar fi artele textile, țesutul, olăritul și crearea bijuteriilor;

→ **Arhitectură**: arta de proiectare de edificii, planificarea, construirea și evaluarea spațiului.

Se poate spune că **modalitățile de realizare a activităților artistice** pot fi clasificate în funcție de relația subiectului (elevului/ tânărului) cu specificațiile unui domeniu de artă. Astfel, se conturează două tipuri de activități: (1) activitatea de creație artistică: compoziție/ construire/ interpretare, (2) activitatea de „gândire” artistică: critică muzicală/ dramatică/ aprecierea dansului etc. Activitățile în afara lecțiilor, inclusiv activitățile cultural-educative și artistice, au un caracter complementar planurilor de învățământ și urmăresc „pregătirea persoanei pentru a recepta, interpreta, interioriza și crea valori estetice concretizate în diferite suporturi sau situații (artă, natură, conduită umană, comunitate etc.), în perspectiva sporirii împlinirii unui sens superior existenței persoanei”⁸⁹.

După Ion Nicula,⁹⁰ **rolul activităților cultural-artistice** este complementar față de activitățile didactice, urmărind lărgirea și adâncirea influențelor exercitate în procesul de învățământ, valorificarea și dezvoltarea intereselor și aptitudinilor elevilor, organizarea judicioasă și atractivă a timpului liber al elevilor. Aceste activități se desfășoară în baza unor planuri și programe elaborate atât pe durata întregului an de învățământ, cât și lunar, precum și cu prilejul unor sărbători, evenimente, tradiții naționale.

În afară de educația muzicală, artistico-plastică, literar-artistică, în instituțiile de învățământ se atestă activități de educație teatrală. În literatura de specialitate sunt stabilite următoarele **tipuri de activități teatrale pentru copii**:⁹¹

1. *Activități de formare a competențelor ludice* (de joc): comunicarea interpersonală verbală și nonverbală;

2. *Activități ritmico-plastice*:

- de dezvoltare a motricității;
- de armonie între mediul înconjurător și corp;
- de antrenare a libertății și confortului mișcării scenice;
- de educare a expresivității corpului;
- de dezvoltare a mijloacelor de expresie corporală.

3. *Activități de cultură și tehnică a vorbirii scenice*:⁹²

- exerciții de respirație: de egalitate între expirație și inspirație;

⁸⁹ Idem, p.13

⁹⁰ Nicula, I., *Tratat de pedagogia școlară*. București: EDP, 1996

⁹¹ Чурилова, Э., *Методика и организация театрализованной деятельности дошкольников и младших школьников*. Программа и репертуар. Москва: Владос, 2001

⁹² Stan, S., *Arta vorbirii scenice*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972, pp. 82-119

- exerciții de mărire a duratei inspirației sau expirației, de retenție;
- exerciții de rostire corectă a sunetelor;
- exerciții de articulare pe texte;
- exerciții de coordonare a dicției cu mișcarea și cu sarcina scenică;
- exerciții pentru dezvoltarea calității vocii (intensitate, de tempou);
- exerciții de întrebuințare a accentului logic.

4. *Activități ce pun bazele teoretice ale culturii teatrale;*

5. *Activități de punere în scenă a spectacolelor din repertoriul dramaturgiei pentru copii (activități tipice realizării spectacolului de teatru):*

- scrierea scenariului, interpretarea rolurilor;
- realizarea de decoruri și scenografie, sonorizare;
- regie.

În concluzie, valoarea fundamentală a artei poate fi descoperită și însușită prin activitățile artistice exprimate, respectiv, prin: a reproduce, a produce forme inedite, a exprima o lume interioară. Clasificarea tipurilor de activități specifice lecțiilor de Educație plastică: *informare, consolidare, aplicare, creare*, care corespund treptelor de cunoaștere și se prezintă într-o succesiune anumită pentru a reprezenta logica procesului de predare-învățare. Cea mai uzuală clasificare a activităților artistico-didactice se raportează la posibilitățile de comunicare *om – artă*: prin receptare/ audiție/ vizionare, prin interpretare/ reprezentare/ creație, prin analiză-caracterizare/ reflexie/ apreciere artistică. Varietatea activităților artistice utilizate în procesul de educație în instituțiile de învățământ general se datorează, în mare parte, concepției disciplinelor școlare prin care se promovează studiul unei anumite arte.

Exemplul 1: Activitate de învățare „Reprezentare plastică”

Secvență dintr-un proiect de stimulare a creației elevilor din ciclul primar

Forma de organizare a activității: grupuri mici

Competența specifică: EP 2. Realizarea de creații artistico-plastice, demonstrând interes pentru creativitate și gust estetic în exprimarea sinelui. EM 1. Receptarea muzicii în situații de învățare și cotidiene, manifestând interes pentru cunoașterea sinelui și a lumii prin arte.

Unitate de competență: 3.3. Crearea compozițiilor decorative cu motive stilizate

Denumirea activității	Atelierul de creație
Participanți	Elevii clasei a IV-a
Responsabili de activitate	Prof. EP/EM/înv.cl.primare
Locul desfășurării	Sala de clasă

Resurse materiale	Hârtie colorată/albă, creioane, riglă, acuarele, carioca, imagini, computer, casetofon etc.
Evaluarea	noninstrumentală
Rezultate așteptate	28 elevi participanți la activitate 15 lucrări decorative, 4/5 cântece populare audiate/ interpretate 1 jurnal completat
<p>Descrierea activității: Activitatea se va desfășura conform curriculei pentru învățământul primar și va fi organizată în grupuri a câte 6-8 elevi: un grup va exersa în stilizarea formelor simple naturale (frunze, flori, păsări, omul, soarele și luna etc.); al doilea grup va identifica și interpreta creații folclorice în care se cântă despre floră, faună, tradiții (<i>Tradiții și obiceiuri muzicale în familie, școală, comunitate</i>); al treilea grup va crea motive decorative cu posibila tematica: <i>Lumea vegetală în ornamente, Ornamentele geometrice, Reprezentarea animalelor în ornamentele populare, Omul în motivele ornamentale, Pomul vieții</i> din elementele stilizate; al patrulea grup va descrie și completa un jurnal de păstrare a tradițiilor populare în muzică și arta decorativă din cadrul activității în cauză.</p> <p>După finalizarea creării produselor de grup, se va efectua evaluarea prin <i>turul galeriei</i>. Feedbackul dat de fiecare grup se va acorda prin implicarea tuturor membrilor grupului, fiind și un punct de vedere acceptat de întreaga clasă.</p>	

Exemplul 2: Activitate de receptare a operei de artă plastică

Secvență dintr-un proiect de explorare-investigare pentru elevii din ciclul gimnazial

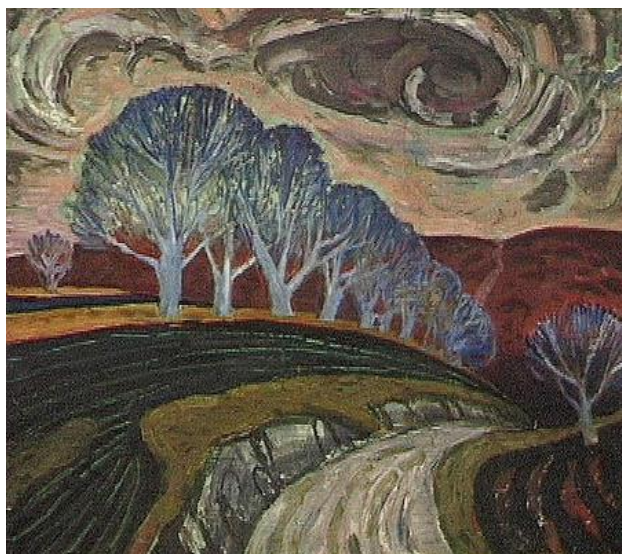
Forma de organizare a activității: microgrupuri

Competența specifică: EP. Transferarea abilităților artistico-plastice în contexte educaționale/sociale/culturale, demonstrând deschidere pentru valorizarea experiențelor artistice.

Unitate de competență: 5.2. Colaborarea în cadrul evenimentelor școlare/ extrașcolare de promovare a artelor plastice

Denumirea activității	„Aducem muzeul de artă acasă!”
Participanți	Elevii clasei a V-a
Responsabili de activitate	Prof. EP/Prof. Istorie/Prof. Geografie
Locul desfășurării	Sala de clasă
Resurse materiale	Carioca, creioane colorate, computer, postere cu reproduceri de artă, caiete pentru notițe, manualul de EP
Evaluarea	Chestionare
Rezultate așteptate	30 elevi participanți, 5 mape ale grupurilor cu descrierea lucrărilor Surse explorate pentru selectarea informațiilor, date, idei relevante din domeniul istoriei/istoriei artelor plastice Interdisciplinaritate: Educație plastică, Istorie, Geografie
<p>Descrierea activității: Activitate de receptare a unei opere de artă. Activitatea se va desfășura în cadrul Unității de Învățare <i>Valorizarea artelor vizual-plastice. Experiențe pozitive</i> și va fi organizată pe microgrupuri (5-6 elevi).</p> <p>1. Inițial, grupurile se vor informa despre cele mai cunoscute muzee de artă din țară, lume.</p>	

Elevilor li se va propune o excursie virtuală prin diverse muzee de artă, ulterior vor include în mapa grupului descrierea succintă a unui muzeu și a unei opere de artă după următorul algoritm:

Model: Igor Vieru. *Nucarii*

➤ **Date generale despre tablou.** Tabloul *Nucarii* este o pictură realizată pe pânză, creată de pictorul basarabean Igor Vieru în anul 1967.

➤ **Identificarea genului de pictură.** Pictura se împarte în diverse genuri: portrete, scene istorice, de gen, peisaje, naturi statice etc. Aici observăm reprezentarea unui peisaj cu toate componentele sale (cer, nori, pământ, drum, copaci etc.)

➤ **Structura compozițională.** Tabloul este compus astfel, încât să-l percepem așa cum și-a propus Igor Vieru. Traietoriile

liniare ale peisajului, utilizate de plastician cu o maximă orientare spre atingerea unei expresivități majore a structurii compoziționale, încorporează în sine atât dramaturgia ritmică a câmpului de tablou, a reperelor și orientărilor bidimensionale, cât și orientările ce semnifică spațialitatea, tridimensionalitatea iluzionistă. Anume aceste traiectorii liniare poartă conotațiile spațialității și nicidecum tradiționala perspectivă aeriană, abandonată demonstrativ și conștient, în vederea depășirii mimesisului și atingerii unor expresii majore de tentă simbolică în procesul de „descriere” plastică a peisajului.

- **Procedee de exprimare plastică.** Conotațiile nucarilor albaștri, amplasați pe fundalul roșu-expresiv al dealurilor din adânc, contrastând cu negrul din prim-plan și cu dinamica formelor în imaginea cerului, relevă opinii dramatice care oglindesc înțelegerea de către autor a legităților universale ale existenței, fertilității și ascendenței temporale a structurilor materiale ale lumii.
 - **Destinația operei de artă.** Opera poate decora o încăpere sau un lăcaș sfânt, poate fi expusă într-un muzeu sau într-o galerie de artă.
 - **Tehnica realizării picturii.** Materialele și tehnicile folosite în pictură deseori sunt aceleași, doar maniera artistului este absolut individuală, la fel cum e scrisul fiecărui om. Modalitatea de a aplica culorile în acest tablou e diversă, de la păstos până la neted-întins.
 - **Mesajul plastic al operei.** De fapt, nu există reguli stricte de apreciere sau descoperire a mesajului plastic al lucrării. Perceperea artistică descifrează și sensul conotativ al operei (de ex. păsările dintr-un tablou semnifică libertate). Privitorul intuiește și exprimă mesajul plastic în conformitate cu propria înțelegere și cunoaștere a esteticului în artă.
2. Fiecare grup prezintă materialul oral/electronic, pornind de la ideea de a *Aduce muzeul de artă acasă!*
 3. Grupurile vor povesti și despre muzeele vizitate (cel din școală, din localitate etc.)

Mediile de învățare și educație prin intermediul artelor plastice:

- **Mediul natural**, elementul cel mai general și care acționează de la început asupra „sensibilității”, asupra laturii afective a copilului, încă înainte de școală, dar și după aceea, îl constituie frumosul naturii, cadrul în care se mișcă elevul.
- **Mediul vital** în care trăiește elevul: locuința, curtea, școala, sala de clasă, strada, orașul, satul, îmbrăcămintea, un gest ocrotitor, relațiile dintre membrii familiei, dintre colegi, siguranța unei prietenii - toate exercită o influență pozitivă (sau negativă) în acest sens, mai ales dacă atenția elevului este orientată în direcția percepției și aprecierii **frumosului din societate**.
- **Mediul cultural artistico-plastic** al elevului: competențele (cunoștințe-capacități-atitudini) și aptitudinile artistico-plactice, trăsăturile de caracter și trăsăturile comportamentale – special, artistico-plactice și generale.
- **Mediul universului intim** constituie fenomenele și procesele lumii interioare a elevului, reprezintă universul său intim. Fiecare copil/elev își formează o lume interioară, care îl asociază lumii exterioare, îl determină să aibă anumite competențe și aptitudini, anumite trăsături caracteriale și un anumit gust estetic, capacități specifice de creație artistico-plastică. Fiecare elev este dotat cu o anumită viziune artistică asupra lumii și aceasta nu este una minoră, ci, dimpotrivă, această viziune poate domina celelalte moduri de percepție a lumii.
- **Mediul profesorului de Educație plastică**, în calitatea sa de prim subiect al educației, ocupă poziția-cheie în strategia activității de alfabetizare vizuală: de cultura sa generală, profesional-pedagogică și artistico-plastică, de universul său intim depinde în cea mai mare măsură educația elevului, deoarece el este factorul care analizează, sintetizează, combină și dinamizează factorii sus-numiți, valorificându-i la potențialul lor maxim sau, dimpotrivă, ignorându-i în caracteristicile lor esențiale.
- **Mediul familiei** – membrii acesteia și asociații ei. Calitatea educației în general depinde și de cultura generală, pedagogică și artistico-plastică a membrilor familiei, care vor ști să orienteze și să dea semnificație activității artistico-plactice a copilului încă în perioada mângălelilor sau, dimpotrivă, vor trece nepăsători chiar și peste manifestările aptitudinilor speciale ale copilului în domeniul artelor plastice.
- **Mediul artistic, opera de artă plastică** în care competențele, aptitudinile artistico-plactice, trăsăturile de caracter și comportamentele - speciale (artistico-plactice) și generale - constituie un factor de bază în dezvoltarea personalității elevului.

2.2. ÎNVĂȚAREA LA LECȚIILE DE *EDUCAȚIE PLASTICĂ*

➤ **Specificul cunoașterii artei plastice**

Arta astăzi este privită altfel, pentru că ea generează idei, transmite valori și evocă emoții. Copiii de astăzi vor constitui viitorul public al muzeelor, expozițiilor, spectacolelor. Tot ei vor deveni maturii cu gustul artistic format și vor contribui la schimbarea, ameliorarea ambientului vieții. Rolul Educației plastice în dezvoltarea tinerei generații nu poate fi supraevaluat; doar prin experiențe pozitive de învățare prin artă, micii elevi își dezvoltă competențele vizuale, care le vor permite *să observe* și *să perceapă* lumea înconjurătoare.

Educația gustului estetic presupune pregătirea școlărilor pentru a ști să reziste tentațiilor, prejudecăților, de a discerne între valori și nonvalori și a putea distinge o operă valoroasă de o pseudooperă (kitsch). Determinarea copiilor să recepteze esteticul implică o bună cunoaștere nu numai a reacțiilor afective, ci și a factorilor multipli, a criteriilor după care se impune *frumosul* și, mai ales, a relațiilor complexe pe care le provoacă. Gustul sau bunul gust nu contrazice, cum s-ar putea crede, reflecția, ci, dimpotrivă, o stimulează.

Formarea competențelor la Educația plastică necesită acumularea de către elevi a anumitor achiziții. Procesul de instruire trebuie organizat astfel încât elevii să aibă oportunități de a crea, a evolua, a discuta și de a căpăta experiență artistică nu numai în clasă, ci și în afara orelor de curs: concursuri de artă plastică, excursii la muzee, vizite la expoziții etc. Astfel, elevii vor *transfera achizițiile artistico-plastice în contexte educaționale/ sociale/ culturale*, fiind învățați să lucreze cu diferite simboluri vizuale și spațiale, să gândească în termeni de imagini: cum pot fi create, ce reprezintă, ce emoții provoacă diverse forme plastice, să compare lucrările lor cu alte lucrări pe care le văd și le studiază, să aplice variate modalități de expresie: pictură, grafică, sculptură, artă decorativă, fotografie etc., *demonstrând respect față de valorile naționale și cele ale altor culturi*.

Implementarea eficientă a curriculumului impune respectarea coerenței componentelor lui, utilizarea flexibilă a conținuturilor și acordarea priorității metodelor interactive de predare și metodelor activ-participative de învățare, valorificarea creativității elevilor și învățătorilor în cadrul activităților didactice. Atmosfera de instruire trebuie încadrată într-un context ludic, adică învățarea prin joc specifică vârstei date. În activitatea didactică învățătorii vor apela la metode diverse și creative, stiluri variate de predare, pentru a-i ajuta pe elevi să-și atingă scopurile puse în artă, să conștientizeze că orice problemă poate avea multiple soluții, să cunoască și să fie în stare să se orienteze în materia predată, aplicând deprinderile formate la orele de educație plastică în procesul de studiere a altor discipline.

Dezvoltarea creativității în cadrul activităților artistico-plastice include formarea competențelor de exprimare liberă a propriilor viziuni și preferințe în redarea temelor și subiectelor lucrărilor plastice. Pentru realizarea cât mai eficientă a obiectivelor educației artistico-plastice la treapta primară se propune ca procesul predării-învățării să fie axat pe următoarele principii specifice educației artistico-plastice:

- **Principiul conexiunii teoriei cu practica** – asigură îmbinarea actului de însușire a cunoștințelor teoretice cu actul de formare a priceperilor și deprinderilor practice în baza cunoștințelor teoretice;
- **Principiul unității dintre senzorial și rațional** – exprimă necesitatea realizării observărilor în mediul natural, social și cel al operelor de artă plastică prin intermediul simțurilor, cunoașterea senzorială a mediului natural, a imaginilor artistico-plastice devin repere pentru facilitarea curiozității și admirației pentru frumosul din viață și artă, a cunoașterii logice și raționale ale acestora;
- **Principiul percepției globale, unitare a formei și conținutului operei de artă** – asigură perceperea operei de artă plastică în integritatea formei și a mesajului, formarea capacității de pătrundere în mesajul operei prin intermediul formei; indică asupra necesității conexiunii aspectelor formale și de conținut în receptarea operei de artă plastică;
- **Principiul educației artistice în baza valorilor autentice** – utilizarea la activitățile de dezvoltare a percepției artistice a operelor valoroase cu o anumită tradiție culturală națională și universală (e necesar ca elevii să vadă, prin comparație, și opere false, kitsch-uri pentru cultivarea unei atitudini corecte față de valorile artistice);
- **Principiul unității percepției și creației** – prevede predarea-învățarea fiecărei teme din curriculum prin conexiunea mai multor genuri de activitate: examinarea materialului didactic, audierea muzicii sau lectura corespunzătoare subiectului sau perioadei istorice studiate, verbalizarea ideii plastice, executarea lucrului practic, analiza colectivă și individuală a lucrărilor – toate grupate optim în fiecare caz aparte pentru formarea competențelor;
- **Principiul unității dintre autoexprimarea elevului și dezvoltarea creativității plastice** – exprimarea liberă a viziunilor, sentimentelor copilului, ceea ce dinamizează imaginația și stimulează activitatea de creare a noilor valori (formelor noi) și, de regulă, se desfășoară într-o atmosferă de colaborare dintre pedagog și elev.

Centrarea pe competențe stabilește o viziune modernă/ netradițională față de aplicarea conținuturilor. Conținuturile sunt informații care fundamentează teoretic formarea competențelor elevilor în procesul educațional. Conținuturile devin mobile, flexibile și redau viziunea autorilor în realizarea obiectivelor propuse. În consecință, cadrul didactic decide care conținuturi urmează a fi realizate pe parcursul unui an de studii, reieșind din competențele profesionale, interesele

grupului de elevi, specificul localității sau zonei geografice. Conținuturile recomandate au fost structurate în patru compartimente identice pentru toate clasele primare și cinci unități de conținut pentru ciclul gimnazial:

Curriculum 2018, învățământ primar	Curriculum 2019, treapta gimnazială	Domeniile
Unități de conținut: 1. Frumosul în jurul nostru <i>Perceperea în arta plastică</i>	Unități de conținut: 1. Alfabetizare vizuală	Percepere
2. Alfabetul artei plastice <i>Elemente de limbaj plastic</i> 3. Cum realizăm o lucrare plastică <i>Inițiere în compoziție</i>	2. Limbajul vizual-plastic 3. Compoziție și design	Exprimare
-	4. Istoria artelor plastice	Apreciere
4. De ce ne place arta plastică	5. Valorizarea artelor vizual plastice Experiențe pozitive	Transfer

Caracterul specific al cunoașterii artistice constă în explorarea legităților, principiilor artelor și structurarea acestora în instruirea și educație artistico-estetică. Arta este o cunoaștere reflexivă prin definiție⁹³, de aceea desfășurarea educației plastice necesită conceperea unor activități specifice de activitate, care dezvoltă receptarea/creativitatea mai mult decât o fac alte discipline școlare. Astfel, disciplina școlară **Educație plastică** își propune să cultive sensibilitatea, creativitatea în scopul comunicării **prin artă** și asigură premisele unui transfer al achizițiilor dobândite către celelalte discipline și în viața socială.

Demersul didactic promovat de curriculum contribuie la profilul de formare al absolventului ciclului primar/gimnaziu prin utilizarea mijloacelor specifice disciplinei: cultivarea sensibilității, extinderea posibilităților de comunicare cu ajutorul imaginii, chemarea la (re)trăirea și exprimarea artistică liberă și creativă, valorificarea învățării în proiecte și produse școlare create de elev.

Tradițional, educația plastică permite dezvoltarea capacității elevilor de a discerne între frumosul operei de artă și dezgustul kitsch-ului, le formează abilități vizuale și manuale, le dezvoltă gustul artistic și imaginația creativă, dar și elementele de gândire și comunicare artistico-plastică (de înțelegere și de realizare a unei imagini, a unei schițe, a unui proiect; de

redare în limbaj plastic a ceea ce simte, gândește și trăiește)⁹⁴. Totodată, se favorizează perceperea și creația artistico-plastică prin explorarea unor mijloace materiale și artistice de reprezentare vizuală, conducând la perfectarea modalităților de interacțiune dintre comportamentul motor și controlul vizual. Fiind o **componentă a educației artistico-estetice**, educația plastică presupune sensibilizare, cultivare a gustului estetic, a spiritului de invenție și creativitate; permite valorificarea experiențelor de învățare activă prin accentuarea dimensiunilor afectiv-atitudinale și acționale ale formării personalității elevului. Important este de a oferi copilului contactul cu opere de artă cât mai devreme, deoarece acestea vor avea un impact pozitiv pentru viitor. În instituțiile de învățământ vor fi formate/dezvoltate elevilor competențe specifice domeniului, competențe de comunicare verbală/nonverbală prin artă (prezente în toate genurile artelor). Astfel, în procesul de creare a imaginii plastice, elevul este în rol de pictor, grafician etc. și prin experiența proprie însușește limbajul artei plastice. În procesul de studiere/analiză a operelor de artă elevul își asumă rolul de critic de artă sau de spectator.

Cunoașterea artelor plastice va înlesni dezvoltarea copilului/elevului în societatea noastră multiculturală cu tradițiile și obiceiurile naționale, care vine să completeze imaginea despre lumea din jurul său. De exemplu, cunoașterea specificului culturilor oamenilor de diverse naționalități se va realiza prin predarea-învățarea conținuturilor ce țin de simbolistica cromatică, de trăsăturile ornamentelor populare, de stilul operelor de artă create de artiștii plastici etc. În acest deziderat un rol important îl au aplicarea diverselor metode de predare-învățare-evaluare în procesul cunoașterii specificului artistic, precum și crearea condițiilor de trăire afectivă provocate de universul uimitor al artelor.

➤ **Competențele specifice la Educația plastică la treapta primară și la cea gimnazială**

Formarea competențelor la Educația plastică necesită acumularea de către elevi a unui spectru de achiziții, pentru formarea cărora procesul de instruire trebuie organizat astfel încât elevii să aibă oportunități de a crea, a evolua, a discuta și a dobândi experiență artistică nu doar în clasă, ci și în afara orelor de curs: concursuri de artă plastică, excursii la muzee, vizite la expoziții etc.

⁹⁴ Curriculum național, Educație plastică cl.V-VII-a, curriculum disciplinar, ghid de implementare, Chișinău, 2020

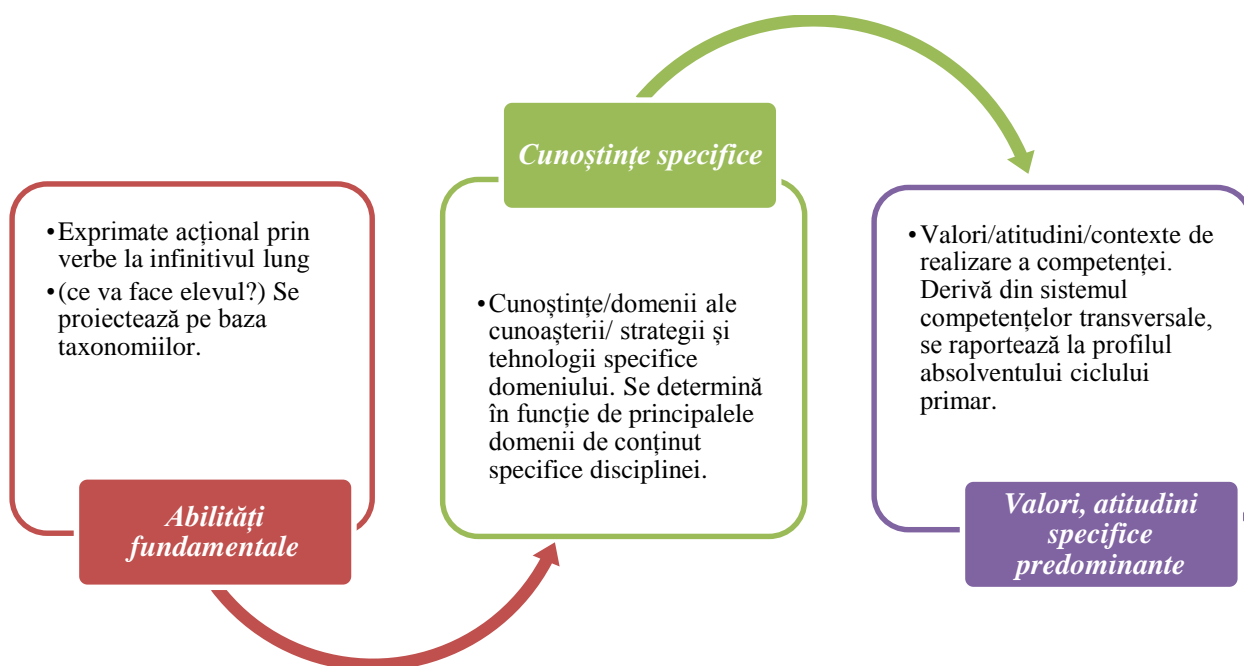

Figura 15. Algoritmul structurii competențelor

Sistemul de competențe abordat prin Curriculum se structurează pe 3 niveluri:

A. **Competențele-cheie/ transversale/ transdisciplinare** se formează și se dezvoltă progresiv și gradual pe niveluri și trepte de învățământ. Competențele-cheie constituie o categorie curriculară esențială, fiind definite la un nivel înalt de abstractizare și generalizare (vezi Codul Educației al Republicii Moldova, art. 11(2)). Transversalitatea și transdisciplinaritatea pot fi evidențiate drept caracteristici importante ale competențelor-cheie, deoarece acestea traversează diferitele sfere ale vieții sociale, precum și frontierele disciplinare.

B. **Competențele specifice disciplinei Educația plastică** derivă din competențele-cheie transversale/transdisciplinare, se formează și se dezvoltă progresiv și gradual pe întreg parcursul studierii disciplinei, din clasa I-a până la finele clasei a VII-a.

C. **Unitățile de competență** sunt componente ale competențelor și facilitează formarea competențelor specifice, reprezentând etape/„pietre de temelie” în achiziționarea/construirea acestora. Unitățile de competență se formează și se dezvoltă pe parcursul unităților de învățare, al anilor de studii.

Competențele specifice stabilite din actualul curriculum se realizează prin activități predominant practice, precum utilizarea tehnicilor specifice picturii, graficii, modelajului, fotografiei și filmului digital (dacă există astfel de resurse în școală).

În plan conceptual, Curriculumul „conferă” un rol prioritar finalităților exprimate în termeni de competențe, care devin și criterii pentru selectarea și organizarea conținuturilor, alegerea strategiilor de instruire și de evaluare. În sens larg, sistemul de conținuturi ale Curriculumului reflectă cele 4 domenii intercorelate, specifice disciplinei Educația plastică:

Receptare, Exprimare, Apreciere, Transfer. În sens îngust, conținuturile de învățare includ cunoștințe (declarative și procedurale) și valori umane⁹⁵. Pentru clasele primare sunt proiectate trei competențe specifice, ce țin de domeniile: Receptare, Exprimare și Transfer. La ciclul gimnazial este proiectată a patra competență specifică, care se raportează domeniului - Apreciere, formulată după același algoritm. Acestea sunt formulate după următorul algoritm:

Tabelul 3. Competențele specifice disciplinei *Educația plastică*

Clasele primare	Domenii	Clasele gimnaziale
CS1. Receptarea mesajelor vizuale și artistico-plastice în contexte variate, manifestând curiozitate și admirație pentru frumosul din viață și artă	<p>• Receptare</p> <p>Elevii vor fi învățați să observe mediul natural/ vital/ de artă privind în jurul lor, prin vizionarea operelor de artă, a fotografiilor artistice, a filmelor etc. <i>Astfel, se va intensifica sensibilizarea elevului, prin trezirea curiozității și încurajarea imaginației.</i></p>	CS1.Receptarea mesajelor vizuale și artistico-plastice în contexte variate, manifestând sensibilitate pentru frumosul din viață și din artă
CS2. Realizarea de creații artistico-plastice, demonstrând interes pentru creativitate și gust estetic în exprimarea sinelui	<p>• Exprimare</p> <p>Elevii vor genera idei în baza celor văzute, vor explora diferite modalități artistice de exprimare, vor comunica prin diverse forme de artă, atât prin crearea de imagini, cât și oral/verbal. <i>Exprimarea prin artă cultivă elevilor spiritul de experimentare/inovație.</i></p>	CS2. Exprimarea de sine prin creații vizual-plastice, demonstrând creativitate și gust estetic
CS3. Transferarea achizițiilor artistico-plastice în contexte educaționale/sociale/culturale, demonstrând respect față de valorile naționale și cele ale altor culturi	<p>• Transfer</p> <p>Elevii explorează artele vizuale, iar competențele dobândite, de a crea imagini, de a percepe/analiza opere de artă, le transpun/transferă spre alte domenii.</p>	CS3. Transferarea abilităților artistico-plastice în contexte educaționale/sociale/culturale, demonstrând deschidere pentru valorizarea experiențelor artistice.
	<p>• Apreciere</p> <p>Elevii vor aprecia opere de artă plastică, astfel dobândind abilități de folosire a vocabularului artistic adecvat pentru a discuta și a interpreta lucrări de artă. <i>Ei vor înțelege de ce și cum sunt realizate acestea și vor învăța a valoriza arta în viață și comunitate.</i></p>	CS4. Aprecierea creațiilor de artă plastică în limbaj specific, manifestând spirit critic și respect față de valorile naționale și cele ale altor culturi

⁹⁵ Curriculum național, Educație plastică cl.V-VII-a, curriculum disciplinar, ghid de implementare, Chișinău, 2020

➤ Metode specifice de predare-învățare a artelor plastice

Metoda-ansamblu al operațiilor - se constituie ca instrument al acțiunii, prin intermediul căruia subiectul abordează dezvoltarea esenței.⁹⁶

Metodologia organizării și desfășurării activităților artistice – plastice se referă la metodele de predare-învățare prin care se urmărește exersarea funcțiilor intelectuale, condiționată de informațiile transmise și de modul în care acestea sunt transferate (profesor – elev). În practica didactică metoda este calea de urmat în vederea atingerii obiectivelor instructiv-educative propuse de programele școlare, precum și scopurile sau obiectivelor operaționale urmărite în cadrul fiecărei activități. Obişnuim să spunem metode și procedee, deoarece în structura fiecărei metode sunt incluse mai multe procedee care fac ca metoda să fie eficientă și mai interesantă. Metodologia procesului de învățământ (ansamblul metodelor) trebuie să aibă un caracter dinamic, flexibil și să ducă la creativitate didactică.

Metoda didactică reprezintă o cale de acțiune eficientă, integrată în cadrul activității de instruire special pentru atingerea scopului principal al acesteia, operaționalizat la nivel de obiective concrete, realizabile printr-un ansamblu de procedee sau tehnici ordonate cu rigurozitate⁹⁷.

Metodele au funcții în sine, adică sunt individualizate, au funcții generale sau sunt polifuncționale⁹⁸. Funcțiile cu caracter general sunt:

- funcția cognitivă – organizarea și dirijarea cunoașterii teoriei elementelor de limbaj, dar și a tehnicilor de lucru sau a modalităților de organizare compozițională;
- funcția motivațională – de trezire a interesului pentru creația plastică, pentru transformarea formei, pentru descoperirea armoniilor cromatice și pentru domeniul plastic în general;
- funcția operațională – element de legătură între elev și conținuturile specifice disciplinei plastice, între obiectivele operaționale propuse și temele plastice propuse;
- funcția formativ-educativă – de modelare a atitudinilor, convingerilor și sentimentelor față de frumosul din natură, artă și societate, de exersare și dezvoltare a proceselor psihice și motrice, paralel cu însușirea cunoștințelor și formarea deprinderilor specifice activităților plastice.

Clasificarea metodelor de învățământ are următoarea structură:⁹⁹ metode de comunicare, metode de explorare, metode de acțiune. Metodele didactice folosite trebuie să asigure realizarea

⁹⁶ Dicționar de pedagogie. București : Editura Didactică și Pedagogică, 1979

⁹⁷ Neacșu, s.a., 2012, p. 10

⁹⁸ Cerghit, I., *Metode de învățământ*. Iași: Editura Polirom, 2005

⁹⁹ Idem

sarcinilor specifice instructive-formative ale educației plastice, acestea fiind legate de dezvoltarea sensibilității, imaginației, gândiri critice. Experimentul, investigația, observația, jocul de rol etc. sunt metodele de învățare preferate atunci când se încearcă a depăși nivelul reproductiv al învățării. De exemplu, jocul didactic utilizat în cadrul lecțiilor de Educație plastică la clasele primare dezvoltă atât limbajul artelor (arta plastică, muzica), cât și al literaturii. Metodele de învățământ sunt aceleași pentru majoritatea disciplinelor școlare, dar la Educația plastică acestea au elementele lor specifice.

Metode tradiționale – verbale

1. **Metoda explicației** - argumentează o anumită parte a conținutului. Pentru ca explicația să fie eficientă, profesorul clarifică problemele date într-o ordine logică, ajungând la o concluzie rațională și pe înțelesul tuturor. De exemplu, se poate aplica această metodă în explicarea teoriei culorilor, la obținerea contrastelor cromatice sau a producerii efectelor expresive într-o operă de artă etc.
2. **Povestirea** - ca metodă constă în expunerea narativă/ descriptivă a unor conținuturi, care respectă ordonarea în timp și spațiu a evenimentelor, curentelor/stilurilor artistice etc. În timpul povestirii profesorul va folosi, pentru o înțelegere mai bună, diverse imagini (desene, reproduceri de artă, fotografii etc.) În utilizarea acestei metode este bine să se țină cont de câțiva factori importanți, precum: mimică, gesturi, tonalitatea vocii, cuvintele folosite și intonație. Profesorul poate povesti despre viața unor mari artiști plastici, despre curiozități din domeniul cromaticii, întâmplări interesante din istoria artei plastice etc
3. **Metoda conversației** - dialog didactic, care se realizează printr-o succesiune de întrebări și răspunsuri; necesită pregătire minuțioasă (întrebările să fie formulate cu precizie și să solicite gândire, iar răspunsurile- să fie corecte și originale).

Metode intuitive

1. **Metoda demonstrație i-** se aplica, de regulă, la prezentarea, descrierea și explicarea unui material demonstrativ sau la însușirea unei tehnici de artă plastică. In contextul majorării eficienței acestei metode, se vor utiliza materiale grafice (modele, tabele, schițe, obiecte/ mulaje etc.) și TIC.
 - **demonstrația prin experiențe** – practice, cum se amestecă/ combină culorile etc.;
 - **demonstrația prin desen didactic** - efectuarea desenului de către cadrul didactic în fața elevilor, aceștia din urmă desenând în paralel cu el;
 - **demonstrația cu materiale confecționate/ tipărite:** planșe, fotografii, tablouri, materiale tridimensionale etc.

- **demonstrația cu mijloace tehnice:** prin mijloace audio, mijloace video, mijloace audio-vizuale.
- 2. **Observarea** - una din cele mai eficiente și accesibile metode, care sporesc învățarea prin descoperire. Observațiile efectuate de elevi în mod independent asupra structurilor și fenomenelor din natură și în artă constituie una din metodele fundamentale folosite în predarea- învățarea artei plastice. De exemplu, în clasa a VI-a la studierea temei „Perspectiva liniară și aeriană”, se propune elevilor să observe (să-și amintească) aspectul unui drum cu piloni pe margine. Prin deducerea efectelor: mare-aproape, mic-departe, elevii, în baza observărilor, vor însuși procedeele de realizare a perspectivei.

Metode practice

1. **Metoda exercițiului** - principală în activitățile artistico-plastice, se utilizează în scopul formării de priceperi și deprinderi practice, dezvoltării unor capacități și aptitudini și stimulării potențialului creativ al elevilor (familiarizarea cu materiale, instrumente, tehnici de artă plastică, combinarea culorilor, transformarea formelor, structura compoziției etc.)
2. **Metoda exercițiului-joc** - specifică pentru ciclul primar, deoarece aici se îmbină spontanul, imaginația și stimularea creativității (fuzionare, amprentare, stropire etc). De asemenea, este indicată în activitatea elevilor la educația plastică și diverse tipuri de joc de rol:
 - *jocul de reprezentare a structurilor* (de exemplu: organizarea unei încăperi poate fi reprodusă într-o sală de clasă/de dans prin distribuirea corespunzătoare a mobilierului);
 - *jocul de decizie* – simularea unui organ de decizie, confruntarea cu situații decizionale etc;
 - *jocul de-a ghidul și vizitatorii* - simularea comportamentelor specifice vizitelor la muzeu, sala de expoziție, atelierul unui artist plastic etc.
3. **Lucrul cu manualul** - metodă de învățământ bazată pe citirea din manual și explicarea în clasă, sub îndrumarea profesorului.
4. **Modelarea didactică** - mesajul ce urmează a fi transmis este cuprins într-un model/ o reproducere simplificată a unui original în așa fel, încât să fie pus în evidență elementul/ideea care interesează.

Metode moderne (complementare)

- **Metoda Braistorming** - permite elevilor să propună mai multe idei la crearea unei lucrări plastice.
- **Metoda brainsceting** - se propun idei prin schițe.

- *Metoda sinectică* - constă în apropierea prin analogii sau metafore de rezolvare a unei probleme plastice.

De exemplu, metoda sinectică, deseori utilizată în cadrul activităților la Educația plastică, vizează dezvoltarea gândirii divergente. Cadrul didactic împarte sarcina în mai multe secțiuni pe care le comunică pe rând elevilor, apropiindu-se prin analogii, metafore de esența ei. Rezolvarea sarcinii este amânată până când se constată că elevii au găsit soluțiile eficiente, cu diferite efecte plastice expresive. Practic, aceasta presupune ghidarea elevilor, de exemplu: să acopere suportul cu culoarea lor preferată, să deseneze direct cu pensula pomi cu culori contrastante, să completeze lucrarea cu alte elemente care sunt scrise într-o listă, precum: case prietenoase, dealuri leneșe, soare vesel, nori călători, oameni grăbiți etc., toate împreună exprimând ideea mișcării. La final se anunță esența sarcinii: rolul culorilor dominante în compoziția plastică.

Metoda problematizării – stârnește curiozitatea, dorința de creație în baza experienței acumulate anterior.

Metode de raționament: analiza, sinteza, comparația, abstracționarea etc.

Forme de organizare a activităților specifice Educației plastice:

- documentare științifică și artistică ;
- vizite la muzee, centre de cultură, galerii de artă, ateliere de creație;
- manifestări de artă modernă, workshop-uri etc;
- plein-air/pictură în aer liber etc.

În activitatea didactică se va apela la metode diverse și creative, stiluri variate de predare pentru a-i ajuta pe elevi să-și atingă scopurile puse în artă, să cunoască și să fie în stare să se orienteze în materia predată, aplicând deprinderile formate la orele de educație plastică atât în procesul de studiere a altor discipline, cât și în viață.

➤ **Tipuri de învățare favorabile formării competențelor specifice**

Unitatea de conținut/ modulul *Alfabetizare vizuală* se referă la domeniul **Receptare** și valorifică activitățile de observare, explorare, comparare a mediului natural și social cu cel al operei de artă. La acest modul se vor realiza mai multe tipuri de activități, printre care și excursii în curtea școlii, localitate, parcuri, locuri pitorești, muzee etc.

Învățarea prin excursii presupune organizarea activității în mijlocul naturii, confruntarea elevilor cu realitatea printr-o percepere activă, investigatoare a unor zone geografice și locuri istorice, prin acțiuni directe asupra obiectelor, fenomenelor din mediul înconjurător. Elevii examinează cu atenție și curiozitate, răspund la solicitarea de a efectua analize și comparații pentru a determina caracteristicile esențiale ale lucrurilor cu care vin în contact, de a observa

spontan unele fenomene ale naturii în mișcarea și dezvoltarea lor și, ajutați de către profesor, sesizează unele particularități care le determină.

Excursia reprezintă pentru elevi o opțiune pentru activitățile din cadrul orelor de Educație plastică, deoarece le oferă posibilitatea de a se manifesta liber, de a socializa în alte contexte decât mediul școlar, de a-și îmbogăți experiența de viață. ***Excursia este o lecție interdisciplinară, fără manuale, prin care li se dezvoltă dragostea față de țară, față de natură, față de semeni. Instruirea elevilor se face în afara mediului școlar, iar observațiile, discuțiile, dezbaterile sunt mai profunde și mai detașate, achizițiile învățării se fac mai rapid și sunt mai persistente.***

Impresiile în urma acestor activități vor motiva elevii să fie mai atenți la lumea înconjurătoare, să se implice mai mult în viața socială. De exemplu, în timpul excursiei elevii vor înțelege de ce linia orizontului este o linie imaginară, vor recunoaște unele dintre semnele de perspectivă aeriană învățate, dar vor afla și semnificația altora, necunoscute de ei până atunci. Vor observa frumusețea din jurul lor, vor compara vegetația din cele văzute, vor exclama de uimire de câte lucruri este în stare natura să creeze! Astfel, elevul cercetează lumea reală în ansamblul ei, și nu fragmentat; receptează informații despre mediul înconjurător continuu, situația impunând o învățare interactivă; este activ pe tot parcursul activităților; situațiile practice în care rezolvă sarcinile de lucru îl determină să fie dinamic; instruirea elevului nu se produce verbal, ci prin acțiuni de investigare, observare, exersare, aplicare, integrare etc. De asemenea, excursiile favorizează elevul prin faptul că solicită valorificarea experienței de cunoaștere, orientându-l spre acumularea de noi cunoștințe, formarea de noi deprinderi, abilități, atitudini, comportamente.

Pe parcursul excursiei în natură este importantă forma elevilor ***reprezentări senzoriale despre calitățile obiectelor*** (culoare, poziție în spațiu, mărime, greutate, mișcare), care le vor permite să reprezinte imaginea unui anumit obiect. În procesul acestei cunoașteri percepția poate trece în observare.

Omul nu percepe tot din ceea ce-i apare în ochi, ci selectează ceea ce este mai important și mai interesant pentru el. Caracterul sistematic al percepției orientate este de a urmări fenomenul de dezvoltare, modificare a caracterului ei calitativ, cantitativ și periodic. Percepția, atenția, auzul și vorbirea se unesc în observare într-un proces unic al activității gândirii mintale. Procesul observării începe cu formularea sarcinii, care poate fi împărțită într-un șir de obiective mai mici care se rezolvă treptat. Pe baza sarcinilor primite în timpul excursiei se alcătuieste planul detaliat al organizării observării, ceea ce permite a prevedea diferite laturi ale fenomenului, obiectului observat, a evita spontaneitatea percepției.

Percepția și observarea se caracterizează atât prin legăturile generale, cât și prin particularitățile individuale. Particularitățile individuale depind de deosebirile în structura și funcționarea organelor de simț, determinând agerimea văzului, sensibilitatea auzului, finețea gustului, văzului, pipăitului, atribuie percepției fiecărui om o anumită nuanță, fac reflectarea individuală specifică.

Caracterul individual al percepțiilor și observărilor se manifestă în dinamica, precizia, profunzimea și gradul de generalizare, precum și în nuanțele emoționale. Utilizarea diverselor materiale de artă plastică clasice și materiale plastice netradiționale moderne, instrumente și tehnici mixte vor ajuta elevii să perceapă și să însușească arta **comunicării ideilor și mesajelor vizuale**. Competențele specifice se formează pe durata unui an școlar, iar pentru realizarea acestora, în curriculumul disciplinar sunt propuse exemple de activități de învățare, care valorifică experiența concretă a elevului acumulată în cadrul învățării prin excursii, integrând strategii didactice adecvate unor contexte de învățare variate (Anexa 1. Proiect didactic).

Învățarea muzeală va ajuta elevul să perceapă, să înțeleagă o operă veritabilă de artă. O caracteristică de bază a învățării muzeale este aceea că învățarea nu mai este văzută ca absorbție pasivă de informații, ci, mai degrabă, că persoana care învață este implicată activ în procesul de învățare. Învățarea nu este un proces linear, ci este influențat de mulți factori, cum ar fi mediul înconjurător, așteptările și cunoștințele anterioare ale elevului. Accentul asupra educației s-a schimbat de la experiențele abstracte la cele concrete, în timp ce procesul de cunoaștere, alfabetizarea vizuală a devenit mai importantă decât acumularea de cunoștințe. Dar cum învață elevii în muzeu?

Elevii învață uitându-se în jur, făcând propriile evaluări și alegând ceea ce doresc să privească mai atent sau mai în fugă, învață observând, descriind, discutând despre ceea ce văd, citind plăcuțe și stabilind legături între obiectele expuse și propria lor viață. În timpul acesta, ei își construiesc propriile semnificații privind obiectele. Muzeul este un loc de învățare neoficială, de învățare în ritmul propriu, de învățare în conformitate cu multe și diverse premise. Muzeele și colecțiile lor pot, prin urmare, să fie adevărate tezaure pentru școli în cadrul alfabetizării vizuale, oferind nu numai materiale, ci și ocazii de a experimenta și de a învăța prin **investigație**. O experiență foarte puternică – apropo, nu numai pentru copii – într-o lume supraîncărcată de televiziune, radio, computere, ziare cu interpretări prea digerate ale lumii. În acest sens, muzeul acumulează un grad foarte înalt al alfabetizării, înfățișând lucruri în mărime naturală sau ca reproduceri micșorate.

Elevii pot vedea, mirosi, câteodată chiar atinge, materialele diferite din care sunt făcute obiectele, tablourile, sculpturile etc. Autenticitatea lucrului real provoacă admirație, curiozitate, dorința de a atinge, și chiar această varietate de reacții încurajează **învățarea prin descoperire**, în

timp ce experiența personală devine punctul de atracție pentru dezvoltarea înțelegerii. Muzeele oferă multe posibilități de a discuta despre un obiect, o operă de artă și conținutul său reprezentat, nu izolat, ci în grup. Exprimându-și propriile impresii, elevul se prezintă pe sine și prin aceasta își afirmă identitatea în grup, ceea ce, în ansamblu, desăvârșește înțelegerea și identitatea.

Muzeele trec în momentul de față prin schimbări privind amenajarea expozițiilor și demersurile educative, programele curriculare, școlile trec și ele prin schimbări ale metodelor de predare, ambele fenomene de acest gen indicând o schimbare în modul de percepere a învățării. Deși școlile folosesc muzeele pentru excursiile de studii cu elevii, ar trebui și cursuri de formare continuă pentru profesori; școlile utilizează, totuși, doar un mic procent din potențialul educativ al muzeelor, atât în ceea ce privește elevii, cât și profesorii.

Curriculumul la Educația plastică propune și permite activități ce țin de **vizitarea muzeelor**, în deosebi a celor de artă, atelierelor, expozițiilor curente și celor permanente etc. Astfel, beneficiul acestor activități constă în următoarele:

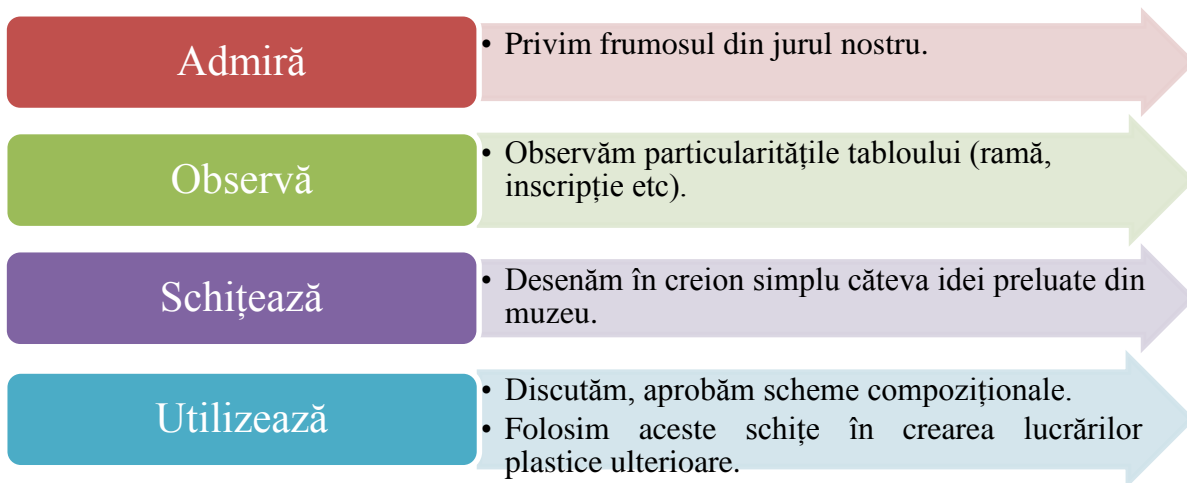
- experiența unei vizite reușite la muzeul de artă plastică persistă toată viața;
- activitățile artistice efectuate în cadrul muzeului joacă un rol esențial în conturarea experienței și amintirilor oamenilor. Nu este suficient să privești și să asculți, experiența trebuie să includă și învățare practică.

Putem transforma vizitele la muzeul de artă în experiențe de neuitat. Dacă e posibil, vom alege un muzeu de artă cu ghid, care poate oferi un program adaptat la nevoile elevilor, adică conform programului școlar. Este important să cunoaștem care sunt mijloacele de transfer al informației, căci vizita la muzeu nu constă doar în a privi, a asculta și a merge ordonat în grup. Transferul de informații se bazează pe povestit (eventual cu detalii care să contribuie la crearea de imagini în mintea copiilor) și pe privirea operelor de artă. Elevii vor ține minte mult mai ușor imaginile și povestirile despre operele de artă decât o listă cu informații. În cazul când profesorul vizitează muzeul cu o clasă de copii, fără să fie însoțiți de ghizi, el poate practica sugestiile de mai sus. O idee bună este ca profesorul să distribuie elevilor întrebări sau sarcini concrete, pe care să le soluționeze în timpul vizitei. De exemplu:

1. Care operă de artă v-ar plăcea să o aveți acasă? Unde ați expune-o și de ce?
2. Unele opere de artă vă relatează o poveste. Care va impresiona?
3. Admirați exponatul/opera de artă timp de 10-20 de secunde. Întoarceți-vă cu spatele la ea, apoi rugați-i pe colegi să vă adreseze întrebări despre imaginea acestei opere. La câte știți răspunsul?

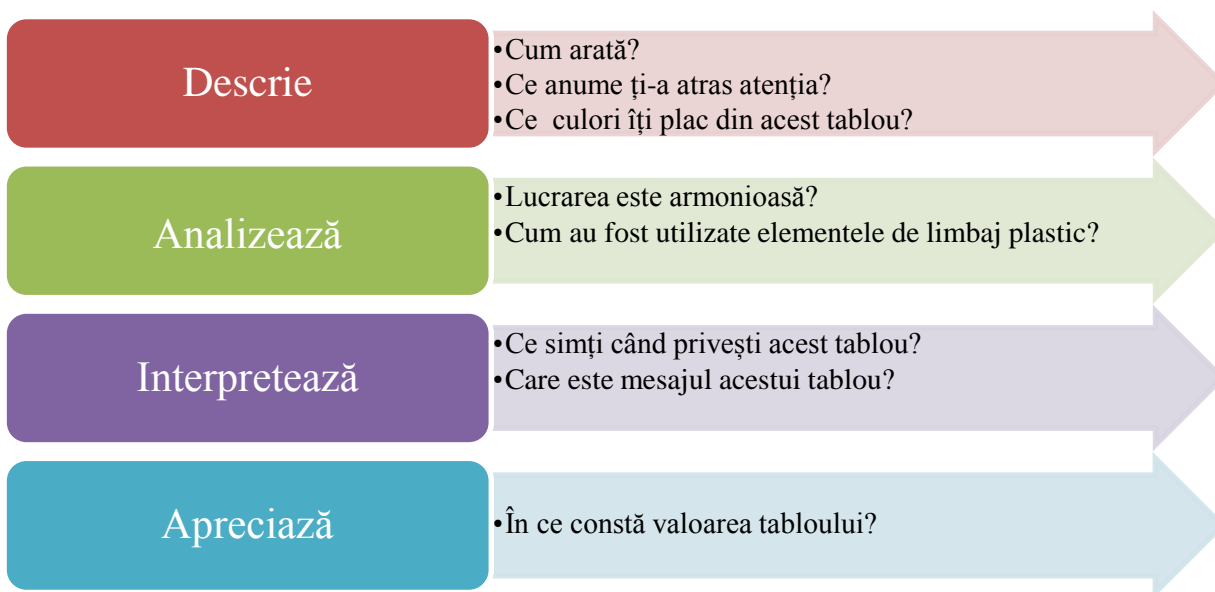
Recomandările metodice: pentru elevii ciclului gimnazial se vor propune câteva sarcini aplicative în cadrul unității de învățare **Alfabetizare vizuală**. De exemplu:

SARCINA 1. *Cu ochii larg deschiși*

SARCINA 2. *La pas prin Muzeul de Arte*

La sfârșitul studierii Unității de conținut *Alfabetizarea vizuală* în clasa a V-a vom încerca să apreciem expresivitatea plastică și să înțelegem ce este reprezentat într-o operă de artă (Anexa 3), după următorul algoritm:

Activitățile de învățare, realizate în corelație cu muzeul pot îmbrăca forme variate: vizite organizate, vizite tematice, cercuri organizate de muzeu, excursii muzeale, concursuri, simpozioane, mese rotunde, serate tematice, tabere muzeale. Fixarea experiențelor acumulate în muzee se va asigura prin alcătuirea unor portofolii, documentarea în vederea susținerii unor comunicări, dezbateri. Învățarea în muzee, de obicei, este realizată individual sau în grupuri mici și se bazează, cu precădere, pe observație și cercetarea unui obiect, opere de artă.

Analiza operei de artă poate începe prin crearea situațiilor de problemă și stimulare a gândirii critice. În acest scop, elevilor li se va propune să cerceteze o imagine/ reproducere a operei de artă și să ofere răspunsuri la întrebări/sarcini propuse. Exemple de blocuri interrogative „Analiza operei de artă”.

1. Primele reacții, primele impresii:

- Ce observi în imagine? Pe cine sau ce?
- Ce observi în prim-plan?
- Ce observi în planul secundar?
- Ce mesaj transmite imaginea?

2. Situația în spațiu și timp (cronologic, meteorologic):

- Cum crezi, unde poate avea loc acțiunea din imagine?
- Când a fost realizată imaginea? În ce secol? În ce an?
- Acțiunea se desfășoară în trecutul apropiat sau în trecutul îndepărtat?

3. Culori predominante:

- Ce culori predomină în imagine?
- Care este semnificația culorilor din imagine?

4. Identificarea unui personaj din imagine:

- Ce vârstă are personajul?
- Ce calități are?
- Prin ce se deosebește de alte personaje?
- Descrie portretul fizic/moral al personajului.
- Identifică emoțiile personajului din imagine.
- Cum crezi, ce moment important din viața personajului reprezintă imaginea dată?

5. Senzații:

- Ce se aude (muzică, zgomote, sunete, conversații etc.)?
- Ce se simte prin miros (parfumuri, mirosuri, esențe, emanații etc.)?
- Ce ți se pare neobișnuit în această imagine? Argumentează care ar fi motivația artistului.
- Cum crezi, cine a realizat această imagine? De ce?
- Ce sentimente îți transmite această imagine?
- Ce putem învăța din imaginea dată, din situația prezentată în imagine?
- Ce informații desprindem din imaginea dată?
- Ce a dorit artistul plastic să demonstreze?

6. Argumentează titlul. Intertextualitate:

- Citește informația despre această operă de artă.
- Comentează titlul lucrării.
- Intitulează altfel opera.

2.3. ÎNVĂȚAREA LA LECȚIILE DE *EDUCAȚIE MUZICALĂ*

Muzica este artă. Prin definiție, arta este reflectarea în conștiința omului a realității obiective exprimată în imagini artistice. Ea permite unei ființe umane să trăiască plenar, să simtă mai puternic și mai profund această viață. Învățarea/ studiul muzicii ca artă vie deschide noi orizonturi pentru suflet și cuget, ne ridică spiritual la înălțimi ce n-ar putea fi atinse poate niciodată în afara artei. Muzica este o formă intuitivă a relației omului cu realitatea, a percepției și cunoașterii vieții. Muzica este experiență umană. Piese muzicale sunt tot atât de complexe și variate ca și însăși viața. Muzica inspiră gândirea, reflecția și emoția – așa cum multe dintre relațiile umane o fac. Ritmul și sunetul simulează stările sufletești, precum bucuria, tristețea și mânia. Muzica ne relatează povestirile experiențelor umane. Nu predăm muzica pentru că așteptăm ca tu să devii un muzician profesionist. Muzica se învață pentru ca tinerele generații să recunoască frumosul, să trăiască sentimentul descoperirii imaginii muzical-artistice în raport cu viața propriu-zisă, valorile și atitudinile personale. Muzica învață elevii să aibă mai multă compasiune. Muzica se învață pentru ca elevii să poată fi în totalitate o ființă umană.

Muzica este știință. Este precisă, clară și solicită o acustică plină de acuratețe. Partitura unui dirijor este o hartă complexă care indică frecvența, intensitatea, volumul, melodia și armonia, toate în același timp și cu controlul cel mai exact al timpului. Știința și arta exprimă *două sfere ale conștiinței omului*: reflexivă și afectivă. Științele explică arta.

Muzica este filosofie. Ea solicită cercetare și dezvoltă deopotrivă aprofundare și perspectivă. Muzica, precum filosofia, este o modalitate de a pune întrebări și de a oferi răspunsuri la problemele fundamentale ale existenței.

Muzica este matematică. Din punct de vedere ritmic se bazează pe subdiviziuni ale timpului care sunt fracțiuni ce trebuie calculate, interpretate și aplicate instantaneu.

Muzica este o limbă străină. Cei mai mulți termeni sunt în italiană, germană sau franceză, iar notația este un fel de stenografie avansată bazată pe simboluri care reprezintă idei. Semantica muzicii este cel mai complet și universal limbaj cunoscut.

Muzica este istorie. Ea reflectă mediul și timpul când a fost creată, inclusiv valorile culturale și sociale. Istoria muzicii este istoria sufletului omului, istoria căutărilor lui spirituale. Urmărind istoria muzicii, vom descoperi istoria acestor căutări. Muzica poate povesti istoria unui om, a unui popor, a umanității; muzica poate însoți și influența starea de spirit a oamenilor care participă la un eveniment istoric.

Muzica este educație fizică. Ea necesită o excepțională coordonare a degetelor, mâinilor, brațelor, buzelor, obrazilor și a mușchilor faciali. Are nevoie, de asemenea, de controlul extraordinar al diafragmei, care antrenează mușchii spatelui, stomacului și ai pieptului. Orice fenomen poate fi asociat, explicat, relaționat cu muzica, deoarece această artă are un limbaj

propriu, intraductibil, cu mijloace expresive nelimitate. Învățarea muzicii oferă multiple deschideri pentru formarea și dezvoltarea personalității. Învățarea muzicii are diverse trasee de realizare practică. În sistemul de învățământ general învățarea muzicii se subordonează scopului – formarea culturii muzicale a elevilor, ca parte componentă a întregii culturi spirituale. Patru domenii de activitate guvernează procesul de predare-învățare-evaluare: interpretarea muzicală (vocală, vocal-corală, corală etc.), audiția muzicii (receptare, cunoaștere/descoperire, analiză/sinteză, valorizare), creația muzicală elementară (improvizații, joc, muziciere etc.), reflexiunea (gândire, meditare, raționalizare, conștientizare etc.).

➤ Specificul cunoașterii muzicii

În practica activității de cunoaștere s-au conturat două moduri simetrice de cunoaștere, care armonizează cunoașterea analitică, indirectă și conceptuală, deci *științifică*, și o cunoaștere *sintetică, directă și intuitiv-artistică*. Arta este într-adevăr mai puțin exactă decât știința, cunoașterea pe care o oferă este uneori vagă, ea sugerează doar. Însă „arta, asemeni filozofiei, poate fi superioară științei în ce privește gradul de generalitate al adevărilor ei”. Insuficient articulată, cunoașterea artistică se dovedește uneori mai cuprinzătoare decât cunoașterea științifică. O contribuție de referință în acest sens este constatarea că una din ideile importante ale teoriei lui S.Freud fusese exprimată sintetic în două versuri ale unui sonet chakespearean. Stăpânind în mod desăvârșit forța de cunoaștere și expresie a imaginii artistice, W.Shakespeare a determinat cu precizie momentul când se cristalizează cugetul, descriind modalitățile de formare și conținuturile sale. Același fapt este cu mult mai târziu descris în teoria lui S.Freud, în urma experienței clinice și cunoașterii științifice. Intuiția artistului de geniu prin darul său a pătruns în sufletul uman, dezvăluind taine pe care peste decenii sau secole le redescoperă psihologia. „Arta anticipează știința, iar știința, ca discurs conceptual, oferă mai multă claritate și precizie atunci când regăsește adevărilor prinse în imaginea artistică”.¹⁰⁰

Definind trăsăturile specifice ale cunoașterii artistice, savantul slovac T.Straus¹⁰¹ constată faptul că această cunoaștere nu repetă calea cunoașterii raționale, ci are procedee proprii de realizare. C.Bîrzea¹⁰² delimitează trăsăturile celor două moduri de cunoaștere:

Cunoașterea științifică:

1. Cunoaștere **pozitivă**; căutare a adevărului;
2. Instrumentul cunoașterii este **conceptul**; este o cunoaștere **rațională**;
3. **Analitică**, pentru că insistă asupra relațiilor dintre elemente;

¹⁰⁰ Shakespeare, W., *Sonete*. București: Editura Tineretului, 1967, p. 22

¹⁰¹ Straus, T., *Umelecke muslenie. K otazke specificosti umelekcho poznanie*. Bratislava: Poznanie, 1968, pp.55-90

¹⁰² Bîrzea, C., *Arta și știința educației*, Ediția a II-a. București: EDP, 1998, pp. 26-27

4. **Indirectă**, fără prezența obligatorie a obiectului;
5. Cunoaștere **tranzitivă**, impersonală; exprimă o realitate **obiectivă**;
6. Limbajul științific este **precis** și bine circumscris; el are un caracter **închis**, perfect și definitiv, se limitează strict la informațiile comunicate.

Cunoașterea artistică:

1. Cunoaștere sensibilă, percepție a frumosului.
2. Utilizează, în deosebi, **imagini**, este o cunoaștere intuitivă.
3. **Sintetică**, pentru că implică o relație afectivă globală.
4. **Directă**, simultană cu perceperea obiectului.
5. Cunoaștere **reflexivă**, care exprimă personalitatea subiectului, comportă o trăire **subiectivă**.
6. Limbajul artistic este metaforic; el este reînnoit continuu prin transferuri semantice, prin asocieri și interpretări care transcend sensul imediat; are un caracter deschis, inepuizabil, ambiguu.

Conform lui Cezar Bîrzea, știința este *alter ego*-ul artei. Or, cunoașterea artistică presupune o sinteză a individualului și generalului prin imaginea artistică. Iată de ce preocuparea noastră pentru a surprinde funcțiile emoționalului și raționalul în cunoașterea muzical-artistică este dominantă.

Procesul de cunoaștere artistică presupune, în primul rând, receptarea operei de artă. Pentru aceasta este nevoie ca subiectul să *stăpânească arta ascultării*, deoarece, așa cum afirmă George Bălan¹⁰³, există o artă a ascultării, după cum există una a lecturii. Activarea de către sunete a centrului nostru existențial, a *emoționalității* ca premisă a marilor revelații, necesită o ucenicie a pătrunderii în tainele muzicii, asimilarea particularităților ei stilistice și de structură, care sunt de natură a întregi și adânci *înclinarea afectivă* spre „arta cea mai intim învecinată înaltei cunoașteri ezoterice”¹⁰⁴. Muzica ne deșteaptă emoții puternice, ea invită și predispune la meditație și la surprinderea directă a înțelesului. Emoțiile provocate de creația artistică pot servi drept unul din indicii de cunoaștere a fenomenului artistic. Însă din acestea nu rezultă că scopul artei se reduce la o simplă excitație emoțională. Muzica nu este doar „un prilej de desfătare, ci un obiect de investigație” [idem, p.128]. Muzicologul și filosoful G.Bălan consemnează șapte **trepte în procesul de cunoaștere** a unei creații muzicale:

1. Reacția pur emoțională;
2. Percepția imaginativă, alcătuită din reprezentări mintale;
3. Efectul muzicii asupra gândirii: meditații inspirate de stările sufletești;

¹⁰³ Bălan, G., *Cum să ascultăm muzica*. București: Editura Humanitas, 1998, p. 130

¹⁰⁴ Morari, M., *The principles of artistry in musical education*. In: Review of artistic education, no. 15-16/2018, “George Enescu” University of Arts Iași, Romania. Iași: Artes publishing house, 2018, pp. 310-317

4. Gândirea pur muzicală: contemplarea muzicii în realitatea ei obiectivă;
5. Filozofia inerentă muzicii, eliberată de gânduri subiective;
6. Percepția muzicii ca lume în sine;
7. Treapta existențială: ascultarea muzicii ca necesitate vitală.

Încercând să decupăm și să re-aranjăm elementele mai importante din tezele de mai sus, apreciem că doar la treapta a patra ascultarea muzicii devine *act veritabil de cunoaștere*, când muzica este percepută ca fiind *desprinsă de impactul ei emoțional și intelectual*. Astfel, principalul mijloc de investigație trebuie să fie ascultarea analitică. Arta muzicală este un complex *proces de conștiință* ce adună emoții, impresii, sentimente, idei. Accesul la **esența muzicii** este înlesnit prin *convergența* trăirii și înțelegerii, sensibilului și mentalului, desfătării și cugetului.

„Prin capacitatea fără de egal de a impresiona, afirmă Carmen Cozma¹⁰⁵, procurând continua uimire și atracție, clătinând cugetul și voința, îndemnând la tăcere semnificativă premergătoare meditației celei mai pure, muzica se constituie ca un bun prilej de filozofare, de pătrundere spre miezul lucrurilor, de intuire a ceea ce merită cu adevărat, de identificare și apropiere a valorilor – principii de orientare către și așezare întru ideal”. Immanuel Kant aprecia muzica doar ca *joc de senzații*, însă remarcă puterea ei extraordinară *de atragere și emoționare a sufletului*; „deși ea vorbește doar prin simple **senzații**, fără concepte, (...) totuși ea atinge mai multe coarde ale sufletului și, deși în mod trecător, totuși mai profund”.¹⁰⁶ Astfel, de la datele simțurilor pornește analiza muzicii, după trăirea emoțională are loc o raționalizare prin depășirea simțurilor elementare. „Simțurile, consemnează M. Montaigne, sunt cei dintâi și curați juzi ai noștri”. Dar „nici imaginația noastră și nici simțurile noastre nu ne-ar putea asigura vre-o dată de ceva, dacă nu ar interveni intelectul”, subliniază René Descartes.

Emoția reprezintă punctul de plecare al *cunoașterii artistice*, care accede spre experiența mintală, pune în vibrație rațiunea pentru a reveni iarăși la imaginea artistică prin re-trăirea mult mai colorată și nuanțată. Absența conceptelor în limbajul artistic nu înseamnă absența gândirii, respectiv a unei gândiri muzicale ce-și are conceptele specifice.

Așa cum subliniază Jules Combarieu¹⁰⁷, care vorbește despre *inteligența muzicală*, „excluderea conceptelor (...) poate să favorizeze chiar actele unui intelectualism mai liber, mai puțin superficial”; „e drept să se spună că muzica e un act superior al inteligenței și că iese din adâncurile *sentimentului*. În fapt, emoția și gândirea nu sunt net distincte”.

¹⁰⁵ Cozma, C., *Meloeticul, eseu semiotic asupra valorilor morale ale creației artistice muzicale*. Iași: Junimea, 1996, p.11

¹⁰⁶ Idem, p. 19

¹⁰⁷ Ibidem, p. 19

După Vasile Pavelcu¹⁰⁸, valoarea unei creații artistice este trăită, dar cunoscută numai prin inteligență; „cu cât cunoașterea este mai intens trăită, cu atât mai mult elimină din conștiință orice altă conduită”. Conform lui Serghei Rubinștein¹⁰⁹, chiar și emoțiile omului prezintă o unitate dintre emoțional și intelectual, aidoma unității emoționalului și raționalului în cadrul procesului de cunoaștere. În cunoașterea artistică se produc stări de natură diferită, care încearcă să armonizeze într-o nouă sinteză. Tudor Vianu¹¹⁰ menționează despre *dublul sentiment al identității și eterogenii*, menționând că arta este obiectul unei *unificări afective* și al unei *distanțări cognitive*.

Cunoașterea artistică este **imagistică**, conținutul căreia este cucerit de natura dublă a omului – emoționalul și raționalul. Artă își îndeplinește rostul prin judecata explicativă a **mișcărilor emoțional-afective**. Cunoașterea muzicii, ne spune Carmen Cozma, „necesită un exercițiu armonios al funcțiilor senzoriale, al acestora cu întreaga trăire afectiv-emoțională și cu gândirea în stare a conduce procesul de înțelegere și interpretare a ceea ce a fost auzit/audiat”.¹¹¹ Ideea este foarte importantă în plan educativ, deoarece valențele educative ale artei pot fi potențate în cazul cunoașterii artistice, care pune în valoare **actul de trăire și gândire**, care se întrepătrund, colaborează, se completează. Potrivit lui René Descartes și Gottfried Leibniz, demersul reflexiv conduce de la conștiința *obscură*, prin conștiința *clară, dar confuză*, la conștiința *clară și distinctă*. „Locul unde apare adevărul muzicii e locul unde ea întâlnește omul și unde omul o întâlnește – și acest loc este **conștiința**”.¹¹² Or, rațiunea împlinește cunoașterea artistică, facilitează înțelegerea lumii sensibile, însă intervenția rațiunii este necesară numai după trăirea fenomenului artistic, pentru ca emoția inițială și interiorizarea nedeterminată a muzicii să devină o *trăire conștientă*.

Emoția trebuie să devină *trezire spirituală* – ființare în „orizontul misterului și al revelației”, cum ar spune L. Blaga, *stare-de-a-fi-în-lume a omului*. C. Cozma caracterizează muzica ca având „limbajul cel mai nuanțat al omului cu subtile trăiri sufletești și reacțiile sale, de la stările lirico-psihologice profunde, delicate, până la izbucnirile cele mai vehemente, până la cutezanța de gândire și de acțiune”. Prin urmare, muzica *exprimă* și, totodată, *determină* cea mai vastă gamă a trăirii umane. Nu pot fi educate capacitățile de a medita despre muzică fără a o audia; nu poate fi emisă o apreciere valorică unei creații fără activitatea de receptare a ei; nu putem percepe frumosul în opera de artă fără altoirea sensibilității, capacității de a trăi emoțional

¹⁰⁸ Pavelcu, V., *Culmi și abisuri ale personalității*. București: EDP, 1974, p. 84

¹⁰⁹ Рубинштейн, С., *Основы общей психологии*. Издательство: Питер, 2002, p. 141

¹¹⁰ Vianu, T., *Estetica*. București: Orizonturi, 2014, p. 117

¹¹¹ Cozma, C., *Meloeticul, eseu semiotic asupra valorilor morale ale creației artistice muzicale*. Iași: Junimea, 1996, p. 18

¹¹² Leibniz, G., *Nouveaux essais sur l'entendement humain*. Paris: Presses Universitaires de France, 1972, p. 160

mesajul sonor. Calea didactică de însușire a muzicii trebuie să poarte amprenta specificului artei muzicale.

Experiența educației muzicale demonstrează că elevii pot studia ani în șir muzica, dar rămân până la urmă insensibili față de ea. Trăirea emoției, exigența unei educații muzicale, a unei educații în receptarea / interpretarea muzicii, este prezentă în toate momentele actului muzicii: audiție – interpretare – creație. Este foarte important să se valorifice cu maximă eficiență în procesul educațional trăirea muzicii. Fără trăire nu poate fi conceput actul educației muzicale. Cristalizarea sentimentului îl provoacă pe receptor să se documenteze multilateral, începând cu mijloacele de expresie muzicală și terminând cu istoria apariției creației muzicale și biografia compozitorului. De asemenea, educația muzicală trebuie axată pe *experiențele* elevului în *trăirea muzicii*. Sensibilizarea elevului prin declanșarea emoției, a trăirii mesajului sonor poate contribui, în condiții didactic-educaționale speciale, la realizarea eficientă a demersului didactic-formativ la lecția de educație muzicală. Or, experiența trăirii muzicale este *motiv* și *cauză* pentru formarea și dezvoltarea la elevi a competențelor muzicale. În literatura de specialitate se face distincție între cunoașterea teoretică a realității și cunoașterea practic-spirituală, căreia aparține și arta. Dacă cunoașterea teoretică a realității presupune dobândirea unor generalizări din ce în ce mai înalte, sub forma conceptelor și legilor științifice, cunoașterea artistică presupune realizarea unei sinteze a individualului și generalului prin intermediul imaginii artistice. În acest context, **arta muzicală este un mijloc de cunoaștere a realității înconjurătoare pe calea artisticului**. Artă răspunde unor nevoi reale, pe care le simte orice persoană de a-și lămurii unele idei, de a-și motiva unele comportamente și de a-și fundamenta unele atitudini, sugerând, explicând, valorificând sau problematizând. Prin caracterul ei stimulat, tonic, optimist, etc. arta împinge la iubirea adevărului, a binelui, a științei și a vieții.

Cunoașterea muzicală presupune, în primul rând, cunoașterea limbajului muzicii, cunoaștere care să-i permită receptorului să decodeze semnificația expresiei artistice, creată de către autor pentru comunicarea mesajului respectiv.

Vladimir Ostromenski¹¹³ deosebește convențional câteva etape în procesul de cunoaștere muzicală:

1. Pătrunderea orientativă (primară) în structura creației muzicale în cadrul acțiunii de receptare;
2. Interpretarea imaginii muzicale în contextul experienței artistice a auditorului și a generalizărilor desprinse din analiza structurii creației muzicale;
3. Re-crearea subiectivă a imaginii artistice în urma cunoașterii structurii creației muzicale.

Este cert că doar în cadrul practicilor muzicale, precum sunt audiția, interpretarea și creația, poate fi realizată cunoașterea muzicii. Este o iluzie afirmația precum că poți înțelege muzica din

¹¹³ Остроменский, В., *Формирование музыкального познания*. Кишинев: Штиинца, 1988, p. 18

cărți: „Înțelegerea muzicii, scrie Lavinia Bârlogeanu¹¹⁴, a fost pusă totdeauna sub semnul ideii de inițiere; fără a fi inițiat, nu poți înțelege taina și acțiunea purificatoare a muzicii”. Or, contemplarea propriu-zisă a operelor de artă nu poate fi substituită prin altfel de inițieri și instruiți decât pur muzicale. În funcție de sensul relației ce se stabilește între receptor (elev) și opera de artă (muzică), se disting două orientări în educația muzicală și educația plastică:

- **Educația pentru artă** – vizează pregătirea celui care receptează / interpretează pentru înțelegerea și asimilarea cât mai adecvată și profundă a mesajului artistic; accede la cunoașterea muzicală;
- **Educația prin artă** – vizează valorificarea potențialului educativ al operei de artă în vederea formării generale a personalității umane.

Cele două direcții interacționează și se completează reciproc, deoarece pregătirea receptorului pentru înțelegerea și asimilarea creatoare a mesajului artistic se realizează, în primul rând, dar nu exclusiv, prin intermediul artei.

➤ **Caracterul integrator al competențelor specifice**

Ca disciplină școlară, *Educația muzicală* are drept scop dezvoltarea culturii muzicale ca parte componentă a culturii spirituale. Educația muzicală îndeplinește mai multe funcții, cele mai importante fiind: 1. funcția cognitivă – constă în faptul că muzica este un mijloc specific de a comunica gândurile și ideile prin imagini artistice, cu un puternic caracter emoțional; 2. funcția social-educativă – demonstrată prin faptul că dezvoltă convingeri și oferă modele de urmat, adresându-se tuturor copiilor; 3. funcția estetică – derivă din capacitatea de a cultiva gustul estetic și de a contribui la îmbogățirea vieții lor spirituale, aducându-le bucurie și satisfacție.

La lecțiile de educație muzicală pot fi dezvoltate direct și indirect competențele din sistemul de competențe-cheie pentru învățarea pe parcursul întregii vieți, contribuind la împlinire și dezvoltare personală, incluziune socială și inserție profesională. Arta muzicală poate deveni mijloc de educație, care nu se limitează la domeniul estetic și poate să se extindă spre domeniile extraestetice. Prin potențialul artei muzicale, spre exemplu, pot fi formate/ atinse competențele a învăța să înveți, sociale, civice etc. Conținutul/ imaginea creației muzicale poate deveni mijloc de educație, formare, instruire etc., de cultivare a culturii personalității elevului.

În vederea realizării scopului și funcțiilor educației muzicale din perspectiva curriculară, profesorii își vor orienta activitatea educațională spre:

- implicarea tot mai activă a elevilor în actul propriei lor instruiți, educări, deveniri prin intermediul muzicii la lecție și în activitățile extracurriculare;

¹¹⁴ Bârlogeanu, L., *Psihopedagogia artei. Educația estetică*. București: Editura Polirom, 2001, p. 104

- respectarea principiului modular de organizare a unităților de conținut (principiul tematismului) la lecțiile de educație muzicală;
- armonizarea/ integrarea/ complementarea domeniilor de educație muzicală (audiție, interpretare, creație, reflecție) în cadrul fiecărei lecții/ore de educație muzicală;
- realizarea contactului viu cu fenomenul muzical-artistic (prin audiția creațiilor muzicale de valoare/ în interpretare artistică de înaltă prestație, interpretarea cântecelor autentice și cântecelor din patrimoniul național);
- utilizarea înregistrărilor calitative cu muzica din repertoriul pentru activitatea de audiție;
- asigurarea accesului elevilor la valorile muzicii din perspectiva (a) palierelor muzicale: muzică populară, muzică religioasă, muzică academică, muzică de divertisment; (b) muzicii naționale și muzicii universale; (c) varietății genurilor și stilurilor muzicale; (d) variantelor de interpretare (la diferite instrumente, cu acompaniament de pian sau orchestră, de interpreți diferiți etc.).

Competența poate fi privită în trei ipostaze: *instrument al calității și performanței, obiectiv al curriculumului școlar și rezultat al învățării.*

Competențele specifice ale disciplinelor școlare reprezintă sisteme integrate de cunoștințe, abilități, valori și atitudini pe care și-l propune să-l creeze și să-l dezvolte fiecare disciplină de studiu, pe întreaga perioadă de școlarizare – din momentul în care aceasta intră în sistemul educațional și până în momentul în care își încheie parcursul.

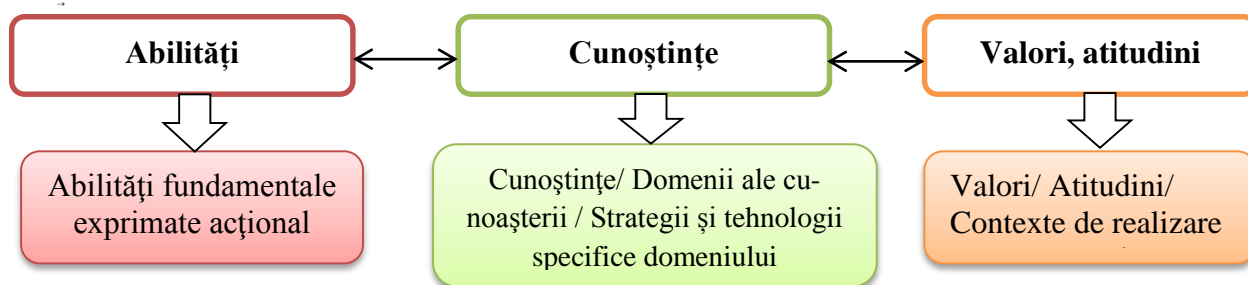

Figura 16. Algoritm de construire a competențelor la Educație muzicală

Competențele specifice disciplinei sunt proiectate în baza competențelor transversale/transdisciplinare, competențelor pe trepte de învățământ, taxonomiei competențelor acceptate, dar și în conformitate cu structura logică și valențele formative ale disciplinei date. Astfel, ele ar trebui atinse până la ultimul an de studiu al disciplinei incluse în parcursul școlar.

Este de menționat **caracterul integrator al competențelor specifice** prin: (a) sinergia abilităților muzicale (audiție, interpretare, creație), care, totodată, determină domeniul de cunoaștere și strategiile specifice educației muzicale; sinergia cunoștințelor muzicale și despre muzică, care concomitent reprezintă și valori în sine; (b) interpătrunderea și relaționarea

contextelor de realizare a competențelor; (c) perceperea elevului ca purtător, creator și promotor al valorilor culturii muzicale etc.

Tabelul 4. Competențe specifice la disciplina *Educație muzicală*

Abilități	Cunoștințe	Valori, atitudini implicate
Abilități fundamentale exprimate acțional (prin verbe la infinitivul lung)	Cunoștințe/ Domenii ale cunoașterii / Strategii și tehnologii specifice domeniului	Valori/ Aitudini/ Contexte de realizare a competenței
RECEPTAREA MUZICII	receptarea muzicii, cunoașterea de sine și a lumii prin arte	atitudine pozitivă, situații de învățare și cotidiene
INTERPRETAREA MUZICII	interpretarea expresivă a muzicii, experiențe artistice	deschidere pentru valorizarea experiențelor artistice, contexte educaționale și socioculturale
APRECIEREA CREAȚIILOR MUZICALE	aprecierea creațiilor muzicale, limbaj specific, valorile naționale, valorile altor culturi	spirit critic, respect față de valorile naționale și cele ale altor culturi
EXPLORAREA RELAȚIILOR DINTRE MUZICĂ ȘI EUL PERSONAL	explorarea muzicii, explorarea relațiilor dintre muzică și Eul personal, cultura muzicală, relațiile dintre muzică și Eul personal, cultura spirituală	relațiile dintre muzică și Eul personal, cultură muzicală personală ca parte componentă a culturii spirituale

Pentru a fi înțeleasă aria de acoperire a competențelor specifice prin activități muzical-didactice, propunem în tabelul de mai jos lista activităților și contextelor bune pentru educația muzicală a elevilor, care derivă direct din formula fiecărei competențe (vezi tabelul de mai jos). Este de reținut că varietatea de activități și contexte sugerate în tabel nu epuizează lista acestora, dar punctează caracterul lor de relaționare, interpătrundere și legătură nemijlocită cu viața. Practic, formarea/ dezvoltarea cunoștințelor și abilităților muzicale contribuie la edificarea atitudinilor: (a) interes pentru cunoașterea sinelui și a lumii prin arte; (b) atitudini creative în valorificarea elementelor de limbaj; (c) respect pentru valorile culturii muzicale naționale și universale.

Tabelul 5. Activități și contexte de formare/ dezvoltare a abilităților muzicale

<i>Aptitudini</i>	<i>Activități și contexte de formare/ dezvoltare a abilităților</i>
Receptarea muzicii	<ul style="list-style-type: none"> – Audiarea, sesizarea, trăirea sentimentului muzicii, descoperirea sonorităților artistice, recunoașterea melodiei/ritmului/ tipului de melodie; – Ascultarea, urmărirea, asemănarea/ deosebirea, observarea unor

	<p>elemente de expresie, tipuri de melodie etc.;</p> <ul style="list-style-type: none"> – Audiția, perceperea organizării ideilor muzicale, cercetarea evoluției mijloacelor de expresie; – Fredonarea/ memorarea temelor muzicale, crearea conturului melodic/ melogesticii/ muzicogramei/ partituri ascultătorului; – Caracterizarea imaginii/ expresivității limbajului, identificarea elementelor de limbaj care dau expresie muzicii, cunoașterea și utilizarea terminologiei muzicale; – Relaționarea muzicii cu viața, identificarea emoțională cu muzica; – Manifestarea culturii de audiție, interesului pentru muzică, exprimarea atitudinii pozitive pentru anumite creații muzicale.
Exprimarea prin muzică	<ul style="list-style-type: none"> – Comunicare prin muzica cântată/ audiată/ creată; – Împărtășirea/ transmiterea propriilor trăiri, idei, atitudini prin intermediul creațiilor muzicale audiate/ interpretate în diferite contexte de învățare, mediul școlar, în familie/ comunitate; – Interpretarea vocală/ corală a unui repertoriu de cântece, teme muzicale din creațiile audiate; – Interpretarea cu și fără acompaniament a unui repertoriu de cântece; – Improvizații melodice/ ritmice/ ritmico-timbrale pe text, pe muzică instrumentală; – Modelizarea planului de interpretare a imaginii muzicale din cântec (nuanțe dinamice, tempo, culminație); – Muzicierea la instrumente muzicale pentru copii și pseudoinstrumente; – Acompanierea interpretării vocal/corale cu mișcări plastice, mișcări de dans, cu percuție corporală; – Lectura pe fundal muzical; – Stabilirea unui repertoriu muzical pentru audiții independente.
Transpunerea achizițiilor	<ul style="list-style-type: none"> – Integrarea în activitățile cultural-artistice prin cânt, audiție, muziciere, improvizație, dramatizare; – Participare activă la manifestări culturale; – Cunoașterea unor creații muzicale de valoare din patrimoniul culturii naționale/ universale; – Alegerea unui repertoriu potrivit serbărilor din familie/ școală/ comunitate; – Manifestarea culturii de cânt vocal-coral, culturii de audiție, culturii de analiză-caracterizare a muzicii; – Studiul independent al muzicii; – Elaborarea unui afiș pentru programul artistic; – Popularizarea muzicii în mediul școlar/ comunitar.
Interpretarea expresivă a muzicii	<ul style="list-style-type: none"> – Cântul vocal sau coral a unui repertoriu muzical, în contexte educaționale și socio-culturale diferite; – Interpretarea/ acompanierea unei melodii simple la instrumente muzicale/ pseudoinstrumente; – Respectarea elementelor de cultură interpretativă elementară;

	<ul style="list-style-type: none"> – Interpretarea muzicii, manifestând deschidere pentru valorizarea experiențelor artistice.
Explorarea relațiilor dintre muzică și universul spiritual propriu	<ul style="list-style-type: none"> – Exprimarea valorilor personale prin muzica audiată/ interpretată; – Selectarea unui repertoriu muzical adecvat diferitor activități/ evenimente din viața de zi cu zi; – Implicarea activă în activitățile muzicale și cultural-artistice din școală, comunitate, familie; – Manifestarea creativității și a gustului artistic în diferite activități muzicale și cultural-artistice.
Aprecierea artistică a creațiilor muzicale	<ul style="list-style-type: none"> – Utilizarea cunoștințelor muzicale și despre muzică în aprecierea artistică și valorică a creațiilor muzicale; – Deținerea în memorie a unor creații muzicale din repertoriul muzicii naționale și universale; – Manifestarea culturii personale în promovarea tezaurului național și universal al muzicii.

➤ **Inventarul metodelor specifice procesului de învățare la Educația muzicală**

Exigențele învățământului contemporan nu numai că nu acceptă uniformizarea sau șablonismul metodic, înscrierea metodelor în tipare prestabilite, dar se declară deschis în favoarea diversificării lor. Însăși diversificarea situațiilor de instruire sugerează folosirea unei mari varietăți de metode și procedee. De aceea, este firească încercarea de a face o clasificare a metodelor, ceea ce nu e deloc un lucru simplu. Aceasta explică existența unor criterii diferite de grupare a lor. O clasificare a metodelor de învățământ care își dovedește viabilitatea aparține lui Ioan Cerghit. Iată această grupare a metodelor, denumirea fiecărei grupe sugerând chiar criteriile ce au stat la baza clasificării lor:

A. Metode de comunicare orală (bazate pe limbajul oral):

- a) Metode expositive (afirmative): povestire, descriere, explicare, definire, exemplificare, relatare;
- b) Metode interogative (conversația, dialogul, chestionarea, discuția dirijată, interviul).

B. Metode de comunicare scrisă (bazate pe limbajul scris):

- a) Activitatea cu manualul și cu alte cărți;
- b) Probele de evaluare (test, lucrare, eseu).

C. Metode bazate pe contactul cu realitatea/fenomenul muzicii (intuitive):

- a) Metode experimentale (explorează materii, instrumente);
- b) Metode demonstrative (modele de acțiuni).

D. Metode bazate pe acțiune:

- a) exercițiul;
- b) studiul de caz;

c) metode de simulare: jocuri didactice, jocuri simulative;

d) lucrări practice.

În funcție de obiectivele urmărite în cadrul procesului de predare-învățare, cadrul didactic va identifica/ alege metodele potrivite ale:

(a) percepției senzorial-afective a muzicii;

(b) explicării muzicii;

(c) analizei muzicii pentru fiecare domeniu de activitate: audiție, interpretare, creație muzicală elementară.

Inventarul metodelor specifice educației muzicale:

- metoda observării muzicii (Yu. Aliev);
- metoda empatiei (Nikolaev E.);
- metoda trăirii muzicii (N. Vetlughina);
- metoda generalizării muzicale (D. Kabalevsky);
- metoda perspectivei și retrospectivei cunoștințelor muzicale;
- metoda meditației despre muzică (Kabalevsky D., Abdullin E.);
- metoda conversației muzicale (L. Bezborodova);
- metoda dramaturgiei emoționale (Kritskaya E., Shkolyar L.);
- metoda stimulării imaginației (I. Gagim);
- metoda „reinterpretării” artistice a muzicii (I. Gagim) ;
- metoda caracterizării poetice a muzicii (I. Gagim);
- metoda asemănării și contrastului (B. Asafiev) ;
- metoda creării contextului artistic prin „ieșiri” dincolo de granițele muzicii (Jl. V. Goryunova);
- metoda de înțelegere în stil intonațional a muzicii (B. Lihaciov);
- metoda percepției/ însușirii intonațional-stilistice a muzicii (M. Krasilnikova);
- metoda modelării procesului artistic și creativ;
- metoda analizei conținutului (ideatic și afectiv) lucrărilor (Jl. V. Shkolyar);
- metoda analizei faptelor sesizate empiric;
- metoda comparației (identificarea asemănărilor și diferențelor, identificarea, decodificarea - reprezentarea conținutului într-un alt sistem de semne);
- metoda diferențierii stilului (N. Vetlugina);
- metoda comparației elementelor contrastante;
- metoda de inducere a empatiei (L. Goryunova);
- metoda de creare a contextului artistic (D. Kabalevsky);

- metoda de creare a unei atmosfere de acceptare emoțională internă a unei opere de artă (Melik-Pashaev A.);
- metoda convingerii prin mijloacele muzicii;
- metoda asociației caracterului muzicii (motorică, tactilă, verbală, vocală, facială, intonațională, coloristică etc. (B. Rachina);
- metoda demonstrării intuitiv-auditive;
- metoda de cercetare a imaginii muzicale prin intermediul combinației diferitor tipuri de muziciere ;
- metoda intonației plastice;
- metoda gestului melodios al mâinii (melogestica);
- metoda improvizației;
- metoda asociațiilor de viață;
- metoda compoziției și improvizației;
- metoda modelării procesului artistic și creativ.

Potrivit unei clasificări tradiționale, metodele specifice educației muzicale pot fi clasificate în trei compartimente: (1) metode intuitive, (2) metode verbale, (3) metode practice.

Metode intuitive (valorifică intuiția și senzațiile)	Metode verbale	Metode practice (specifice educației muzicale, corespunzător domeniilor de activitate: audiție, interpretare, creație)
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Metode vizual-auditive ➤ Metode intuitiv-vizuale 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Metoda caracterizării verbale a muzicii ➤ Metoda explicației muzicii 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Interpretarea muzicală (vocală, corală, instrumentală, orch.) ➤ Audiția cu notițe paralele ➤ Transferul impresiilor muzicale în mișcări plastice ➤ Încălzirea vocilor prin vocalize ➤ Jocul muzical- didactic ➤ Orchestrarea operelor muzicale ➤ Dramatizarea/ înscenarea cântecului etc.

Configurarea activităților muzical-didactice într-o lecție

Studiul muzicii la lecțiile de *educație muzicală* în instituțiile de învățământ general (clasele primare, gimnaziu) este axat pe următoarele domenii de activitate muzicală: audiție, interpretare, creație muzicală și reflexiune. Dacă *audiția*, *interpretarea* și *creația* sunt activități muzicale care se pot desfășura separat (ca activități) și integrat (ca metode integrate în alte activități), atunci *reflexiunea* nu se desfășoară separat, ci integrat fiecărei din activitățile muzicale practice. Prin urmare, când elevii audiază muzica, sensurile creației muzicale se descoperă prin reflexiune,

când elevii interpretează muzica, prin reflexiune se conturează exprimarea prin muzică etc. Amintim că reflexiunea presupune activitatea de conștientizare a percepției, a datelor simțurilor și trăirilor lansate de muzica audiată/ interpretată; presupune o activitate în care se stabilește legătura dintre gândirea și simțirea muzicii în contextul temei lecției. Prin reflexiune se descoperă legitățile muzicii (formulate într-o variantă accesibilă în temele modulelor și unităților de conținut curriculare), se gândește și se construiește legătura muzicii cu viața, se formează totalitatea valorilor spirituale ca manifestări ale culturii muzicale a elevilor.

Activitățile muzical-didactice pot deveni adevărate situații de învățare și educație prin respectarea metodologiilor specifice pedagogiei muzicale și exigențelor teoriei curriculumului.

Pentru organizarea procesului de învățare la lecțiile de *Educație muzicală*, se recomandă cadrelor didactice:

(a) studiul tuturor actelor normative emise de ministerul de resort privind organizarea și desfășurarea procesului educațional în instituțiile de învățământ general;

(b) studiul metodologiei activităților muzical-didactice (audiția muzicii, interpretarea muzicală vocală/ corală/ instrumentală, jocul muzical, improvizațiile muzicale etc.);

(c) participarea obligatorie la reuniunile metodice instituționale, raionale/ municipale, sesiuni de formare profesională continuă etc.;

(d) conștientizarea diferențelor dintre procesul educațional din școala de cultură generală și școala de muzică/ centru de creație pentru copii (la nivel de concept, finalități, conținuturi, tehnologii de predare/învățare/evaluare etc.).

Abordarea integrată în organizarea lecției (a întregului proces educațional), în care toate activitățile se subordonează unei teme, iar demersul lecției asigură un proces de formare/ dezvoltare artistică a elevului, presupune:

- Instruirea cadrelor didactice în domeniul problemelor de integralizare și integrare, în temeiul unei formări metodologice, când sunt conștientizate valorile tipurilor de activitate artistică;
- Complementarea reciprocă, când fiecare activitate în parte își aduce aportul la educație și, totodată, activitățile interacționează între ele în așa fel, încât construiesc un proces integrat al educației.

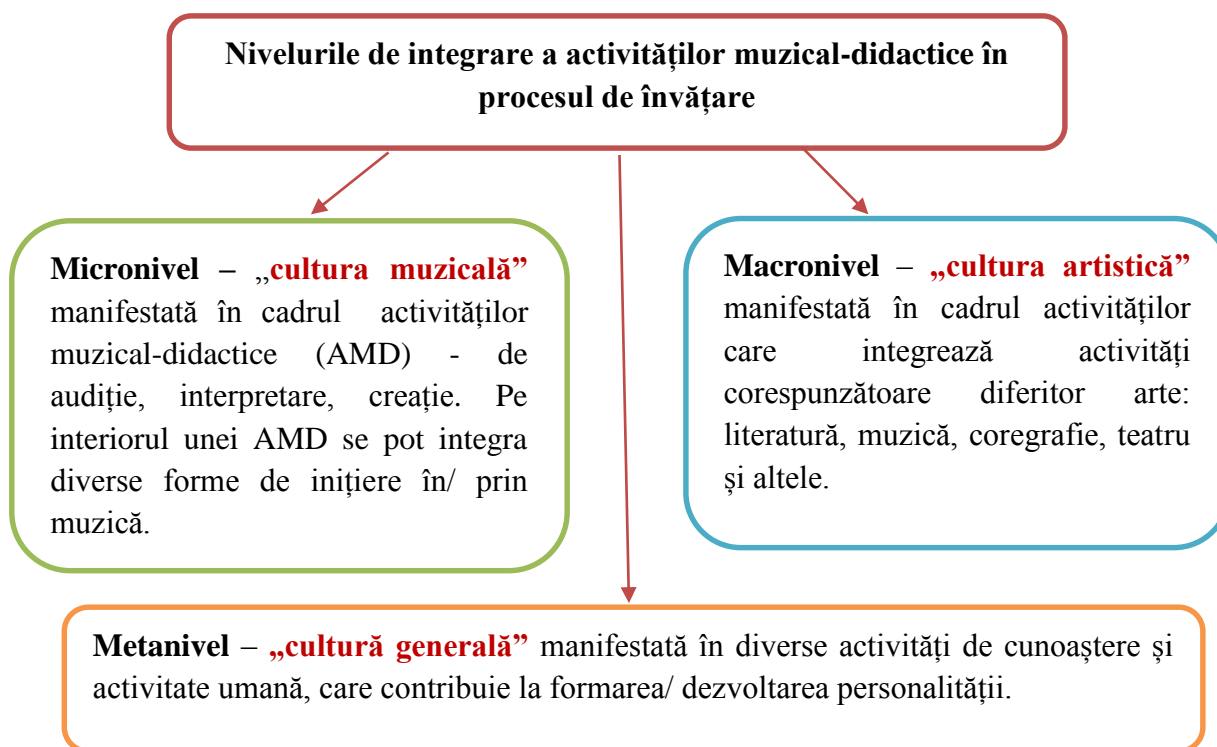

Figura 17. Perspective de integrare a activităților muzical-didactice la lecția de educație muzicală

În **organizarea activității de audiere** se recomandă respectarea următoarelor condiții:

- *selectarea materialului de audiat* în funcție de criteriile accesibilității, a valorii educative și estetice și concordanței cu titlul temei curriculare; creațiile muzicale trebuie să fie frumoase, atractive, valoroase și accesibile înțelegerii copiilor;
- *pregătirea materialului informativ pentru activitatea de audiere* (aspectul informativ-ilustrativ, tehnologic, interpretativ, pentru a stabili corelația muzicii cu viața);
- *pregătirea condițiilor necesare desfășurării audițiilor muzicale* (verificarea locului, mediului unde se va desfășura audierea, a aparatelor, a calității înregistrării sau parcurgerea partiturii cu note);
- *dozarea progresivă a timpului de audiere nemijlocită* (30 secunde → 2 minute, ținând cont de posibilitatea de înțelegere a elevilor);
- *formularea clară a unor obiective și sarcini* de realizat în cadrul activității de audiere;
- *integrarea judicioasă a tehnicilor de cunoaștere a muzicii în procesul de analiză-caracterizare*: fredonatul melodiei/ temei muzicale, caracterizarea verbală a valorilor creației muzicale în baza unor repere, reprezentarea spațială/ grafică a expresivității unor elemente de limbaj muzical, asociații libere cu imaginea creațiilor din alte arte, explicația/ demonstrarea cunoștințelor muzicale și despre muzică, aferente expresivității muzicii din creația studiată etc.;

- *organizarea traseului de învățare a temei lecției prin activitatea de audiție în cinci pași:* (1) cuvânt introductiv, (2) audiția propriu-zisă a muzicii în cadrul căreia se vor atinge obiective operaționale prin care se descoperă tema lecției, (3) analiza-caracterizare a muzicii audiate, (4) re-audiția integrală a creației muzicale sau a unui fragment, (5) aprecierea artistică/valorică a creației muzicale.

Învățarea unui cântec în cinci pași presupune: (1) cuvântul introductiv prin care se realizează legătura dintre tema lecției și experiența muzicală a elevilor, (2) prezentarea cântecului ca model de interpretare, (3) analiza-caracterizare a valorilor cântecului (imaginea muzicală, mijloacele de expresie muzicală, forma muzicală etc.) în raport cu tema lecției, (4) învățarea propriu-zisă a cântecului (un cântec poate fi studiat pe parcursul a 1-2 lecții), (5) interpretarea artistică (a cântecului integral sau a fragmentului însușit).

Creația muzicală elementară, precum și celelalte activități muzical-didactice, poate fi integrată în scenariul unei lecții în două modalități: (a) ca activitate didactică, (b) ca metodă de învățare integrată în altă activitate (audiție, cânt, învățarea unui cântec etc.). În lista activităților de creație se înscriu: crearea unui ritm/ motiv sau melodie, elaborarea unui acompaniament ritmic/ ritmico-timbral, acompanierea unei melodii, crearea și reprezentarea conturului melodiei, jocul muzical, dramatizarea etc.

Metodologia activității de creație muzicală elementară reunește cinci pași: (1) cuvântul introductiv, (2) modelizarea (exersare, valorificarea resurselor muzicale, creație colectivă/ în grup/ individuală), (3) interpretarea artistică a modelului elaborat, (4) aprecierea/autoaprecierea/valorizarea, (5) integrarea activității de creație în contexte noi de învățare și extradidactice. Resursele informaționale din internet oferă foarte multe modele de creație muzicală. În acest context, se recomandă: utilizarea justificată a modelelor alese în raport cu tema și unitățile de competență stabilite pentru lecția de educație muzicală; adaptarea modelului în baza unui material muzical potrivit temei de studiu; respectarea metodologiei de organizare și realizare a unei activități de creație muzicală elementară. În cadrul unei activități muzical-didactice succesiunea obiectivelor operaționale dezvăluie logica demersului de învățare. Formularea simplă și clară a obiectivelor permite înaintarea cu pași mici în lumea muzicii. Fiecare obiectiv trebuie să orienteze, direcționeze activitatea de învățare (descoperire, cercetare, cunoaștere) a elevului. Dacă elevii nu pot răspunde la obiectivele înaintate, profesorul imediat regândește lanțul acțiunilor în așa fel, ca noile obiective să regleze/ asigure continuitatea procesului învățării. Aici este important de stabilit puntea dintre cele cunoscute, înțelese, percepute de elevii anterior cu situația nouă de învățare. Nerealizarea unor obiective (parțial sau total) declanșează reglarea prin mecanismele conexiunii inverse. În concluzie, reglarea derulării procesului de

învățământ, pe baza obiectivelor, nu se realizează doar la începutul și sfârșitul procesului, ci are un caracter permanent, permițând o autoreglare a funcționalității sistemului.

Învățarea la distanță la lecțiile de *educație muzicală* nu poate diminua valoarea formativă a tuturor activităților muzical-didactice, dar, totuși, există anumite specificații cu referire la modalitățile de abordare a acestora din perspectiva bugetului de timp și a calității emiterii/receptării muzicii. Pentru buna desfășurare a lecțiilor de *Educație muzicală* la distanță se recomandă:

Audiția muzicii să se realizeze ca activitate independentă (cu durata sunării creației de la 1,5 – până la 2 minute în clasele primare, până la 2,5 minute în clasele a V-a – a VI-a și până la 5 minute în clasele a VII-a și a VIII-a). Durata piesei audiate nu afectează metodologia activității de audiție, care reunește cinci pași încetățeniți în practica pedagogiei muzicale: 1. Cuvântul introductiv, 2. Audiția muzicii, 3. Analiza-caracterizare a muzicii, 4. Re-audiția unui fragment sau integrală a creației, 5. Valorizarea muzicii în raport cu tema lecției. Profesorul va propune link-ul piesei pentru audiție și sarcini concrete pentru realizare în timpul receptării muzicii (pentru pasul 2 și 3 din metodologia audiției). Elevii audiază creația muzicală independent, la propria sursă de receptare: laptop/ computer conectat la internet. Apoi elevii vor fi implicați în analiza-caracterizare a valorilor creației muzicale (trăire, imagine, expresivitatea limbajului, forma de organizare) în raport cu tema lecției. Această activitate poate integra activități sincrone și asincrone, precum: (a) tehnici de cunoaștere a muzicii prin interpretare (fredonarea frazei/melodiei, improvizarea ritmică, comentariul muzical etc.), (b) tehnici de creație muzicală elementară (reprezentarea conturului melodic, elaborarea partiturii ascultătorului, alcătuirea acompaniamentului la instrumente muzicale pentru copii etc.). Bugetul de timp pentru activitatea de cunoaștere prin audiție nu va depăși 15 minute.

Interpretarea muzicală (vocală, corală, instrumentală, vocal-instrumentală etc.) se va realiza în variantele: (a) sincronizat – ca interpretare concomitentă după modelul sonor propus de profesor, cu microfonul închis la elevi; (b) consecutiv (asincron) – interpretare independentă a elevilor, desfășurată după demonstrarea modelului de interpretare de către profesor. În ambele variante, după prezentarea interpretării-model a piesei vocale, se va realiza analiza-caracterizare a muzicii în raport cu tema lecției. Apoi, se va expedia elevilor modelul sonor pentru exersare și învățare. Elevii demonstrează învățarea interpretării muzicale a unei piese vocale numai individual, la lecția următoare sau peste 1-2 lecții.

Creația muzicală elementară poate reuni improvizații de ritm/ melodie, crearea acompaniamentului, muziciere, mișcări ritmice/ de dans, joc muzical etc. Metodologia de realizare a unor tehnologii muzicale autentice se regăsește în manualele de *Educație muzicală* pentru clasa a II-a și a III-a (editate în 2019 și 2020). În desfășurarea activităților de creație

muzicală se vor respecta următorii pași: (a) expunerea sarcinilor, algoritmului de acțiune, (b) elaborarea/ demonstrarea modelelor, (c) exersarea interpretării modelului (cu suport audio/video înregistrat prealabil), (d) realizarea artistică a activității de creație, (e) evaluarea/ autoevaluarea rezultatelor atinse în baza descriptorilor. Activitatea de creație poate fi realizată individual/ în grup, în temeiul unei liste cu sarcini concrete - pași de realizare.

2.4. Modele de integrare a artelor în proiecte STEAM

Muzica este viață sufletească umană exteriorizată cu ajutorul sunetelor muzicale. „Menirea sfântă a muzicii este să stingă urile, să potolească patimile și să apropie inimile într-o caldă înfrățire”, spunea marele compozitor al neamului, George Enescu. În toate activitățile artistice din viața oamenilor are loc o comunicare. Prin limbajul artelor oamenii se exprimă pe sine, lumea văzută sau nevăzută. Cu senzațiile (auzul, văzul) descoperim frumosul operei de artă, iar cu participarea emoțiilor ne apropiem sufletește, ne identificăm cu valorile ei: imagine, limbaj, formă. Deseori, același fapt din viață devine izvor de inspirație și pentru poeți, și pentru compozitori, și pentru plasticieni. Discursul unei opere artistice conține modalitatea de a gândi prin limbajul artei. Ritmul și armonia pot fi considerate elemente organizatoare ale tuturor artelor, dar și a întregului univers. Cu ajutorul versurilor, dansului și artelor plastice muzica dobândește o semnificație mai complexă și un plus de elocvență. Din simbioza muzicii cu alte arte s-au născut multe creații celebre.

Cel mai bun mod de a vă asigura că lecțiile dumneavoastră sunt autentice pentru procesul educațional STEAM este cu o listă simplă de căutare. Dezvoltăm căutări de integrare a artelor, cu accent și intenție diferită. De exemplu, dacă prin știință se cere elevilor să „demonstreze” ceva, atunci prin conținuturi de artă se va cere elevilor să-și „aplice” abilitățile, aceasta poate fi un indicator al unei posibile conexiuni intenționate.

Orice lecție STEAM se bazează pe întrebare, rezolvarea problemelor și învățarea bazată pe procese¹¹⁵. De fapt, aceasta este una dintre caracteristicile distinctive dintre Arts Integration și STEAM. Deci, atunci când doriți să realizați educația STEAM în sala de clasă, acordați atenție deosebită întrebării esențiale și procesului din jurul explorării sale. Ori de câte ori este utilizată o lecție STEAM, este imperativ ca conținutul artistic să fie selectat în mod intenționat și să fie predat cu integritate și nu în serviciul celui alt conținut. Realizarea de conexiuni semnificative nu este doar un bonus. Crearea de conexiuni oferă oportunități de carieră și aplicații utile din lumea reală. Astfel, învățarea STEAM este o modalitate prin care elevii înțeleg că ceea ce fac în sala de clasă contează - ceea ce învață, creează și aplică are posibilități și oportunități reale.

¹¹⁵ Ce să cauți în lecțiile și școlile STEAM: <https://artsintegration.com/what-is-steam-education-in-k-12-schools/#whysteam>

Pentru învățarea STEAM veritabilă, elevii trebuie să aibă instruire directă în abilitățile și procesele artistice (exemplu – Anexa 3). Educația STEAM nu se poate întâmpla dacă elevii nu explorează tehnici artistice, creațiile artiștilor și compozitorilor, abilitățile pentru a crea, a răspunde, a interpreta/ prezenta și a se conecta prin artă la cunoaștere/ învățare. Lecțiile STEAM pot avea loc în sala de artă sau muzică, dar se pot desfășura și în sala de matematică sau științe. Învățarea STEAM este un proces de aplicare, care permite elevilor să creeze sens pentru ei înșiși și pentru alții. Așa cum subliniază Susan Riley, „Școala nu trebuie să fie un loc, ci mai degrabă o stare de spirit care folosește artele ca pârghie pentru creșterea explozivă, conexiunile socio-emoționale și fundația pentru inovatorii de mâine... astăzi!”¹¹⁶

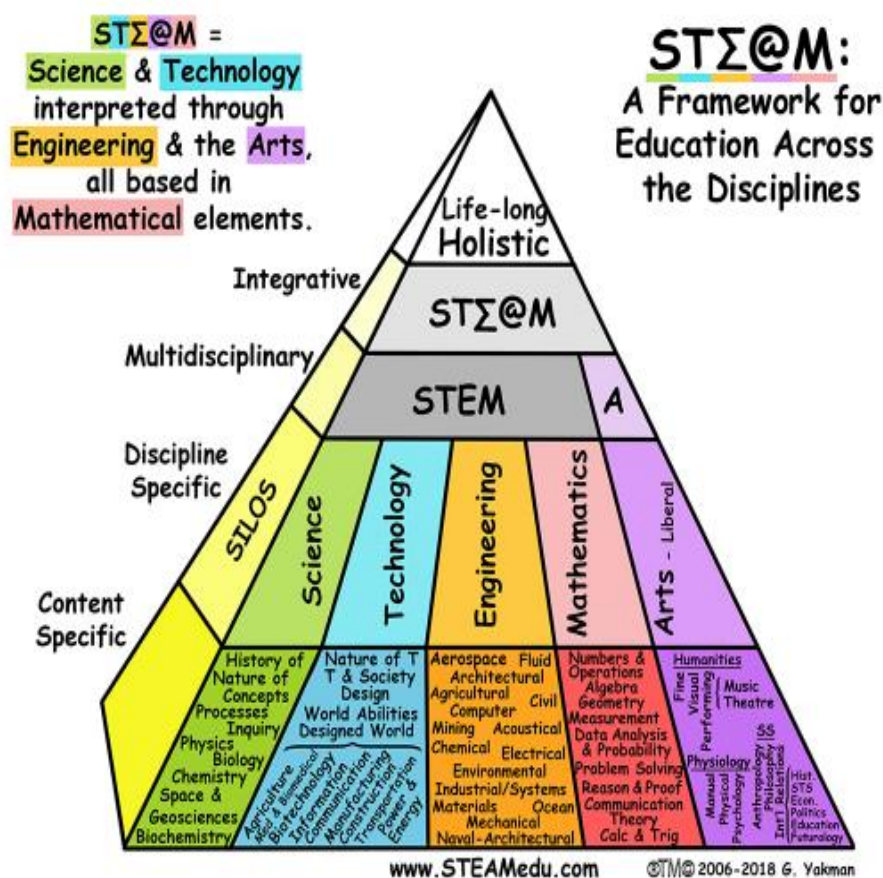

Figura 18. Piramida învățării STEAM

Georgette Yakman a definit acest model de învățare în 2006 ca STEAM. Este semnificativ faptul că fiecare domeniu/ disciplină promovează nevoia elevilor de a dezvolta competențele, care să-l facă suficient de alfabetizați în disciplină, pentru a putea continua să se adapteze și să manifeste capacitatea de a transfera cunoștințele dintr-un domeniu în altul, în temeiul unei alfabetizări funcționale. O altă perspectivă de învățare interdisciplinară este constructivismul, o teorie de învățare bazată pe probleme și proiecte, învățare prin investigație, învățarea autentică,

¹¹⁶ <https://artsintegration.com/what-is-steam-education-in-k-12-schools/#whysteam>

contextuală și experiențială, învățare colaborativă și comunitară etc. Momentul de vârf în piramida învățării STEAM îl constituie abordarea holistică.

Prin artă „apar acele lucruri a căror formă se află în spirit”, a subliniat Aristotel. Artele în procesul de învățare STEAM construiesc conexiuni prin intermediul **inteligenței spirituale**, modelând lumea interioară a personalității elevilor și construind punții de legătură dintre lumea interioară și cea exterioară. Are loc o sincronizare a inteligențelor multiple în actul de învățare.

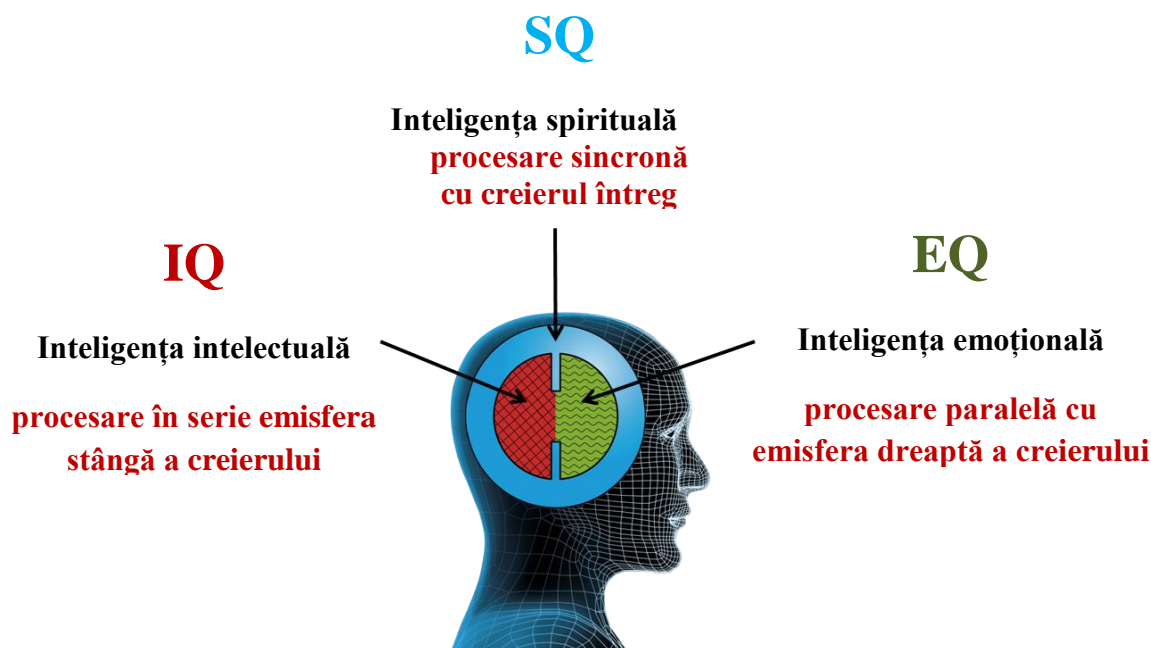

Figura 19. Caracterul integrator al inteligenței spirituale în actul de învățare prin arte.

Există un șir de argumente prin care argumentăm necesitatea integrării artelor în procesul de învățare prin proiecte STEAM: (1) cunoașterea artei nu poate fi decât act de interiorizare; (2) experiențele artistice ale vieții interioare pot modela/ edifica persoana umană; (3) pentru conceperea unui impact pozitiv al artelor în procesul de învățare este important de practicat *reflexiunea in-actu* (care există în procesul actului de creație/ receptare) și *post-actum* (care există după producerea acestuia), deoarece nu numai actul artistic, ci și reflexiunea artistică aduce contribuție la învățare; (4) inteligența spirituală (SQ) este un element integrator în actul de cunoaștere artistică, care reunește, mobilizează și transformă toate tipurile de inteligență pe care le avem; (5) caracterul metacognitiv al competențelor artistice circumscrie aplicarea unor strategii de succes¹¹⁷.

¹¹⁷ Morari, Marina. Conceptual Framework for Non-Algorithmic Education in STEAM Education: Toward Metacognitive Strategies. In: Railean, E., Elci, A., Elci, A. (Eds.). *Metacognition and Successful Learning Strategies in Higher Education*. Hershey, USA: IGI Global, 2017, pp. 201-219

Propunem un exemplu de formulare a întrebării, stării de interogație la lecțiile STEAM:

ȘTIINȚE

Explorează capacitatea energiei de a provoca mișcare sau de a crea schimbare.

TEHNOLOGIE

Dezvoltă, testează, perfecționează prototipuri ca parte a unui proces de proiectare ciclic.

INGINERIE

Recunoaște că designul este un proces creativ și că toată lumea poate proiecta soluții la probleme.

ARTĂ

Descoperă, utilizează varietatea limbajului, principiilor artistice pentru a crea, produce, reprezenta/ interpreta opere originale.

MATEMATICĂ

Rezolvă probleme care implică măsurarea și estimarea.

Integrarea artelor în procesul de învățare STEAM nu se realizează pentru efecte exterioare, ci, mai cu seamă, pentru a transforma **cunoașterea prin artă într-o experiență interioară**, deoarece: cunoașterea și descoperirea reprezintă etapele succesive ale înțelegerii; interiorul uman pune întrebări, caută explicații, relaționează, se identifică (mereu se construiește, se modelează, se edifică); manifestă cuprinderea senzorial-afectivă și meditația sufletească/reflexiunea; construiește judecata din partea intelectului în raport cu scara propriilor valori spirituale.

În același sens, M.S. Kagan¹¹⁸ subliniază că nevoia de muzică, care întruchipează toată bogăția sentimentelor umane, inspiră și înalță reacții emoționale naturale și formează un suflet subtil al unei persoane, care – cu atât mai departe, cu atât mai mult – va fi necesar pentru cultură, pentru că devine mai mult și mai clar că tipul logic de personalitate nu este o persoană „rezonabilă”, iluminătoare și nu o persoană cu sentimente romantice, ci o persoană holistică, care combină armonios aceste mari abilități ale spiritului, dezvoltate de-a lungul întregii istorii a lumii și, în același timp, înzestrat cu o abilitate dezvoltată de „imaginație productivă” (Kant), care

¹¹⁸ Каган М.С., *Музыка в мире искусств*. Серия «Антология мысли». – Москва: Юрайт, 2018, p. 204

poate fi numită și „imaginație proiectivă”, întrucât ea dirijează toate acțiunile practice ale oamenilor și leagă, astfel, prezentul și viitorul.

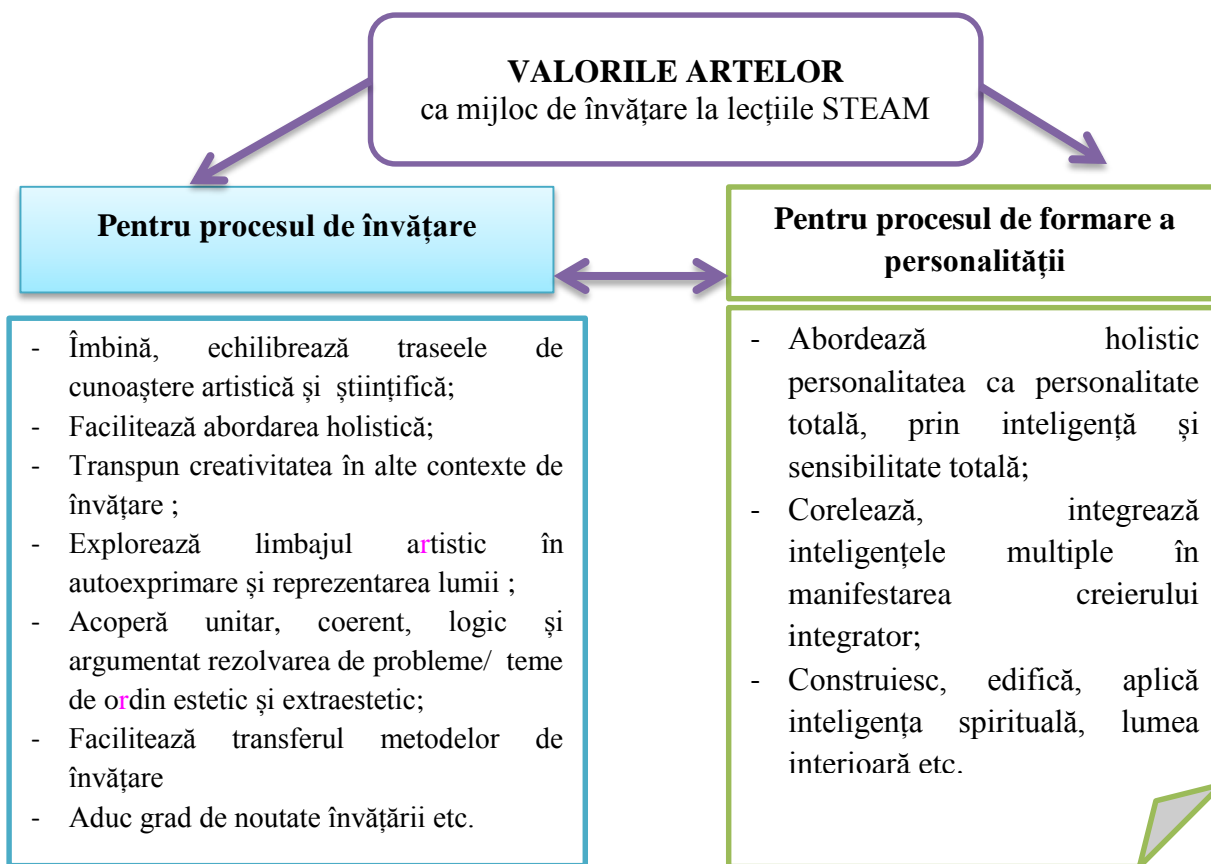

Figura 20. Valorile artelor ca mijloc de învățare la lecțiile STEAM

Potrivit caracterului holistic, organizarea curriculumului asigură un proces de formare-învățare, în care copilul să progreseze dinspre „periferia comportamentelor” spre „centrul trăirilor” intime și profunde. Perspectiva sistemico-holistică valorizează articularea în manieră sistemică, din perspectiva realizării finalităților educaționale, a multitudinii componentelor procesului de învățământ. Punctul de plecare în abordarea circular-sistemică pe care o propune această perspectivă îl constituie finalitățile educației. Predarea și învățarea sunt văzute dintr-o perspectivă holistică, reflectând lumea reală, care este interactivă”¹¹⁹.

Scopul holistic al învățării este dezvoltarea mai completă a capacităților umane în toate sferile vieții. În definirea **educației holistice** identificăm prioritatea spiritualului prin caracterul etern asupra materialului. Personalitatea educabilului este, mai presus de toate, un suflet care are propriul său obiectiv și obiectivele care să contribuie la realizarea acestui fapt. Educația holistică

¹¹⁹ Gremalschi, A., Formarea competențelor-cheie în învățământul general: provocări și constrângeri. In: *Studiu de politici educaționale*, Chișinău, 2016, p. 32

constă în capacitatea de a răspunde la diversele stiluri de învățare și nevoilor de evoluție ale ființei umane.

În praxiologia educației identificăm următoarele aspecte privind integrarea muzicii în educația STEAM:

- abordarea tuturor nevoilor educabilului din punct de vedere emoțional, fizic, intelectual, spiritual și al relațiilor cu ceilalți;
- construirea de relații pozitive cu sine, cu ceilalți și cu mediul;
- dezvoltarea mai completă a capacităților, abilităților umane în toate sferele vieții;
- stabilirea parteneriatelor pentru învățare dintre copii, familii și comunități;
- punerea în funcțiune a unor modalități eficiente de corelare a diferitelor tipuri de conținuturi ale educației formale în aria educației nonformale și informale;
- colaborarea, respectul reciproc al tuturor actorilor procesului educațional.

Managementul clasei nu este posibil fără relații bune. Învățarea în baza proiectelor STEAM impune un anumit spirit de comunicare în clasa de elevi. Comportamentul și relațiile membrilor unei clase merg mână în mână. Acestea pot fi deseori sporite într-un mediu activ de învățare. Pedagogul are nevoie de strategii specifice pentru a gestiona o varietate de comportamente în sala de clasă. Pot fi elaborate anumite valori, în jurul cărora se construiește comunicarea. Iată, de exemplu, câteva reguli de învățare în clasa STEAM:

- În această clasă împărtășim, ne iubim, râdem și ne dezvoltăm.
- Suntem cu toții împreună în asta.
- Suntem cu toții buni.
- Cu toții putem avea succes.

Există mai multe „puzzle” ale managementului clasei în realizarea procesului de învățare STEAM:

- Timpul și spațiile de tranziție;
- Aranjamentele de mobilier;
- Gestionarea consumabilelor;
- Crearea grupurilor de lucru;
- Spații individuale de lucru;
- Gestionarea comportamentelor.

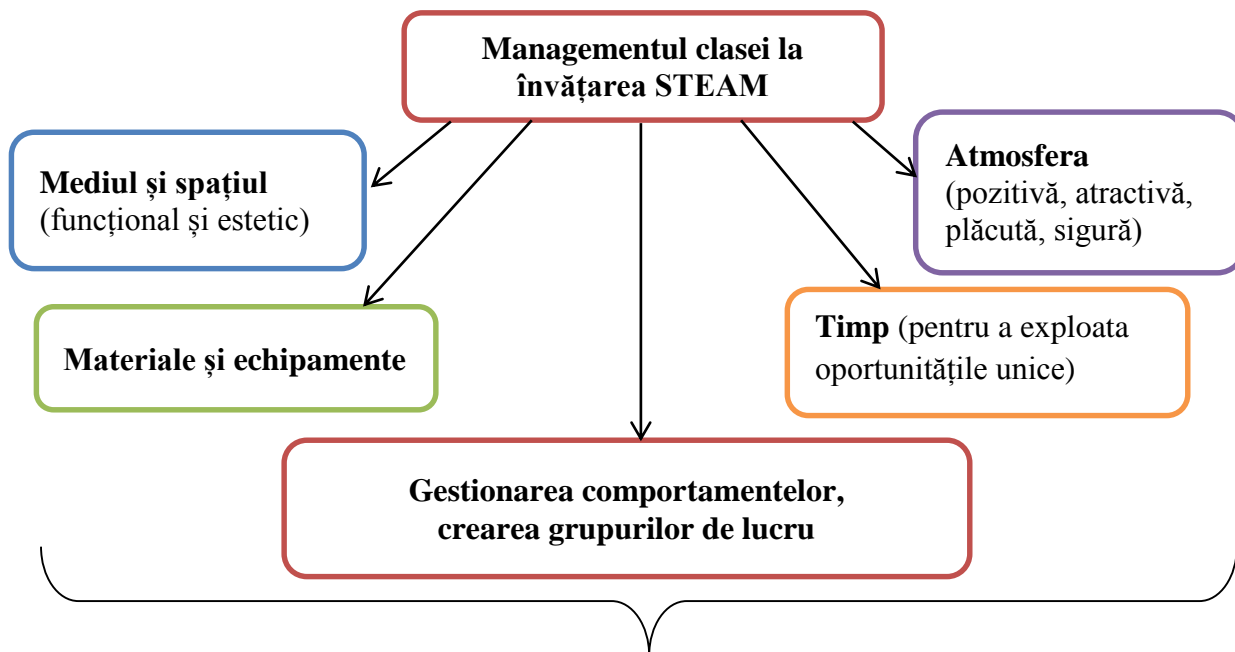

Figura 21. Componentele managementului clasei la învățarea STEAM

În procesul de formare a cadrelor didactice cu privire la învățarea în baza lecțiilor/proiectelor STEAM este util de avut în vedere răspunsul la următoarele întrebări:

- Definirea distinctă a învățării STEM, STEAM și învățării integrate, inclusiv diferențele și asemănările fiecărei strategii;
- Selectarea unităților de competență din Știință, Tehnologie, Arte, Matematică, care sunt aliniată și îmbunătățesc reciproc învățarea prin implicarea elevilor;
- Construirea unor serii de lecții STEAM autentice și riguroase în ceea ce privește implicarea cognitivă individuală a elevilor;
- Elaborarea unor fișe tehnologice, proiecte, trasee de învățare, în care se conturează o mare varietate de căi pe care elevii le-ar putea explora la lecțiile STEAM (vezi Anexa 2);
- Proiectarea evaluării care măsoară echitabil stăpânirea unităților de conținut pentru fiecare finalitate proiectată;
- Crearea unor resurse de facilitare a datelor care implică profesorii și elevii în reflecțiile unei experiențe de învățare STEAM și schițarea următorilor pași în creșterea elevilor;
- Explorarea principiilor designului și oferirea exemplelor de moduri în care proiectele didactice pot fi implementate cu succes pentru lecția STEAM;

Exemplele de dezvoltare a unei lecții STEAM pot fi inițiate de la teme de ordin integrator, din care se pot formula întrebări pentru diferite domenii de cunoaștere sau discipline școlare din diferite arii curriculare:

MODELUL 1. Identificarea conexiunilor dintre arte și alte domenii de cunoaștere.

Tema: *Figuri și forme în cotidian*

Problema: Cum se raportează forma și conținutul?

Perspectivă de cercetare și învățare prin arte:

- Figuri și forme în design vestimentar: modele, semnificație, stil/ util;
- Figuri și forme în ornamentele ie moldovenești, covorului moldovenesc, în pavaj etc.;
- Figuri fractale în artă și natură ;
- Organizarea imaginii artistice în diferite forme ale artei muzicale ;
- Figuri și forme în compoziția de dans.

MODELUL 2. Construirea conexiunilor în baza unor întrebări esențiale

Tema: ***Privind prin geam: cum se schimbă lumea.***

Lista întrebărilor:

- Despre ce cântă Pământul?;
- Cum înțelegem/ deosebim expresiile „muzica naturii” și „muzica despre natură”?;
- Ce sună? Unde sună? Cum sună? De ce sună în mediul naturii și cel urban?;
- Ce comunică senzațiile mele (auditive, vizuale, olfactive etc.) la receptarea lumii din jur?;
- Care este mesajul secret al operelor de artă privind lumea în care trăim?

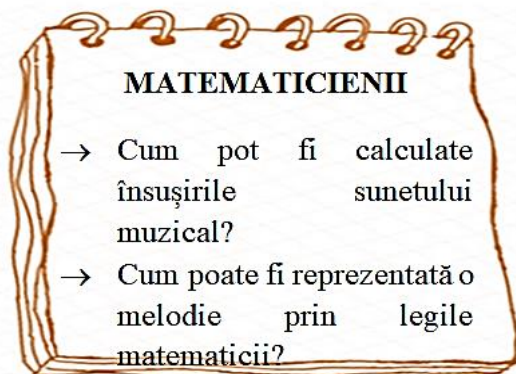
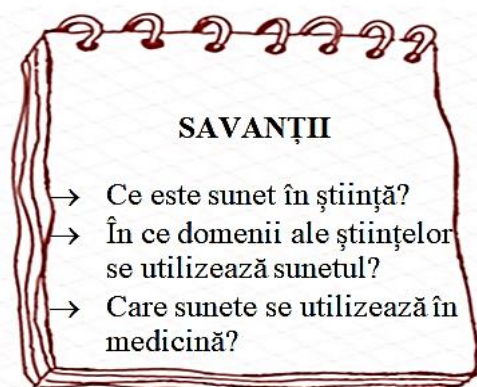
MODELUL 3. Construirea lecției STEAM în baza grupurilor de cercetare

Tema: ***Magia sunetului***

Pași de realizare: 1. Împărțiți-vă în grupuri și alegeți-vă un domeniu care vă place. 2. Studiați tema „Magia sunetului” din perspectiva domeniului ales, consultând diferite surse informaționale. 3. Alcătuiți un poster cu informațiile alese: texte, imagini, tabele, figuri etc. 4. Organizați o expoziție cu lucrările realizate, ca într-o galerie de artă. 5. Alegeți un reprezentant al grupului care să prezinte tema cu ajutorul posterului. 6. Membrii grupurilor vizitează galeria, examinează fiecare poster, adresează întrebări și pot face observații și alte propuneri pe care le consemnează la subsolul foii. 7. Apreciați reciproc proiectele realizate.

În rezultatul implementării modelelor de învățare prin proiecte STEAM, formulăm câteva concluzii despre importanța acestora:

- Necesitatea realizării cooperării dintre diferite discipline, respectând legitățile fiecăreia;
- Implicarea unui anumit grad de integrare (legătură) dintre diferite domenii de cunoaștere;
- Utilizarea unui limbaj comun pentru diferite discipline (terminologie, metode etc.);
- Solicitarea învățării integrate, când se pune accent nu pe conținutul învățării, ci pe anumite competențe;
- Transferul metodelor de predare/ învățare/ evaluare dintr-o disciplină într-alta;
- Debordarea limitelor unei discipline;
- Atingerea finalităților inter- și transdisciplinare raportate la profilul absolventului.

Proiectele STEAM sunt realizate în comun cu profesorii ce predau disciplinele implicate în realizarea proiectului respectiv. Pornind de la o problemă/ temă, se formulează o listă de întrebări/ probleme posibile, în baza cărora fiecare profesor construiește traseele posibile de învățare, cu referință la strategii, conținuturi și produse/ finalități atinse. Timpul rezervat pentru realizarea proiectului diferă de la proiect la proiect: de la o săptămână până la două-trei luni. Evaluarea proiectului se poate face în raport cu următoarele criterii de succes:

- **Validitatea proiectului** - vizează gradul în care acesta acoperă unitar și coerent, logic și argumentat tema propusă;
- **Completitudinea proiectului** se reflecta în felul în care au fost evidențiate conexiunile și perspectivele interdisciplinare ale temei, competențele și abilitățile de ordin teoretic și practic și maniera în care acestea servesc conținutului științific;
- **Elaborarea și structurarea proiectului** privește acuratețea, rigoarea și coerența demersului științific, logica și argumentarea ideilor, corectitudinea concluziilor;
- **Creativitatea** - vizează gradul de noutate pe care-l aduce proiectul în abordarea temei sau în soluționarea problemei;
- **Calitatea produsului** obținut și eficiența acestuia;
- **Prezentarea** și susținerea publică a proiectului.

ÎNCHEIERE

Izolarea activității umane de artă este o manifestare a incoerenței societății noastre. În cercetările științifice, deseori, lumea spirituală și cea fizică sunt separate. În recuperarea acestui dualism în sistemul de învățământ, dar și în viața societății umane, un loc organic trebuie să-l ocupe artele. Deoarece doar în opera de artă regăsim expresia interiorului uman, care leagă firesc viața omului cu mediul - lumea externă în care acesta trăiește/ creează.

Procesul de învățare la disciplinele ariei curriculare *Arte* reprezintă, în esență, *educația prin arte* și se bazează pe experiențele elevului în trăirea artei, actul intențional de conștiință și revelarea stării conștiinței Sinelui.

Efectele formative ale integrării artelor și construirea conexiunilor între arte și științe solicită o înțelegere profundă a conținuturilor învățării, sporirea interesului pentru cunoaștere și participare activă la procesele de explorare și afirmare a talentului, individualității și expresivității personale a elevilor, de creștere a încrederii și a sentimentului de autoeficacitate. În rezultatul contactului/ comunicării/ cunoașterii artei se formează și manifestă *viziunea intuitiv-intelectuală de conștientizare a vieții*. În studiul artelor se articulează și relaționează intens dimensiunile de conștientizare a materiei învățate: conștientizare emoțională, fizică, mentală (cognitivă), spirituală, social-relațională - dimensiuni care reprezintă coeficientul de conștientizare a învățării.

Diviziunea artelor nu exclude sinteza lor, prin urmare, simbioza artelor devine o condiție a civilizației epocii, presupune influența lor reciprocă și cooperare, coexistența activă în sfera de convergență a artei cu știința și filosofia. Esența profundă a artei dezvăluie *unitatea dialectică dintre elementul sensibil (material) și cel inteligibil (spiritual)*, prin care se unifică experiențele artistice în una de sinteză și o deosebesc de alte tipuri de învățare/ cunoaștere. În organizarea învățării într-o experiență artistică este definitorie continuitatea și legătura dintre elementele experienței artistice și evenimentele/ activitățile/ trăirile care constituie conținutul general al experienței de viață a individului.

Extinderea procesului de învățare peste limita domeniului de *educație artistico-estetică* spre *educația extraestetică* poate asigura formarea de competențe-cheie și transdisciplinare. Prin valorificarea potențialului imagistic, expresiv, intelectual, emoțional etc. al operelor de artă în procesul de învățare, pot fi atinse cele cinci dimensiuni ale învățării permanente în procesul de învățare: (1) *a învăța să cunoști (să știi)*; (2) *a învăța să faci*; (3) *a învăța să trăiești împreună cu ceilalți*; (4) *a învăța să fii*; (5) *pentru a învăța să te transformi pe tine și să schimbi societatea*. Ghidul teoretico-metodologic oferă în anexe mai multe modele pentru implementarea învățării integrale prin proiecte STEAM (vezi Anexa 5). Prin urmare, prin extinderea învățării artelor din

domeniul estetic în domeniul extraestetic pot fi completate perspectivele de integrare a educației prin arte în procesul de învățare.

Învățarea interdisciplinară și învățarea integrată se bazează pe o învățare disciplinară de calitate. Învățarea la lecțiile de *Educație muzicală și Educație plastică* din instituțiile de învățământ general este condiționată de: *sensurile întruchipate în opera de artă* (filosofice, etice, estetice, spirituale, psihologice etc.); *valorile operei de artă* (imagine, limbaj, formă, gen etc.); *legitățile operei de artă* (caracterul sonor, spațial, temporal, imagistic, expresiv etc.); *respectarea specificului cunoașterii artistice* în actul didactic; *însușirile individului implicat în actul artistico-didactic* (senzațiile auditive/vizuale/motrice, sensibilitate, atenție, memorie, imaginație, gândire ert.); *metodologia activităților artistico-didactice* (receptare, interpretare/ reprezentare artistică, creație artistică).

În procesul de învățare elevii sunt orientați valoric pentru conștientizarea experienței artistice în cinci etape succesive: 1. Etapa senzorială și subsenzorială. 2. Etapa contemplativă. 3. Etapa de diferențiere a rezultatelor percepției. 4. Etapa „ecoului” experiențial. 5. Etapa atitudinal-valorică.

Abordarea interdisciplinară a Educației muzicale și Educației plastice aliniază tendințele firești ale elevilor de a da sens experienței lor și de a integra ceea ce știu într-un model de acțiune sau imagine de ansamblu a lumii. Influența puternică a muzicii și artelor plastice asupra vieții este văzută mai holistic atunci când elevii pot descoperi coerența artelor cu alte aspecte ale experienței lor școlare și, totodată, descoperă *legătura artelor cu viața*. Dobândirea de cunoștințe și abilități neconectate cu viața nu are sens.

Reconfigurarea procesului de învățare la disciplinele ariei curriculare Arte este condiționată de următoarele funcții:

- Funcția integratoare în dialogurile și tradițiile culturale;
- Funcția integratoare în participarea totală a individului;
- Funcția integratoare prin cunoașterea artistică;
- Funcția integratoare prin inserție socială cu păstrarea individualității;
- Funcția integratoare a experiențelor reflexive interioare;
- Funcția integratoare prin dimensiunea spirituală a învățării;
- Funcția integratoare prin abordarea diferențiată a învățării.

Pentru a atribui un *caracter holistic procesului de învățare* la disciplinele ariei curriculare Arte este necesară interrelaționarea activităților principale ale ființei umane: fizică, vitală, mentală, psihică și spirituală. *Caracterul holistic în abordarea elevului* va fi posibil de atins, dacă se vor

construi conexiuni dintre sferele personalității în procesul de învățare: emoțională, comportamentală, senzitivă, cognitivă, valorică.

Recomandăm cadrelor didactice să includă mai multe subiecte interdisciplinare în procesul de învățare, pentru a spori și aprofunda experiența artistico-estetică, deoarece: se tratează un obiect sau un fenomen prin abordări multiple; se lărgeste și mărește gama de percepție și, în multe cazuri, se prelungește durata cunoașterii/ cercetării; se deschid noi perspective în studiul unui obiect/ fapt/ fenomen, pe care elevii le pot considera inițial neatractiv - pot fi făcute mai interesante prin adăugarea unui alt subiect, alt traseu de învățare; se lărgesc și se aprofundează cunoștințele de bază și se formează aptitudinile necesare pentru atribuirea de sens pe mai multe subiecte; se oferă mai multe oportunități pentru învățare individualizată și contexte de socializare; se modelează și manifestă mijloacele personale de exprimare ale elevilor.

Menționăm, în special, *dimensiunea spirituală a învățării prin arte*, când se valorifică legătura dintre spiritualitate și opera de artă în trei moduri distincte: 1. ca experiență pe care altfel nu ar întâlni-o, într-o atmosferă în care nu li se cere neapărat să facă ceva cu ea sau despre ea; 2. ca proces de reflexivitate interioară, construirea identității de sine pozitivă, bazată pe o recunoaștere a valorii de sine; 3. ca proces de formare a propriilor atitudini și valori, pentru a spori identitatea de sine și valoarea de sine prin valorile artei. Cadrul didactic va ține în vizorul său patru elemente complementare: *perceperea, senzația, gândirea, intuiția* - toate având legături între spiritualitate și muzică.

Una din perspectivele de reconfigurare a învățării și educației prin arte, în sistemul de învățământ general, îl constituie învățarea STEAM (Știință, Tehnologie, Inginerie, Artă și Matematici), reprezentată schematic de G. Yakman printr-o piramidă cu mai multe niveluri (vezi Anexa 1): 1) holistic, 2) integrativ, 3) multidisciplinar, 4) discipline specifice, 5) conținut specific.

Interesul, curiozitatea, capacitatea de a găsi soluții la o problemă și a fi creativ în găsirea soluțiilor din diferite perspective (domenii de cunoaștere, discipline școlare, domenii de activitate) se află în centrul acestei abordări. Aceasta înseamnă că artele și științele umaniste sunt țesute în educația STEAM la fel ca orice altceva.

Argumentăm necesitatea integrării artelor în procesul de învățare prin proiecte STEAM astfel: (1) cunoașterea artei nu poate fi decât act de interiorizare; (2) experiențele artistice ale vieții interioare pot modela/ edifica persoana umană; (3) pentru conceperea unui impact pozitiv al artelor în procesul de învățare, este important de practicat *reflexiunea in-actu* (care există în procesul actului de creație/ receptare) și *post-actum* (care există după producerea acestuia), deoarece nu numai actul artistic, ci și reflexiunea artistică aduce contribuție la învățare; (4)

inteligență spirituală (SQ) este un element integrator în actul de cunoaștere artistică, care reunește, mobilizează și transformă toate tipurile de inteligență pe care le avem; (5) caracterul metacognitiv al competențelor artistice circumscrie aplicarea unor strategii de succes.

Învățarea prin proiecte STEAM este condiționată de următorii factori:

- Planificare colaborativă, inclusiv a unor conținuturi transversale, cu profesori din fiecare arie curriculară;
- Ajustarea proiectelor didactice pentru a se adapta unui nou mod de predare și învățare (vezi modele de proiectare a lecțiilor STEAM în anexa 2 și modele de planificare a demersului didactic în anexa 5);
- Dezvoltarea profesională în problematica practicilor și principiilor STEAM;
- Alinierea procesului de învățare prin proiecte STEAM la standarde, acte normative;
- Implementarea învățării prin proiecte STEAM fără întreruperea procesului educațional în ansamblu;

Nivelurile de integrare a activităților muzical-didactice în procesul de învățare include:

- Micronivelul – *cultura muzicală/ plastică* manifestată în cadrul activităților muzical-didactice (AMD) - de audiție, interpretare, creație. Pe interiorul unei AMD se pot integra diverse forme de inițiere în/ prin muzică.
- Macronivelul – *cultura artistică* manifestată în cadrul activităților care integrează activități corespunzătoare diferitor arte: literatură, muzică, coregrafie, teatru și altele.
- Metanivelul – *cultură generală* manifestată în diverse activități de cunoaștere și activitate umană, care contribuie la formarea/ dezvoltarea personalității.

În concluzie, integrarea artelor în procesul de învățare STEAM nu se realizează pentru efecte exterioare, ci, mai cu seamă, pentru a transforma cunoașterea prin artă într-o experiență interioară, deoarece: cunoașterea și descoperirea reprezintă etapele succesive ale înțelegerii; interiorul uman pune întrebări, caută explicații, relaționează, se identifică (mereu se construiește, se modelează, se edifică); manifestă cuprinderea senzorial-afectivă și meditația sufletească/ reflecția; construiește rațiunea în raport cu scara propriilor valori spirituale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. BĂLAN, G. *Cum să ascultăm muzica*. București: Editura Humanitas, 1998.
2. BĂLICI, V. Configurarea actuală a procesului de învățare: probleme, constrângeri, provocări. In: *Paradigma de reconfigurare a procesului de învățare*. Monografie. Chișinău: IȘE, 2021.
3. BĂRZEA, C. *Arta și știința educației*, Ediția a II-a. București: EDP, 1998.
4. BEARD, A. *Născuți pentru a învăța*. București: Publica, 2019.
5. BLAGA, L. *Trilogia culturii*. București: Editura Humanitas, 2011.
6. BRANSFORD, J., BROWN, A., COCKING, R. *How people learn: Brain, Mind, Experience and Schools*, Comission on Behavioral and Social Sciences and Education, National Research Council, National Academy Press, Washington DC, 2000.
7. BURNAFORD G., APRIL A., WEISS, C. *Rennaisance in the classroom. Arts integration and meaningful learning*, Routledge, 2011.
8. *Cadrul de referință al curriculumului național / aut.: Vladimir Guțu, Nicolae Bucun, Adrian Ghicov [et al.]; coord.: Lilia Pogolșa, Valentin Crudu; experți intern.: Ciprian Fartușnic, Daniel Petru Funeriu; Min. Educației, Culturii și Cercet. al Rep. Moldova. Chișinău: Lyceum, 2017.*
9. CALLO, T. Integrarea conținuturilor învățării din perspectiva formării competențelor-cheie. In: *Paradigma de reconfigurare a procesului de învățare*. Chișinău: Institutul de Științe ale Educației, 2021.
10. CERGHIT, I. *Sisteme de instruire alternative și complementare*. Iași: Editura Polirom, 2008.
11. CIOLAN, L. *Învățarea integrată*. Fundamente pentru un curriculum transdisciplinar. Iași: Editura Polirom, 2008.
12. CLARK, E. *Designing and implementing an integrated curriculum: A student-centered approach*, Holistic Education Press, Branton, VT, 1997.
13. COJOCARU, S., BARBAS E. *Educație artistică. Ghiduri metodologice*. Dezvoltarea și implementarea curriculumului în învățământul gimnazial. Coord. Vladimir Guțu, Eugen Coroi. Chișinău: Ministerul Educației și Științei al RM, 2000.
14. COZMA, C. *Meloeticul, eseu semiotic asupra valorilor morale ale creației artistice muzicale*. Iași: Junimea, 1996.
15. CRISTEA, S. *Dicționar de termeni pedagogici*. București: EDP, 1998.
16. CSLOVJECSEK, M., ZULAUF, M. *Integrated Music Education: Challenges of Teaching and Teacher Training*. Conference proceedings. Peter Lang Publishers, Berna, Berlin, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien, 2018.
17. CUCOȘ, C. „Arta educației” – realitate, deziderat, metaforă? In: *Creativity – sociological and philosophical dimensions*. / Coord. Marinela Rusu. Iași: Academia Română, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gheorghe Zane”, 2016.
18. CUCOȘ, C. *Educația: iubire, edificare, desăvârșire*. Iași: Editura Polirom, 2008.
19. CUCOȘ, C. *Educație estetică*. Iași: Editura Polirom, 2014.
20. CUCOȘ, C. Integrare și interdisciplinaritate în realizarea educației estetice. In: *Etic și estetic. Modelare personală prin artă*. In: Vol. 1: Modalități interpretative, contrast și controverse. / Coord. Marinela Rusu. Iași: Ars Longa, 2015.
21. CUCOȘ, C. *Pedagogie*. Iași: Editura Polirom, 2014.
22. CUCOȘ, C. *Educație estetică*. Iași: Editura Polirom, 2014.
23. Curriculum național, Educație muzicală, cl.V-VII-a, curriculum disciplinar, ghid de implementare, Chișinău 2020.
24. Curriculum național, Educație plastică, cl.V-VII-a, curriculum disciplinar, ghid de implementare. Chișinău, 2020.
25. DEWEY, J. *Art As Experience*. New York: Capricorn Books, 1958.

26. ESBJÖRN-HARGENS, S. *Integral Theory in Action: Applied, Theoretical, and Constructive Perspectives on the AQAL Model*. SUNY Press, 2010.
27. FILDAN, N. STEAM - o nouă abordare în sistemul educațional în societatea cunoașterii. In: *Buletinul AGIR*, nr. 1/2015.
28. FRANȚUZAN, L., HADÎRCĂ M, CALLO T. Paradigma de reconfigurare a procesului de învățare. Monografie colectivă. Chișinău: IȘE, 2021.
29. GOLDBERG, M. *Integrating the Arts: An Approach to Teaching and Learning in Multicultural and Multilingual Settings*, 3rd Edition. London: Pearson, 2006.
30. GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*. Ed. a V-a, Vol. I, II. București: Editura Fundației România de Mâine, 2007.
31. GREMALSCHI, A. Formarea competențelor-cheie în învățământul general: provocări și constrângeri. In: *Studiu de politici educaționale*, Chișinău, 2016.
32. HEGEL, G.W. *Prelegeri de estetică*. București: Editura Academiei RSR, 1966.
33. HUSAR, All. *Studii de estetică. Istoria și teoria artei*. Iași: Princeps edit, 2008.
34. *Integral theory in action: applied, theoretical, and constructive perspectives on the AQAL model.*/ edited by Sean Esbjörn-Hargens. State University of New York, 2010.
35. *Integrated Music Education: Challenges of Teaching and Teacher Training*. Conference proceedings. Edited by Markus Cslovjeseck and Madeleine Zulauf. Peter Lang Publishers, 2018.
36. IUCU, R. *Instruirea Școlară. Perspective teoretice și aplicative*. Iași : Editura Polirom, 2008.
37. KERLAŢ, A. *L'art pour éduquer? La tentation esthétique: contribution philosophique à l'étude d'une paradigme*. Québec: Les Presses de L'Université Laval, 2004.
38. KIRKLAND, J. P. Helping to restore spiritual values in abused children: A role for pastoral cares in education. In: R. Best (Ed.), *Education, spirituality and the whole child*. London: Cassell, 1996.
39. KOLB, D. *Experiential Learning as the Science of Learning and Development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1984.
40. LEAVE, A., RICHARD, M. Promoting Spirituality Through Music in the Classroom. In: *Integrated Music Education. Challenges of Teaching and Teacher Training*. Ed. By Markus Cslovjecsek, Madeleine Zulauf. Bern, 2018.
41. LEIBNIZ, G. *Nouveaux essais sur l'entendement humain*. Paris: Presses Universitaires de France, 1972.
42. MĂNESCU, M. *Arta învățării artei*. Cluj-Napoca: Eikon, 2008.
43. MANSILLA, B. Assessing student work at disciplinary crossroads. *Change: The Magazine of Higher Learning*. 37(1), 2005.
44. MANSILLA, B., JACKSON A. *Educating for Global Competence: Preparing Our Youth to Engage the World*. Council of Chief State School Officers' EdSteps Initiative & Asia Society Partnership for Global Learning. New York: Editor Evan Omeroso, 2011.
45. MARCHALL, J. Connecting art, learning, and creativity: A case for curriculum integration. In: *Studies in Art Education*, 46(3), 2005.
46. MELLO, R. When pedagogy meets practice: Combining arts integration and teacher education in the college classroom. *Arts and Learning Research*, 20(1), 2004.
47. Metafizica, 1032 b), ⇒ Aristotel, Metafizica, trad. A. Cornea, București: Editura Humanitas, 2001.
48. MITESCU MANEA, M. *Artele și învățarea școlară*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ion Cuza”, 2016.
49. MORARI, M. Conceptual Framework for Non-Algorithmic Education in STEAM Education: Toward Metacognitive Strategies. In: Railean, E., Elci, A., Elci, A. (Eds.). *Metacognition and Successful Learning Strategies in Higher Education*. Hershey, USA: IGI Global, 2017.

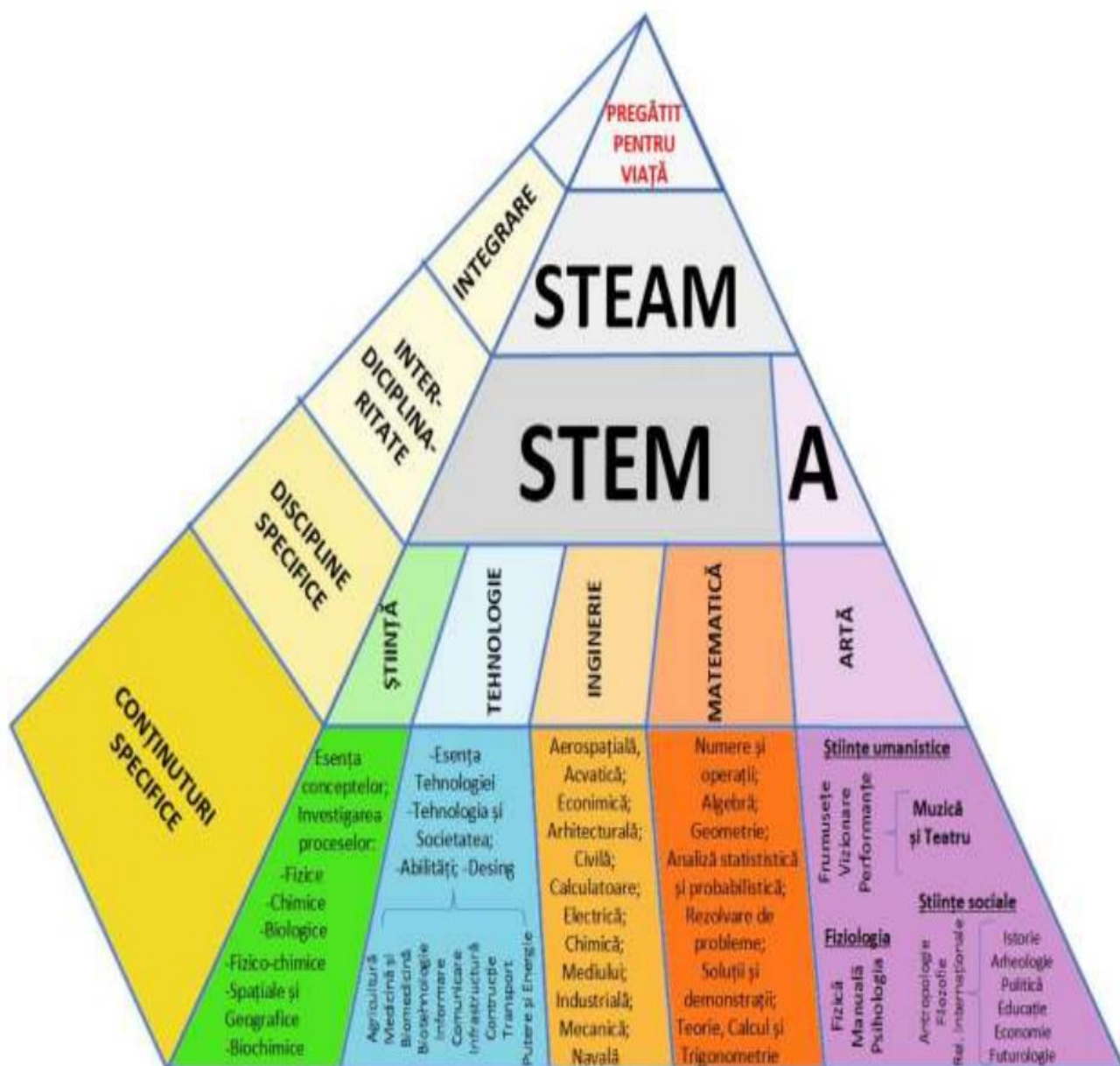
50. MORARI, M. *Cunoașterea prin artă ca experiență interioară*. In: *Etic și Estetic. Modelare personală prin artă*. In: Vol. 1: Modalități interpretative, contrast și controverse. / Coord. Marinela Rusu. Iași: Ars Longa, 2015.
51. MORARI, M. *Educație muzicală*. in: *Educație artistică în preșcolaritate*. Chișinău: Editura Pontos, 2016.
52. MORARI, M. *Educație muzicală: Concepția didactică a disciplinei*. In: *Ghid de implementare a Curriculumului pentru învățământul primar*. Chișinău: MECC, 2018.
53. MORARI, M. *Natura comună a artelor*. In: *Glottodidactica*. Biannual Journal of Applied Linguistics, 1(IV), 2013, pp. 43-51.
54. MORARI, M. *The principles of artistry in musical education*. In: *Review of artistic education*, no. 15-16/2018, "George Enescu" University of Arts Iași, Romania: Artes publishing house, Iași, România, 2018.
55. MUKAŘOVSKY, J. *Studii de estetică*. București: Editura Univers, 1974.
56. NICULA, I. *Tratat de pedagogia școlară*. București: EDP, 1996.
57. PALMER, A. J. *Music education and spirituality: A philosophical exploration II*. *Philosophy of Music Education Review*, 14(2), 2006.
58. PALMER, A. J. *Music education and spirituality: A philosophical exploration*. *Philosophy of Music Education Review*. 3(2), 1995.
59. PAVELCU, V. *Culmi și abisuri ale personalității*. București: EDP, 1974.
60. POUIVET, R., *Ce este o operă de artă?* Iași: Editura Fundației academice AXIS, 2009.
61. PRIESTLEY, J. G. *Curriculum and Kierkegaard: Towards creating a paradigm for discerning the spiritual dimension of education*. In: *Education for spiritual, moral, social and cultural development*. London: Continuum, 2000.
62. RUSSU, M. *Etic și Estetic. Modelare personală prin artă*. In: Vol. 1: Modalități interpretative, contrast și controverse. / Coord. Marinela Rusu. Iași: Ars Longa, 2015.
63. SCURTULESCU, D., SCURTULESCU, F. *Calea transcendențială a muzicii*. București: Ararat, 2000.
64. SOUZA, M. *Educating for hope, compassion and meaning in a divisive and intolerant world*. *International Journal of Children's Spirituality*, 11(f), 2006.
65. ȘTEFAN, M. *Lexicon pedagogic*. București: Editura Aramis Print, 2006.
66. STRAUS, T. *Umelecke muslenie. K otazke specificosti umelekcho poznanie*. Bratislava: Poznanie, 1968.
67. ȘUȘALĂ, I.N. *Estetica și psihopedagogia artelor plastice și designului*. București: Sigma, 2000.
68. SWANWICK, K. *Teaching music musically*. U.S.A., Canada: Routledge, 2011.
69. VIANU, T. *Estetica*. București: Orizonturi, 2014.
70. WAGNER, B. J. *Educational drama and language arts: What research shows*. Portsmouth, NH: Heinemann, 1998.
71. WERMKE, J., *Hor-Bilder: Zur Funktion von Bildern im Rahmen einer Horerziehung*. In: J. Bilstein (Ed.), *Anthropologie und Padagogik der Sinne*. Opladen, Germany: Barbara Budrich, 2011.
72. WIDORSK, D. *Interdisciplinarity Based on a Deep Understanding of Disciplinarity: Benefits for Students' Self Development*. In: *Integrated Music Education: Challenges of Teaching and Teacher Training*. Conference proceedings. Peter Lang Publishers, 2018.
73. WOLFE, P. *Brain matters: Translating research into classroom practice*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development (ASCD), 2001.
74. ZLATE, M. *Fundamentele psihologiei*. Iași: Editura Polirom, 2009.
75. ZULASKI, J. *A Complete Integral Education: Five Principal Aspects*. California Institute of Integral Studies (CIIS). In: *Integral review*, July 2017, Vol. 13, No. 1.
76. ОСТРОМЕНСКИЙ, В. *Формирование музыкального познания*. Кишинев: Штиинца, 1988.

77. ДМИТРИЕВА, Л.Г., ЧЕРНОИВАНЕНКО, Н.М. *Методика музыкального воспитания в школе: Учеб. Пособие для студ. сред. пед. учеб. Заведений.* 2-е изд. – Москва: Издательский центр «Академия», 1998.
78. КАБАЛЕВСКИЙ, Д.Б. *Как рассказывать детям о музыке?:* кн. Для учителя/Д.Б. Кабалецкий; вступ. ст. И. В. Пигарева. 4-у изд. Дораб. Москва: Просвещение, 2005.
79. КАГАН, М.С. *Музыка в мире искусств.* Серия «Антология мысли». Москва: Юрайт, 2018.
80. МЕДУШЕВСКИЙ В.В. *Интонационная форма музыки.* Москва, 1993.
81. ПЕЧКО, Л.П. Накопление и активизация культурного и эстетико-художественного опыта в педагогическом процессе//Эстетический опыт личности как условие освоения культуры в образовательном процессе школы и вуза. Сб. н. тр. Под общ. редакцией Л.П. Печко. Серия: «Художественная культура и образование». Выпуск I. Москва: Секрет фирмы, 2004.
82. РАЧИНА, Б.С. *Педагогическая практика: подготовка педагога музыканта.* Санкт-Петербург: Планета музыки, 2015.
83. РУБИНШТЕЙН, С. *Основы общей психологии.* Издательство: Питер, 2002.
84. ЧУРИЛОВА, Э. *Методика и организация театрализованной деятельности дошкольников и младших школьников.* Программа и репертуар. Москва: Владос, 2001.

E-BIBLIOGRAFIE:

85. Cadrul de referința a educației și învățământului extrașcolar din R. Moldova (aprobat CNC MECC din 27.11.2020):
https://mecc.gov.md/sites/default/files/cadrul_de_referinta_al_educatiei_si_invatamantului_extrascolar.pdf
86. Ce să cauți în lecțiile și școlile STEAM: <https://artsintegration.com/what-is-steam-education-in-k-12-schools/#whysteam>
87. YAKMAN, G. *STEAM Education: an overview of creating a model of integrative education* – [http:// www.iteaconnect.org/Conference/PATT/PATT19/Yakmanfinal19.pdf](http://www.iteaconnect.org/Conference/PATT/PATT19/Yakmanfinal19.pdf)
88. RILEY, S. Ce este educația STEAM? <https://artsintegration.com/what-is-steam-education-in-k-12-schools/#whysteam>
89. Holism – teoria revoluționează lumea științei. <http://www.holism.ro/holism-teoria-revoluționeaza-lumea-stiintei/>
90. <https://artsintegration.com/what-is-steam-education-in-k-12-schools/#whysteam>
91. Elliot Eisner. <https://ed.stanford.edu/news/elliott-eisner-champion-arts-education-dead-80>
92. YAKMAN, G. Ce este STE@M? <http://www.steamedu.com/>

Piramida învățării STEAM (traducerea modelului elaborat de G. Yakman)

FIȘA DIDACTICĂ: lecție STEAM																									
Profesor		Tema																							
Durata		Clasa																							
Integrare: <table border="0"> <tr> <td style="text-align: center;">Arte</td> <td style="text-align: center;">Științe</td> </tr> <tr> <td>☐ Literatura</td> <td>☐ Matematica</td> </tr> <tr> <td>☐ Teatrul</td> <td>☐ Științe</td> </tr> <tr> <td>☐ Educație muzicală</td> <td>☐ Istoria</td> </tr> <tr> <td>☐ Educație plastică</td> <td>☐ Fizica</td> </tr> <tr> <td>☐ Coregrafie</td> <td>☐ Geografia</td> </tr> <tr> <td>☐ Altele</td> <td>☐ Altele</td> </tr> </table>		Arte	Științe	☐ Literatura	☐ Matematica	☐ Teatrul	☐ Științe	☐ Educație muzicală	☐ Istoria	☐ Educație plastică	☐ Fizica	☐ Coregrafie	☐ Geografia	☐ Altele	☐ Altele	Competențe pentru sec. XXI <table border="0"> <tr> <td>☐ Responsabilitate și capacitate de adaptare</td> <td>☐ Identificarea, formularea și soluționarea problemelor</td> </tr> <tr> <td>☐ Competențe de comunicare</td> <td>☐ Capacități de colaborare și interpersonale</td> </tr> <tr> <td>☐ Auto-formare</td> <td>☐ Responsabilitate socială</td> </tr> <tr> <td>☐ Gândire critică și gândire sistemică</td> <td>☐ Creativitate și curiozitate intelectuală</td> </tr> </table>		☐ Responsabilitate și capacitate de adaptare	☐ Identificarea, formularea și soluționarea problemelor	☐ Competențe de comunicare	☐ Capacități de colaborare și interpersonale	☐ Auto-formare	☐ Responsabilitate socială	☐ Gândire critică și gândire sistemică	☐ Creativitate și curiozitate intelectuală
Arte	Științe																								
☐ Literatura	☐ Matematica																								
☐ Teatrul	☐ Științe																								
☐ Educație muzicală	☐ Istoria																								
☐ Educație plastică	☐ Fizica																								
☐ Coregrafie	☐ Geografia																								
☐ Altele	☐ Altele																								
☐ Responsabilitate și capacitate de adaptare	☐ Identificarea, formularea și soluționarea problemelor																								
☐ Competențe de comunicare	☐ Capacități de colaborare și interpersonale																								
☐ Auto-formare	☐ Responsabilitate socială																								
☐ Gândire critică și gândire sistemică	☐ Creativitate și curiozitate intelectuală																								
Competențe:																									
Întrebarea esențială	Mijloace																								
Cuvinte cheie																									
Conceptele artelor																									
Servcențele lecției (prezentarea de ansamblu asupra activităților)	Evaluare																								
Invesigație: Conexiune: Creație: Descoperire: Reflexie:																									

PROIECT DIDACTIC

Disciplina: Educația plastică

Clasa a V-a

Unitatea de învățare: Alfabetizare vizuală

Tema plastică: Materiale și tehnici de artă

Subiectul: Tehnici picturale „alla prima” și „glasiu”

Tipul lecției: de formare a priceperilor și deprinderilor

Unități de competențe:**1.1.** Recunoașterea varietății imaginilor vizual-plastice în artă**1.2.** Utilizarea materialelor și tehnicilor de artă pentru redarea structurilor și fenomenelor naturii în imagini vizual-plastice**Obiective operaționale:****A. Cunoștințe**

- să definească noțiunea de pictură;
- să deosebească tehnicile de artă plastică;
- să compare tehnicile specifice picturii din lucrările propuse.

B. Abilități

- să picteze o lucrare plastică cu subiectul propus;
- să completeze careul cu denumiri de materiale și instrumente;
- să perceapă culoarea drept element de limbaj plastic;
- să utilizeze materialele și instrumentele specifice tehnicii picturii în realizarea P1.

C. Atitudini

- să manifeste interes pentru pictura-ramură a artelor plastice și pictura-tehnică de aplicare a culorilor.

Strategii didactice:

a) forme de organizare: frontal, individual;

b) metode și procedee: „jocul culorilor”, explicația, observația, demonstrația, dialogul dirijat, lectura activă, analiza, comparația, exercițiul.

c) mijloace: prezentare PPT, bloc de desen, trusa de acuarele, pensule, paletă, vas pentru apă, planșe didactice demonstrative, reproduceri de artă plastică, fișe cu criteriile de succes, fișe de autoevaluare.

Strategii de evaluare: EF, instrumentală, probă practică P1. Lucrare vizual-plastică utilizând materiale, ustensile, tehnici specifice pentru pictură/desen.**Bibliografie:**

1. Curriculum Educație plastică, clasele a V- VII-a, Chișinău 2019.

2. Puică-Vasilache E., Ursu Z. Educație plastică. Manual pentru clasele V-VI-a, Editura Litera Internațional, Chișinău, 2020.

3. Puică-Vasilache E., Ursu Z. Educație plastică, Ghid pentru profesori, Editura Litera Internațional, Chișinău, 2008.

4. Morel M., AbeCedar-Cum să înțelegem arta de azi, Canada, 2013.

Produs	Criterii de succes
P1.Lucrăre vizual-plastică utilizând materiale, ustensile, tehnici specifice pentru desen/ imprimare/ pictură /colaj/ modelare/ asamblare.	1. Recunosc specificului lucrării plastice propuse. 2. Utilizez diverse materiale și instrumente de artă în realizarea lucrării bidimensionale/tridimensionale. 3.Realizez lucrarea plastică. 4. Aplic subiectul lucrării într-un mod creativ. 5. Apreciez activitatea realizată și produsul.

Scenariul desfășurat al lecției:

I. **Evocare -10 min:** Salutul. Jocul culorilor: se așterne un poster pe masa din fața clasei (în poziție orizontală), profesorul umezește foaia și îndeamnă elevii să înmoaie pensulele în culorile lor preferate și să aplice pete spontane. Apoi profesorul ridică brusc posterul în poziție verticală, astfel încât culorile să fuzioneze. Mesajul: precum aceste culori s-au contopit (fuzionat), astfel și noi astăzi la lecție vom coopera și vom fi prietenoși. Descifrarea careului, descoperirea cuvântului- cheie. Elevii răspund la întrebări, completând careul.

1. Se constituie pe bază de emulsie și se aseamănă cu guașele;
2. Se utilizează în calitate de suport la grafică și pictură;
3. Se folosesc în pictură, se produc sub formă de tablete (sau în tuburi), trăsătura caracteristică este transparența;
4. Suportul pe care se amestecă culorile;
5. Pensulă rotundă cu vârf subțire;
6. Ramură a artei plastice, la baza căreia stă desenul;
7. Vopsea folosită pentru pictură, la uscare culorile devin mai luminoase și netransparente.

1. t e m p e r a
2. h â r t i e
3. a c u a r e l a
4. p a l e t a
5. p e n e l u l
6. g r a f i c a
7. g u a ș a

Realizarea sensului -15 min: Se anunță tema plastică și obiectivele lecției. Dialogul dirijat:

- Ce reprezintă pictura? Pictura - ramură a artelor plastice, care interpretează realitatea în imagini vizuale, prin forme colorate, bidimensionale, desfășurate pe o suprafață plană.
- Pictura se numește și tabloul, pânza executată de un pictor.
- Pictură este și tehnica de lucru cu culorile.
- În pictură sunt necesare două componente importante:

suportul:

culorile:

1. Hârtie, carton → acuarelă, guașe;

2. Pânză, plăci de lemn → vopsele de ulei;

3. Suprafețe ale zidurilor → acrilice, tempera

(Elevii notează tema, completează graficul T în caiete, dau răspuns, cum înțeleg ei noțiunea de pictură)

Astăzi, în cadrul lecției, ne vom informa despre tehnicile picturii:

- Tehnica „alla prima”,
- Tehnica „glasiu”,
- Tehnica picturii în guașe, temperă, vopsele acrilice,
- Pictura în vopsele de ulei.

Lucrul cu manualul. Tehnicile picturii în acuarelă **Alla prima** și tehnica **Glasiu**
Profesorul explică etapele de lucru în tehnicile propuse, demonstrând practic.

Alla prima

1. Se schițează ușor desenul în creion simplu (sau fără desen);

2. Foaia se umezește ușor;
3. Lucrarea se pictează rapid, din prima dată (*Alla prima*), lăsând culorile să fuzioneze (jocul culorilor).

			
Pictură „glasiu”	Pavel Șillingovski. <i>Crimeea. Străzi.</i>	Pictură, portret “ <i>Alla prima</i> ”	Pictura “ <i>Ala prima</i> ”

Glasiu

1. Lucrarea cu desenul schițat în prealabil se acoperă în pete de culoare, începând de la tonurile deschise;
2. Treptat se concretizează formele, aplicând pete de culori diluate cu multă apă;
3. Pictura finală va avea mai multe straturi de acuarelă.

Profesorul propune mai multe lucrări plastice elevilor pentru a identifica tehnicile grafice, tehnicile picturale.

Reflecție-17 min: Subiect liber, exersarea tehnicilor de pictură

Elevii sunt anunțați că vor crea o lucrare plastică cu subiectul liber, utilizând tehnica „glasiu” sau „alla prima”. Lucrul individual în tehnica propusă va respecta etapele tehnicii selectate. Elevii exersează în acuarelă.

Autoevaluarea: Declar lumii întregi!

- A fost ușor să ...
- Altă dată voi ...
- Consider că ...

La finalul lecției se va desfășura o miniexpoziție cu lucrările realizate (P1) în tehnicile de artă propuse. Elevii doritori pot oferi lucrările realizate în dar colegilor sau pot să le „vândă” la preț de câteva expresii plastice despre pictură.

Extindere - 3 min:

De studiat termenii de atelier (pag.21)

Atelier: de observat imagini realizate în diverse tehnici picturale

TEMA: „Curcubeul” – fenomen și reprezentare

„Cheițele cunoașterii interdisciplinare” – exemple de întrebări:

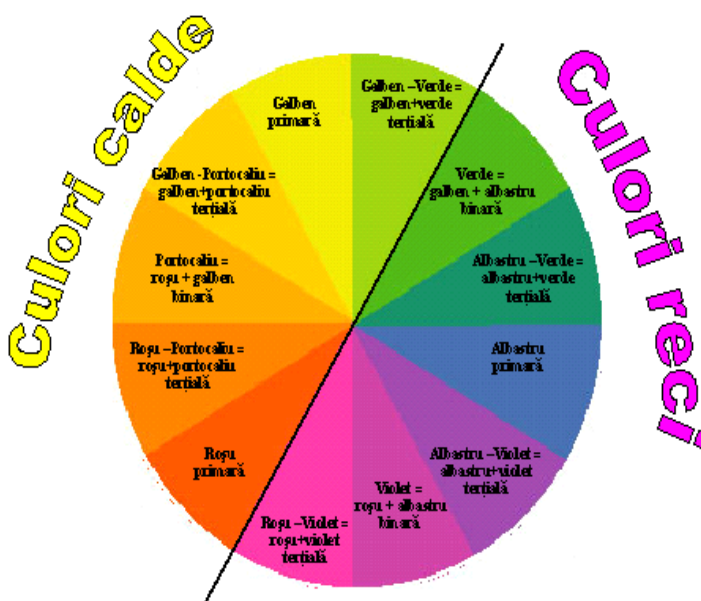
- Când apare curcubeul pe cer?
- Cum apar culorile pe cer?
- De ce nu poți să vezi de unde pornește curcubeul?
- De ce uneori unele culori ale curcubeului sunt mai late?
- Cum poate fi reprezentat curcubeul în limbajele artelor?
- Ce putem învăța de la curcubeu?

Domeniul - ȘTIINȚE

Curcubeul este unul dintre cele mai frumoase fenomene atmosferice. Apariția lui, după norii negri de ploaie, a impresionat întotdeauna oamenii. De aceea curcubeul a fost considerat un „semn ceresc”, care aduce binele, pacea și bucuria.

Despre curcubeu, ca fenomen optic, veți studia la științele naturii. Pe noi ne interesează însă curcubeul ca fenomen cromatic.

Isaac Newton (savant englez) a descompus lumina albă a soarelui în șapte culori. Aceste culori le observați în curcubeu în ordinea respectivă: *roșu - oranj - galben - verde - albastru - indigo și violet*. Aranjate într-un cerc, aceste culori formează așa-numitul *spectru solar*.

Domeniul - LITERATURA**Culorile curcubeului**

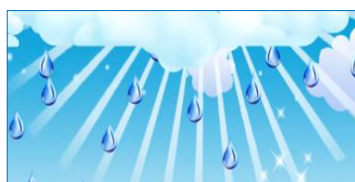
*Curcubeul, printre nori,
Și-a aprins șapte culori.
Roșul poți să-l legi, fundiță,
La fetițe în cosiță.
Din oranj vărul Păcală
Stoarce suc de portocală.
Galbenul e-o cămășuie
De lămâie sau gutuie.
Verdele voios întrebă:
Ce mai face sora iarbă?
Vezi albastrul? E culoarea în care se scaldă marea.
Indigoul îl poți pune vara-n dude, toamna-n prune.*

Iar culoarea violet mi-o prind, filă, la caiet.
Curcubeul stă pe zare: - Hai, alege-ți o culoare!

Domeniul MUZICII – audiția piesei „Ploaie și curcubeu” de S. Prokofiev

1. Analiza auditivă, reflexia interioară, studiu comparat:

Imaginea ploii

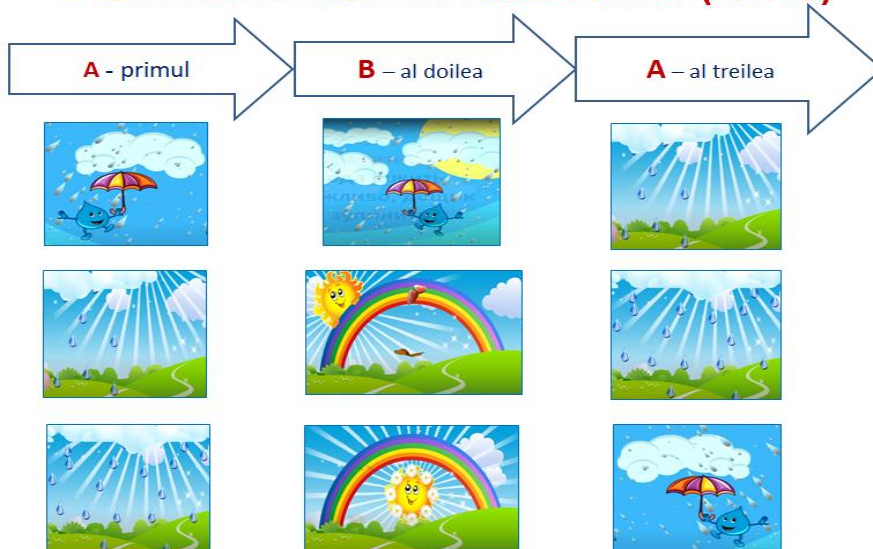
- Sunete sacadate
- Acorduri în diferite registre
- Lovituri energice, ritmate
- Lipsă de melodie
- Acordurile creează dispoziție: neliniște
- Agitație, neliniște

Imaginea curcubeului

- Sunete legate
- Linie melodică arcuită
- Melodia se repetă (redă culorile curcubeului)
- Mișcare ascendentă-descendentă
- Lumină, măreție, solemnită
- Caracter cantabil

2. Identificarea succesiunii evenimentelor sonor-artistice și compararea lor cu informațiile din domeniul științelor:

Sucesiunea evenimentelor sonore (forma)

3. Reflexiune în baza activității de audiție (suită de întrebări):

- Ce am învățat de la soare, ploaie, curcubeu?
- Cum pot fi reprezentate cu gestul mâinilor curbele curcubeului?
- Cum muzica povestește/ exprimă căderea ploii?
- Ce nou apare în muzică la descrierea curcubeului?
- Câte evenimente sonore reunește muzica piesei?

MODELE DE STRUCTURARE A ÎNVĂȚĂRII INTEGRATE

<p><i>Modelul ICON (Interpretation, Construction, Blacki, cClintock, 1995)</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Observarea, analiza elementelor situației, a materialelor-suport 2. Construirea interpretărilor proprii, a argumentelor, fără sprijin, cu formularea de întrebări 3. Contextualizarea, extinderea documentației, corelării, completarea cu alte întrebări, interpretări 4. Confruntarea interpretărilor și argumentelor proprii cu ale profesorului, grupului 5. Colaborarea cu ceilalți elevi, extinderea contextului 6. Prezentarea rezultatelor, sinteza făcută de către profesor. 7. Aplicații în situații reale, cu noi interpretări
<p><i>Modelul CETP/SIS</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Reactualizarea, evaluarea cunoștințelor anterioare în temă: cuvinte-cheie, idei de bază, relații, întrebări, aspecte noi de rezolvare 2. Analiza erorilor, formularea de probleme, cazuri, ipoteze, noi interpretări, dezbateri de grup 3. Introducerea noilor informații, rezolvarea de probleme, reprezentarea în scheme, grafice, cu noi exemple 4. Efectuarea de corelații, consolidări, aplicații, întocmirea hărții conceptuale, completarea cu noi date, situații reale 5. Reflecția personală asupra rezultatelor, proceselor, metodelor, pe criterii, în redactare variată 6. Post-evaluare, noi analize, reflecții, deschideri, completarea portofoliului propriu al temei
<p><i>Modelul celor 5 E</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Angajarea (<i>Engage</i>) în prezentarea, identificarea sarcinii date, în stabilirea relației cu experiența anterioară, organizarea materialelor, anticiparea planului de rezolvare, formularea de întrebări, efectuarea de analogii cu rezolvări similare, precizarea unor dificultăți și așteptări 2. Explorarea, găsirea independentă a folosirii oportune a materialelor, recunoașterea și analiza elementelor problemei, formularea de întrebări de orientare, de ipoteze, de ordonare a acțiunilor și ideilor 3. Explicarea (<i>Explain</i>), argumentarea pentru înțelegere, compararea rezultatelor, confruntarea în grup, comunicarea interpretărilor date, articularea ipotezelor, efectuarea generalizărilor, corectarea erorilor; confruntarea cu alte argumente din noi explorări 4. Elaborarea (<i>Elaborate</i>) și prezentarea rezultatelor, ideilor, cunoștințelor învățate, extinderea câmpului de înțelegere, aplicarea în situații reale, aplicarea altei abordări 5. Evaluarea (<i>Evaluate</i>) criterială a progresului, a înțelegerii, a modului de operare, a produselor realizate (liste de cuvinte-cheie sau atribute, scheme, întrebări, ipoteze, proiecte, hărți cognitive, portofolii, lucrări scrise redactate), a nivelului metacogniției, a

corectării greșelilor
Modelul CIP (Cognitive Information Processing)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Experiența directă, perceptivă, manipulativă asupra materialelor date, a contextelor, a situațiilor, în raport cu tema formulată, în mod independent 2. Sesizarea punctelor centrale, a cuvintelor-cheie, stabilirea rețelei de relații între ele, alcătuirea de scheme logice, hărți cognitive, diagrame cu ele 3. Analiza, interpretarea, completarea prin colaborare în grup, definitivarea hărților conceptuale, generalizarea 4. Aplicarea în noi contexte, efectuarea de adaptări, modificări, dezvoltări, efectuarea sintezei de către profesor 5. Evaluarea și autoevaluarea rezultatelor, a modului de construire independentă și în grup, a învingerii dificultăților, a lucrărilor aplicative realizate
Modelul CLD (Constructivist Learning Design)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Precizarea situației, contextului în care se comunică scopurile, sarcinile, mijloacele, organizarea 2. Alcătuirea grupurilor de lucru în baza relațiilor interpersonale, comunicarea sarcinilor specifice de rezolvat ca un episod al învățării 3. Alcătuirea și folosirea procedurilor, instrumentelor necesare înțelegerii și rezolvării sarcinilor ca punți de legătură (bridge) între elevi și conținut, mape, valori, atitudini, așteptări, abilități și aparținând metodologiei constructiviste 4. Formularea de întrebări, folosind aceste instrumente, pentru investigarea sarcinilor, informare, comunicare, analize și sinteze, corelații 5. Exteriorizarea, prezentarea, expunerea rezultatelor obținute ca artefacte ale învățării 6. Efectuarea de reflecții asupra modului de învățare, construire a înțelegerii, a comunicării în grup, a rezultatelor prezentate în raport cu scopurile. Realizarea sintezei generale și deschiderea posibilităților pentru următoarele etape
Modelul CERCE
<ol style="list-style-type: none"> 1. Context: crearea contextului adecvat: asigurarea resurselor informaționale, a materialelor-suport, a instrumentelor necesare construcției, precizarea obiectivelor și a sarcinilor, a organizării, a metodologiei, a modurilor de relaționare, a dificultăților și restricțiilor, a criteriilor și modurilor de evaluare, reactualizare a cunoștințelor anterioare, evidențierea așteptărilor 2. Explorare: realizarea explorării directe, a prelucrării primare a materialelor disponibile, în mod individual, în raport cu datele contextului precizat, după reactualizarea experienței procedurale anterioare și aplicarea metodelor de cunoaștere științifică, cu sprijin, cu conștientizarea restricțiilor și obstacolelor 3. Cooperare: colaborarea în perechi sau în grup mic și apoi la nivelul clasei, pentru analiza critică și comparativă a rezultatelor proprii, dezbateră, negocierea, stabilirea unor sensuri comune în temă, comunicarea rezultatelor generalizate, corectarea erorilor 4. Elaborare: elaborarea în sinteză, în mod propriu, a rezolvării sarcinii date, pentru evidențierea nivelului de înțelegere, a schemelor folosite în cunoaștere, a modului de structurare mentală, sub forma unor produse-construct: schițe, desene, eseuri, rezolvări, programe, grafice, modele, compuneri, aparate, tabele ș.a. 5. Reflecții: formularea de reflecții personale ca încheiere a construcției cunoașterii temei,

cu raportarea la criteriile date a realizării obiectivelor cognitive și metodologice, teoretice și practice, cu evidențierea erorilor și propunerea de soluții de corectare, a valorii contextului și a climatului asigurat

6. Evaluare: evaluarea sumativă, echilibrată a nivelului cunoștințelor, capacităților, competențelor, atitudinilor, cu valorificarea evaluărilor parțiale, cu precizarea deschiderilor de dezvoltare, cu aprecierea nivelului atins al metacogniției

Modelul ETER (Experience, Theory, Experimentation, Reflexion)

1. Efectuarea de experiențe concrete, aplicare a conceptelor anterioare în anumite contexte, formularea de interpretări proprii, aplicații practice, simulări
2. Abordarea teoretică, prin lectură sau transmitere, cu interpretarea datelor, situațiilor concrete, a relațiilor, formularea de deducții, implicații, idei derivate pentru proiecte, rezolvare
3. Efectuarea de experimente, verificarea ipotezelor formulate anterior, generalizarea, colaborarea în grup, realizarea de reprezentări abstracte, noi generalizări
4. Reflecția asupra realizării obiectivelor, sarcinilor, a contextului și a procedurilor, individual și în grup, în mod critic, formularea de noi idei privind experiența de construcție, oportunitățile, metodele, instrumentele, metacogniția